

НАРОДНА
БІБЛІОТЕКА

Олександр ДУХНОВИЧ

ТВОРИ

Художник
Н. С. Пономаренко

УЖГОРОД
ВИДАВНИЦТВО
«КАРПАТИ»
1993

Олександр Духнович (24.IV.1803—30.III.1865) — видатний український культурно-освітній діяч на терені історичного Закарпаття (нині Закарпатська обл. України та Пряшівщина в Словаччині) — письменник, педагог, історик, етнограф, фольклорист, церковний діяч, його ім'я широко відоме в народі. До книги ввійшли його найбільш характерні художні твори — поетичні, прозові, драматичні, — фрагменти історичних, педагогічних та філософських праць, зразки публіцистики. За повоєнний час твори автора окремою книгою на Україні виходять уперше.

Книга виходить у світ завдяки фінансовій допомозі Закарпатської обласної Ради народних депутатів (голова Дорчинець Д. Ф.) та обласної державної адміністрації (представник Президента Країни М. І.)

Упорядкування та підготовка текстів

О. М. Рудловчак

Вступна стаття Ю. А. Бачі

Примітки Д. М. Федаки

Редакційна колегія:

В. І. Данканич, О. В. Мишанич, В. С. Поп,

І. М. Чендей, П. П. Чучка

Редактор Д. М. Федака

Д 4702640100—012
215—93 Без оголош.

ISBN 5-7757-0362-6

© Рудловчак О. М., упорядкування, підготовка текстів

© Бача Ю. А., вступна стаття

© Пономаренко Н. С., художне оформлення

«...А НА БАТЬКА ПАМ'ЯТАЙТЕ...»

Про життєвий і творчий шлях Олександра Духновича

Є люди, яких за життя підносять до небес, а після смерті за ними ані пес не забреше. Праця інших справжнього визнання досягає тільки під кінець життя чи лишень по смерті. Та є й визначні постаті, що ні при житті, ні довгі роки після смерті ніяк не дочекаються належного порозуміння й правдивої оцінки своєї праці. До останніх належить і найбільший, найвидатніший культурно-освітній діяч закарпатських русинів-українців XIX століття Олександр Духнович.

За життя та ось уже майже 130 років, відколи його тіло пішло в небуття, Духновича то високо підносили (називали «отцом словесности та зачинателем народности нашої» — Орел Татранський, тобто Микола Мигалич; «мовою і хистом своїх творів доганяє і російських класиків» — Іван Раковський; пророк, другий Мойсей — твердилося це і подібне), то мали за ніщо («се макулатура, не література...», се іронія і безприкладна в якомусь-небудь другім народі гіпокрізія) — Іван Созанський).

Олександр Духнович — складна постать. А жити й працювати йому доводилося чи у не найскладніших умовах, які коли-небудь випали на долю його краян русинів-українців. Звідси й висновок Івана Франка, який увидів в особі Духновича людину «без сумніву доброї волі і не малих здібностей» і разом з тим його «невлічиму заплутаність в язові та політичні доктрини».

Ширше зацікавлення його життям і творчістю розпочалося ще в перші десятиліття нашого віку, окреслювалися плани збирання та вивчення спадщини, кілька скромних видань його творів побачили світ у 20-х—30-х роках в Ужгороді. Чимало для висвітлення основного й позитивного в діяльності Духновича було зроблено після 1945 року, хоча то й був час, що явно не сприяв об'єктивній оцінці «попа», «ідеаліста», «буржуазного діяча». Зокрема, на Закарпатті вийшов літературний портрет «О. В. Духнович» (Ужгород: Закарпатське обласне видавництво, 1959), автором був В. Л. Микитась, тут попри шедрі ідеологічні ярлики все-таки введено в літературний обіг чимало фактів. На початку 60-х років з нагоди 160-річчя від дня народження та 100-річчя від дня смерті було видане перше його «Вибране» (Пряшів, 1963), в якому вміщено ряд невідомих доти творів, зокрема п'єса «Головний тара-

банщик» (бубнар) — тоді ж вперше була поставлена на сцені Українським національним театром в Пряшеві; проведено представницьку міжнародну наукову конференцію, присвячену життю і творчості Духновича і видано її матеріали (Пряшів, 1965); започатковано видання зібрання творів Олександра Духновича (дотепер видано три томи: том 1 — художні твори, Пряшів, 1968, том 2 — педагогічні твори, історичні та філософські твори, Пряшів, 1967, том 3 — публіцистичні твори, Пряшів, 1989); вийшло кілька наукових монографій, центральною постаттю яких був О. Духнович (наприклад: М. Ричалка. Олександр Духнович — педагог і освітній діяч. — Пряшів, 1958; Юрій Бача. Літературний рух на Закарпатті середини XIX століття. — Пряшів, 1961). На Закарпатті та в Україні загалом його твори окремою книгою за цей час не виходили ні разу, окремі друкувалися в періодиці, тематичних збірниках, антологіях української поезії, найбільша добірка поезій, зразки прози та драматургії вміщені в збірнику «На Верховині» (Ужгород: Карпати, 1984; упорядкування, підготовка текстів О. В. Мишанича).

Однак в останній час занепало як вивчення життя русинів-українців у Словаччині, так і саме життя цього населення. Були роки, а то і ювілейні, в яких навіть на Фестивалі драми і художнього слова ім. Олександра Духновича не тільки не прозвучало слово про нього, а й у промові з нагоди відкриття фестивалю не було навіть згадане його ім'я (див. «Нове життя», 1975 р.). На Закарпатті в цей час про життя й творчу спадщину О. Духновича йшлося хіба що принагідно, піднімалися окремі проблеми, пильніше досліджувалися філософські погляди (І. Кашула).

Нині і у Словаччині, і на Закарпатті в періодичній пресі нерідко зустрічаємося з однобічними оцінками, чи й безпідставними звинуваченнями Олександра Духновича. А втім неупереджений погляд на тепер уже в значній мірі сукупно відому творчу спадщину та подробиці життя цьогогорічного ювіляра (190 років від дня народження) чітко окреслює постать демократа, будителя русько-українського народу під Карпатами. В його особі маємо видатного педагога, літератора, активного культурно-освітнього діяча, організатора народного шкільництва, літературного й видавничого життя, світського й церковного діяча. Отже, його й сьогодні треба добре знати і поважати, вчитись од нього й наслідувати його, хоча — ні в якому разі! — не зациклюватись на його розумінні народних справ.

Сьогодні вже ніби й немає таких, хто б не визнавав у багатогранному житті і невтомній праці Духновича позитивного начала. Скоріше навпаки, виходячи з великої його популярності серед народу до нього голосється, ним прикриваються навіть ті, хто його ніколи сумлінно не читав, а значить — не розумів, то й не

рахується зі справжніми, об'єктивно доведеними наукою його поглядами, і приписує йому своє незнання, своє невігластво.

Олександр Васильович Духнович народився 24 квітня 1803 року в селі Тополя (нині Гуменського округу, на Словаччині) у родині священика. Наукою, на основі архівних даних, доведено, що його предок по батьківській лінії за походженням українцеволиняк, поселився на Пряшівщині в с. Вишній Мрошів на початку XVIII ст. Няньо (батько) Олександра старався виховати сина, як він сам пізніше зазначав, «в руському національному дусі». Спочатку сам навчав його, пізніше дав у науку до брата дружини Дмитра Герберія, священика в Старині, а відтак до діда Івана Герберія, священика в Клокочові, де він відвідував також сільську школу, про яку та її навчителя залишилися вкрай негативні враження. Далі — навчання в Ужгороді, упродовж двох років — початкова школа, Ужгородська гімназія (1816—1821). У 1916 році помер батько, усі турботи по вихованню шести дітей лягли на маму, вона й спонукала його як найстаршого до студіювання богослов'я. І Олександр, «хоч і мав намір присвятити себе студіям замлемірства», підкорився волі матері. По закінченні філософських студій (старші класи гімназії) в Кошицях (1821—1823) та богословської семінарії в Ужгороді (1823—1827), Олександр Духнович був посвячений по celibату (неодруженим) у священики, і його було призначено на роботу архіваріусом епархіальної канцелярії в Пряшеві. Про цей період свого життя він писав: «Тяжкою була моя доля в епархіальному уряді. Бо хоч я працював дуже старанно, не дістав'я ані одного динара нагороди і зазнав тяжких злиднів. Вже й одяг мій подерся, і я не раз сидів дома босий і все ж таки писав дуже старанно. І за все це дивно вдачі єпископ (Таркович — Ю. Б.) з чистої скупості ще й у їжі та кімнаті відмовив мені... ніяк не помогли прохання, проліті сльози, нічого не принесла сумлінність. Тому в кінці місяця жовтня 1830 року... з гіркими сльозами на обличчі, з позиченим одним флореном, обірваний і напівбосий, як злодій, я залишив місце своїх мук і прийшов до Ужгорода».

Ужгородський єпископ О. Почі, який знав Духновича з духовної семінарії, ласкаво прийняв його і навіть зарахував священиком Мукачівської єпархії, але оскільки пряшівський єпископ не дав згоду на переїзд жертви-втікача зі своєї єпархії, зівстався без роботи. Допоміг віцежупан Ужгородської жупи Степан Петровай — взяв вихователем свого семирічного сина, і Духнович дуже радів з цієї нагоди, як написав у автобіографії, «виховав його сина можливо краще, ніж би свого, за найкращими основами педагогіки і вивів його як мужа'вченого і солідного». Та під кінець 1832 року єпископ Таркович під загрозою позбавлення сану

священника змусив Духновича повернутися до Пряшева і знов призначив до єпископської канцелярії, тут, за словами непокірного Олександра, «знову поновилася мстива вдача єпископа».

Натоді у селі Комлоша помер священник, і Духновича було призначено туди адміністратором, та через рік довелося переїжджати, цю парохію отримав інший священник, а його перевели в село Біловежа, яка «вже три роки була пустою», бо ніхто не хотів прийняти її. Тут прожив чотири роки, крім виконання повинностей священника, займався городництвом, вивчав ботаніку.

У 1838 році новопризначений єпископ Мукачівської єпархії Василь Попович запросив Духновича, якого добре знав ще з Пряшева, до себе, в Ужгород, і призначив консисторіальним нотаріусом єпархії. Тут він мав змогу добре опрацювати як величезні архіви, так і багату бібліотеку. На цій посаді Духнович працював до початку 1844 року, коли знову — тепер уже назавжди — переїхав до Пряшева, як священник-канонік працював там до кінця своїх днів. Єпископа Г. Тарковича вже не було, його наступник Й. Гаганець був людиною прогресивних поглядів. Олександр Духнович як на тодішні умови зумів розгорнути велику культурно-освітню, педагогічну, літературну та видавничу діяльність. Він видав молитовник «Хліб душі», цікавився станом та розвитком народної освіти, писав і видавав шкільні підручники, записував усну народну творчість, писав власні художні твори, організував перше літературне товариство русинів-українців «Літературное заведение Пряшевское» — видавав літературні альманахи, народні календарі, збирав експонати для майбутнього народного музею (які пересилав до Львова).

З тогочасних подій Духнович виділяє ту, коли пряшівська капітула послала його як свого представника (депутата) до крайового сейму, засідання якого проходило в Братиславі упродовж шести місяців 1847—1848 року. Був він, як занотував пізніше, першим і останнім представником пряшівської капітули в крайовому сеймі.

Революції 1848—1849 років в Угорщині Духнович не підтримав. Основною причиною її неприйняття ним, як й іншими культурними діячами, що представляли закарпатських українців, було те, що, як пише Духнович, угорці «поставили собі за принцип заснувати велику угорську державу і вирішили, що тільки єдина угорська мова має запанувати і що кожен громадянин повинен, і то негайно, почати вивчати цю мову і на ній розмовляти», а Духнович обстоював рівноправність всіх народів імперії. До того ж 27 квітня 1848 року «розлючені мадяри вхопили» його, «як якогось розбійника» і заарештували (сам арешт ледь не поставив трагічну крапку в його житті), і хоч тримали його лише 8 днів (до 5 травня), це не могло не спричинитися до вкрай

негативного ставлення до мадярських порядків, як і до революції, що так поставилася до нього.

Олександр Духнович не припинив активної культурно-освітньої будительської діяльності й після революції, хоч умови праці задля русинів-українців Закарпаття стали значно тяжчими, а сам він відтоді аж до смерті перебував під постійним наглядом поліції. Помер Олександр Васильович 30 березня 1865 року в Пряшеві, де його й поховано.

Перед тим, як аналізувати творчість і діяльність Олександра Духновича, мусимо наголосити, що кожне людське життя проходить в часі, просторі, за певних, цілком конкретних умов. І коли час і місце не завжди вирішальною мірою впливають на життя і діяльність, то умови й обставини часто визначають вагу і значення діяча як для сучасників, так і для наступних поколінь.

Умови й обставини, в яких жив і творив Олександр Духнович, були дуже складні і вкрай тяжкі. В самій середині XIX століття один з активних діячів серед русинів-українців Іван Раковський з цього приводу писав: «Ми в такому уже состоянні були, же не много дбали есьме, хотяй ім'я народа нашего і цілком стертое будет, бо не чувствовали есьме в собі больше силы, даби ми себе од настоящего заглаждения предохранити возмогли. Отсюда следовало, же родственного нашего стыдали есьме ся племені, матірній наш язык повергли есьме, опустили есьме ся естествонаго нашего права, многие із сопломенников наших... отреклись народности своея, і ми не сподіваємося уже лучшія долі, іміючіяся просвітити над народом нашим...».

Слід усвідомити, що руське населення в Карпатах було відносно малочисленне, економічно не являло собою жодної сили, провадило натуральний спосіб господарювання. Закарпатські українці не були в тісних зв'язках з основною масою українського народу, перебували в різних державних утвореннях. Між закарпатськими та галицькими русинами, через яких доходили на Закарпаття вісті, книги, пісні чи інші відомості з України, лежали гори, ліси, які ускладнювали зв'язки з Україною і робили їх рідшими, слабкішими, принагідними, тому сюди, як зазначає Іван Франко, важливі інформації «доходили в дуже ослабленій формі». Та й галичани, як мав змогу пересвідчитися й сам Духнович, у середині XIX століття не дуже відзначалися високою національною самосвідомістю. У монографічній частині першого тому пряшівського видання зібрання творів Олександра Духновича, що належить перу невтомної дослідниці його життя і творчості Олени Рудловчак, наводиться такий факт. Коли весною 1838 року Олександр Духнович у складі свити майбутнього єпископа Василя Поповича, що супроводжувала останнього на його

хіротонію, побував у Львові, там, у митрополичій палаті під час урочистого обіду лише В. Попович виголосив промову руською мовою, все львівське духовенство виступало по-польськи.

Щодо національних змагань закарпатських русинів керівники угорської революції 1848—1849 рр., подібно як і представники польських демократичних кіл по відношенню до галицьких русинів займали тотожні позиції. Маляри не визнавали існування в Угорщині інших народів, крім малярського, виступали проти будь-яких домагань т. зв. недержавних меншин.

В такій обстановці проходив національно-визвольний рух русинів-українців Закарпаття. Та хоча керівники угорської революції не визнавали жодних прав меншин на розвиток їх національного життя, таж революція сама по собі активізувала інтелігенцію та свідомішу частину населення цих меншин. Отож, поширює та активізує культурно-освітню діяльність й Олександр Духнович, активно включається у політичну діяльність Адольфа Добрянський, приступають до культурно-освітніх змагань Олександр Павлович, Іван Раковський, Віктор Добрянський, Микола Мигалич (Орел Татранський) та десятки інших їх соратників і послідовників. Виступають в газетах, працюють безпосередньо з селянами у своїх селах та близьких околицях.

Вже у 1848 році в Галичині починає виходити кілька газет — 15 травня перший номер газети «Зоря Галицька», 18 (30) серпня — «Дневник Руський», 2 (14) липня — «Галичо-Руський Вісник». Цього ж року започатковано й газету «Новини», пізніше замість неї виходить «Пчола». В тому ж часі у Відні з'являється «Вісник... русинів австрійської держави». Тоді українці Закарпаття не мали змоги видавати жодної газети, подібні спроби ще тривалий час гальмувалися Будапештом. Тому найактивніші діячі закарпатських русинів-українців, розуміючи, що «свої то за горами, не чужі» (О. Духнович), дописували до галицьких видань, друкувалися у віденському «Віснику».

Участь закарпатських українців у галицько-українській пресі розпочалася статтею Олександра Духновича «Состояніє Русинів в Угорщині» («Зоря Галицька», 1849 р., 6 (18) квітня). Її супроводжує примітка: редакція висловлює радість, що має можливість «умістити розправу о нашій рідній братії, Русинах угорських, котрі тепер сильно желают сполучитися із своїми братьями, галицькими русинами», і підкреслює, що «розправу тую печатаємо дословно так, як ю нам брат Угорський Русин подав, щоби очевидячи показалося, що мова їх руська є тая самая, як наша, і народ угорсько-руський той же самий народ, що наш руський». Сам Духнович у статті твердить, що історія галицьких та закарпатських русинів-українців до малярського панування була «тая самая, что всего народа руського, понеже до часу сего од обще-

руського племені одділені не были». Це перший і основний постулат, з якого Духнович упродовж всього життя виходив, якого ніколи не зрікся, який своєю діяльністю наповнював. Отже, за Духновичем, галицькі і закарпатські русини — не четвертий чи п'ятий східно-слов'янський народ, а руський (за теперішніми поняттями — український), а їхня історія до поневолення малярами одна й та сама, що і всього народу руського — «тая самая». Хто стверджує інше, той іде не за Духновичем, а проти нього.

В цій же статті чітко сформульоване друге його переконання: угорська конституція «не знаєт о 700 000 Русинах угорських!.. которі ні при соймі крайовім, ні при соймі державнім не будут заступлені, понеже їх маляри между собою до кільканадцять столиць поділили», — і вимагає об'єднання закарпатських русинів-українців з галицькими, бо інакше і одні, і другі «в короткім часі жита своє народное зціла утратят... Русини угорські давніше з галицькими злучені были, в самой Угорщині як народ самобитний узнані, бо в XIV столітію і Руським Воеводом обдарені; Русь Угорська імієт тогда і права історическія на жаданий союзок і для того за потребно уважала о тоє як до Головної Ради Руської у Львові, якое і до Їго Імператорського Величества просьбу подати...» Отже, настійна необхідність об'єднання закарпатських та галицьких русинів, єдність всіх русинів (у Духновича є ще термін малорусинів) — такої думки він дотримувався упродовж всього життя, усвідомлюючи, що в умовах маляризації, германізації чи іншої асиміляції надто швидко наступить винародовлення.

З цих переконань впливають і його погляди на літературну мову закарпатських русинів-українців. Вихований у змідризованому Ужгороді, він, патріот-самоук, мав найясніший і найдемократичніший погляд на це питання і висловив його однозначно: «Я стараюся о мові карпато- ілі бескидо-руській, народами (русинами — Ю. Б.) в Галичині й Угорщині употребляемой; і мова она мені видиться быти начально-природною, она еще в своей невинности і первой простоті под горами сохрानена, словенсько-руського языка чистоту задержует». У наступних статтях Духнович уточнює своє розуміння отієї «карпато- ілі бескидо-руської мови», радить очищати її від слів чужих (полонізмів, маляризмів, германізмів), вузьких провінціалізмів (слів, що зустрічаються тільки у кількох селах однієї околиці), дискутує про слова і написання (*лем — лиш, што — что — що, быти — бути*) «Ми, хотай ціла наша епархія *лем* употребляєт, однакож подвержемся большой часті і... *лишь, лише* писати будемо; но місто галицького *що, бути* остаємся з нашим *что, быти*, которое нам распространіише і по благозвучію приємніише видиться быти; такожде і вас

молим, щоб і ви стільки уступили, і єсли не більше, хотяй одно *що і бути* переініли... Прото не взираіме на провінціалізма і помістній разності вираженій, но пишім єдиною, всім разумітельною письменною бесідою, і то на которую ви, братія галичани, склонінійші будете; ми — меншая часть, на все лучшее пристанем і вас уважати будем...». Із цих правильних позицій — писати для народу *народною письменною бесідою (мовою), русинами в Галичині й Угорщині вживаною* — Духнович не сходить навіть тоді, коли значна частина закарпатської та галицької інтелігенції вимагає повернутися до вживання церковнослов'янської як літературної мови закарпатських та галицьких русинів. Коли ж після поразки революції в Угорщині і подальшому розчаруванні в австрійській політиці політичні діячі русинів Закарпаття й Галичини сконцентрували погляди на царській Росії, від неї єдиної почали сподіватися на допомогу чи навіть визволення, з'явилася вимога прийняти у вжиток російську літературну мову. Ця тенденція охопила тоді всі слов'янські народи Австрії та Угорщини. Щоправда, серед діячів слов'янського світу переважала думка про прийняття російської як міжслов'янської літературної мови і використання її поруч зі своїми рідними літературними мовами. У середовищі галицької та закарпатської інтелігенції, що дотримувалася москвофільської орієнтації, панувала думка зробити російську своєю літературною мовою, а це означало відрив від народу.

Галицькі москвофіли у цей час уже не подавали Духновичих матеріалів так, як їх він писав, друкували лише «виїмки» (уривки) з приватних листів Духновича і то завжди без підпису автора. Та навіть до цих уривків додавали свої коментарі. Коли він обстоював право писати народною мовою, та сама «Зоря Галицька», суворо дотримуючись москвофільської орієнтації, не погоджувалася з ним: «Касательно простонародных книг, то і в тих хотіти писати по-простонародному, значить нікому не угодити...»

Літературні твори для народу Духнович завжди писав народною мовою. Проте, аби довести, що й такий авторитет, яким, без сумніву, був Духнович, перейшов на російську літературну мову, вважав, що вона має вкоренитися серед народу, говорять і пишуть про російськомовні його поезії. На часі чітко заявити, що *всі зрусіфіковані його поезії, які друкувалися, зокрема після його смерті, — або не його твори, або підправлені видавцями.* В умовах жорсткого і нерідко жорсткого пресінгу москвофільства Духнович, на жаль, не зміг zostатися у мовних питаннях до кінця послідовним, твори наукового характеру писав і церковнослов'янською, і з наближенням до російської літературної мови. Реакційне москвофільство, у той час з демократичних засад чи не найвлучніше розвінчане М. Чернишевським, стало на перешкоді роз-

витку нашого руського (українського) народу в Карпатах (на Закарпатті, в Галичині і на Буковині), нівечило його культуру і літературу, але Духнович як письменник до кінця свого життя не зійшов зі шляху служіння інтересам свого народу. Його «Послїдня моя піснь», створена 1862 року, як і «Мамко, мамко, куп ми книжку» (1842 р.) написані народною мовою!

Як борець за розвиток народного шкільництва Духнович теж упродовж усього свого життя був прогресивним демократичним діячем. Він сам заснував (за його термінологією — систематизував) 71 школу, сам значним тиражем видав кілька разів «Книжницю читальную» та інші видання для народних шкіл, які найчастіше роздавав дітям безкоштовно, сам написав і видав для учительства «Народную педагогію...», в якій на найдемократичніших і найпрогресивніших принципах тодішньої європейської педагогічної думки розглянув десятки педагогічних, дидактичних та методичних питань, серед них і такі, що їх інші визначні педагоги почали розробляти значно пізніше. Тож висновок, що *Духнович був видатним педагогом не тільки австрійських русинів, але й усього українського народу, європейського світу, буде цілком справедливим.*

Він аж до подробиць розпрацював як систему організації шкільництва, так і систему навчання й виховання дітей не тільки у школі, а й у родині, загалом поза школою. Його теорія навчання і виховання побудована на активній участі учнів у навчальному процесі, свідомій, цілеспрямованій діяльності учителів-вихователів та батьків у навчально-виховному процесі, розумінні неперехідного значення освіти та виховання молодого покоління для народу в цілому.

Чимало тогочасних діячів з русинів (українців) Австрії при зіткненні з будь-якою проблемою життя свого народу сподівалися лише на австрійського цісаря, нібито саме він вирішить чи допоможе вирішити ту чи іншу проблему. В той час, як дописувач І. Б., наприклад, твердить: «наш сільський народ як во всем, так і в справі просвіщенія принуки потребує», і тому, «і народні училища у нас би найскоріше тим ділом заведені були, коли б уряд заснування школи рішительно повеліти і посилення до школи здібних дітей строго наказати благоволил», — Духнович сам звертається до батьків, до самих дітей, учителів та священників, проводить велику організаторську роботу, агітує, використовує всі свої власні можливості для розвитку освіти. «Тут потрібно, — пише він, — щирі мати волю, щоб кожен дітей маючий хотів їх просвіщати, щоб священники, сіє завдання условно виконували, щоб собі за перший обов'язок своєї служби взяли освіту, но не тільки так налегло, но серцем і душою», а дяки «службу науки не так з обов'язку, як з любові кінчили». Дяки

«викручуються, що в них немає способу, їм не платить ніхто», а Духнович закликає: «не уповайте і не жадайте мзду за сіє». Звертається до батьків: «Ви, родителі, турбуєтесь про виховання дітей, яким ви дали життя; повинні ви дітей ваших особливо хлібом благонравія кормити, щоб вони стали гідними членами суспільства, щоб вони на користь народу росли; і це тільки через добре виховання, через науку їм сотворите».

В часи Духновича йшлося і про руські гімназії, академії чи навіть руський університет, але він як демократ дбав про те, аби доступ до знань відкрити всім дітям, дітям того упродовженого русина-селянина, про якого рідко хто думав. Він засновував сільські школи, радів їхніми успіхами, допомагав, як лише міг, щоб заохотити інших, писав у газети.

Свої літературні твори О. В. Духнович почав писати значно раніше, ніж взявся за культурно-освітню діяльність серед народу. Це могло б указувати на те, що він хотів стати літератором, письменником. Проте відтоді, як революційні події, його власна політична активність розбудили в ньому всебічного культурно-освітнього діяча закарпатських русинів-українців, він усього себе віддає єдиній цілі — пробудженню та розвитку національної самосвідомості свого народу. Завдяки цьому з'явилися і буквар «Книжниця читальная», і молитовник «Хліб душі», і «Народная педагогія...», і школи, що він їх заснував, і «Літературное заведение Пряшівськое», і літературні альманахи («Поздравления Русинов»), і народні календарі («Місяцеслови»), і п'єси «Добродітель превішает богатство» та «Головний тарабанщик» (бубнар), і «Краткий землепис для молодых Русинов», і «Истинная история Карпато-Россов», і «Общая история для молодых Русинов», і «Літургіческий Катехизис», і «Естественно-духовный рассуждения», і «Забавки», і «Логогрифи», і «Історія Пряшівської єпархії» й інші його твори, і боротьба за звільнення селян від панщини, і вся його журналістика... — все-все-все, що він робив і чого прагнув, служило єдиному завданню, пробудженню та розвитку національної самосвідомості народу.

Якщо з такої точки зору подивитися на творчість і діяльність Духновича, багато що в ній стане на своє місце. Він постає перед нами не стільки як поет, прозаїк, драматург, педагог, історик, мовознавець, фольклорист, етнограф, а як будівничий, борець за права й потреби свого народу, який робив усе, що міг, для досягнення цієї мети, активно, самовіддано працював у всіх названих сферах духовного життя народу, закладав підвалини, основи, фундамент для майбутньої літератури, педагогіки, історії, музейної та театральної справи, фольклористики та етнографії тощо. Отже, Духнович був перш за все будителем, тобто визначним культурно-освітнім діячем закарпатського на-

селення в Карпатах, який активно працював майже у всіх сферах духовного життя народу і — як будитель — у багатьох з них досягав помітних зрушень.

Кращі його твори, поетичні, прозові, драматичні, разом із літературними спробами його сучасників, яких він заохочував, організовував друкування їх творів, були чи не єдиним друкованим словом для народу — літературним, патрістичним, релігійним, виховним та розважальним, — що могло потрапити в руки учня чи дорослого читача. Написані зрозумілою народною мовою, його художні твори розкривали значною мірою народне життя, трактували це життя з народних позицій, були спрямовані на захист народу, утвердження його моралі.

Прикметно, що саме ті твори Олександра Духновича, в яких він найглибше проникає у суспільно-політичні проблеми тогочасного життя і гостро засуджує результати суспільної несправедливості, найчастіше zostалися забутими і на сто років або друкувалися в таких уривках, з яких не можна було відчутися ядро твору. Йдеться насамперед про його найкращий драматичний твір «Головний тарабанщик» (бубнар). П'єса пролежала невідомою і ненадрукованою понад сто років, хоч саме вона є не лише пам'яткою, що характеризує літературний процес, а й витримує й високі літературно-критичні вимоги. Саме в ній автор став повністю на бік простого русина-українця з Правоселля, сприйняв його мораль, розуміння світу і людського призначення в ньому, піддав гострій критиці пустопорожнє панство графів та баронів Празноглавських, Дураковських, Надутовських, Ословичів та й підпанка Підлизовського. Інонаціональне походження новоявленого дворянина Празноглавського О. Духнович підкреслює його іменем — Артур де Еадем. Свою антинародну, антирусинську суть цей персонаж розкриває уже на початку заявою: «Я ліфровал всячину і мадярам, і німцям, і росіянам, і кождому, я на всіх сторонах находился, і із всіх сторон грошеньки приходили, як дождь».

А поезія «Храм любові», наприклад, подавалася завжди лише в уривковій — перші 64 рядки, — фактично тільки вступ до твору. Розгорнута картина розпусного життя панства з його розкошами і забавами, що її вихопив критичним оком поет, як він пише, «внутрішнім зором», «по обоім сторонам», сповнена «ядовитої злоби», опускалася. Подібне ставлення автора до життя панства показано також в поезії «О придворной жизни» та в інших речах О. Духновича, наприклад, в його філософській праці «Естественно-духовный рассуждения», яка також пролежала «невідомою» понад сто років. З другого боку в творах про народне життя, в центрі яких турботи русина-українця, він із співчуттям і симпатією змальовує людей, до роду яких належить і сам, показує їх красу.

Та найбільш завершеною, найбільш відомою його поезією, де він гордо, на повний голос висловлює своє кредо, свою віру у незнищенність народного генія, є «Вручання»:

Я русин был, есьм і буду...

Олександр Духнович окреслює розгорнуту декларацію свого патріотизму, широкі любові до рідної землі, рідного народу: русинами були його отець-мати, руськая вся родина, русини сестри і брати, рід руський — великий і славний, приятний світові, духом і силою славний. І його клятва, ця голосна заява, яка потрібною була в умовах шаленої мадяризації: «О, я тебе не забуду!.. Возлюблю тя, твоїм буду сином, другом аж по гроб», — після штрихів-посилань, що першим ковтком повітря був руський воздух, перше вимовлене слово — руське, що він кормлений руським хлібом під руську колісанку, що руське плем'я підтримує в нім його національну гідність, була цілком природною і вкрай необхідною. Подібні мотиви в тогочасній поезії гноблених слов'янських народів імперії не були рідкістю, проте так ясно, виразно, гордо і сміливо бодай повторити ці думки було великою громадянською відвагою. На таку відвагу Духнович спромігся, тримався цієї ідеї і зумів залишити по собі добрий слід.

Олександр Духнович, нехай не зовсім послідовний, хай навіть «невлічимо заплутаний», залишається до сьогодні великим, і — хочемо чи не хочемо — ми змушені опиратися на нього. І немалою причиною цієї потреби є факт, що ми досі ні творчо, ні особливо громадянськи не переросли його. Ми вміємо написати кращого вірша чи глибшу наукову розвідку, виробили на терені історичного Закарпаття чистішу літературну мову, глибше, точніше навчилися визначати суть того чи іншого явища, проте ніхто з нас досі не виявив такого глибокого розуміння широкого спектру народних інтересів, такої наснаги, особистої участі в боротьбі за народні інтереси, такої величезної і безкорисливої діяльності на хосен народу, такої любові до народу і жертвенності собою.

Великі люди минулого, а таким, безперечно, Духнович у всеукраїнському вимірі був, жили і творили не для того, аби ми з нагоди ювілеїв пригадали чи похвалили їх, а для того, щоб, досягнувши і зрозумівши їхнє життя і творчість, з такою ж заповзятістю, безкорисливістю та свідомістю продовжували працювати над вирішенням сучасних проблем свого народу і людства. Лише так зможемо перебороти їхню обмеженість і надати справжнього смислу та значення їхнім життям, як і своїм.

ЮРІЙ БАЧА,
м. Пряшів.

ХУДОЖНІ ТВОРИ

ПОЕЗІЇ

«...З СВОЇМ ЗНАТИСЯ РОДОМ»

ПІСНЬ НАРОДНА РУСЬКА

(Вручаніє)

Я русин был, есьм і буду,
Я родился Русином,
Чесний мой род не забуду,
Останусь его сином.

Русин был мой отец, мати,
Руськая вся родина,
Русини сестри і брати
І широка дружина.

Великий мой род і головний,
Міру єсть современний,
Духом і силою славний
Вірою неізмінний.

Я світ узріл под Бескидом,
Первий воздух руський ссал,
Я кормился руським хлібом,
Русин мене колисал.

Коль первый раз отворил рот,
Руськое слово прорек,
На аз-буці первый мой пот
З молодого чела тек.

Руським потом я питан был,
Руським іду расходом
В широкий світ; но не забыл
З своїм знатися родом.

І тепер кто питает мя,
Кто любит, кто мя держит?
Самое руськое плем'я
Годность мою содержит.

Прото тобі, о роде мой,
Кленуся живим Богом,
За печальний труд і любов
Повинуюся долгом.

По всей жизни почесть праву
Мой дух тобі принесет,
От всей душі, сили славу
Дух мой твою вознесет.

О, я тебе не забуду!
От всіх сердечних утроб
Возлюблю тя, твоім буду
Сином, другом аж по гроб.

ПОСЛІДНЯЯ МОЯ ПІСНЬ

Ой, дітята-соколята,
Змагайтеся на крилята!
Бо я уже сокол старий,
Уж мні крила поламани.
Горі, долов літаючи,
Свої діти питаючи
От юності до старості,
Ізнемогли жили, кості.
Ах, літал я і високо,
Понурился і глубоко,
Плавя по шумним струям,
Без кормщика правил сам.

Ах, колько то стихій бурних,
Колько молній і стріл бурних
Ізніс от врагов природних,
І от чужих, і от родних.

Не красилася пір'єм чужим,
А кріпився духом дужим,
Не зміняв ні на страстях,
Терпіл біду в тих напастях.

Скубли враги со всіх сторон,
Виставляли мя на сором.
Розбивали, як колокол,
Но я остал старий сокол.

Был соколом для родини,
Співал пісні соколини,
Учил так і вас співати,
По-сокольному літати.

Так, дітята-соколята,
Змагайтеся на крилята,
Старий сокол вже не может,
Он вам больше не поможет.

Білий ваш цвіт, як білий світ,
В нем доселі гріха ніт,
Не беріте чуже пір'я,
Бо то ваших лиш потеря.

С мислю о горной жизни
Жийте благо для отчизни,
Бо чужое, то не ваше
Та власному роду враже.

Так я свершил мою жизнь,
Днесь пою последнюю піснь,
Піснь последню для вас милых,
Соколиков сизокрилых.

На Бескиді в родном краю,
В том ісконно-руськом раю,
Де світ узріл, там лежати
Хочу, вічно спочивати.

Схороніте мя в дубраві,
При скалах в густой темряві,
Самі здорові співайте,
А на батька пам'ятайте.

ЖИЗНЬ РУСИНА

Под горами, под лісами
Зимній вітер віє,
Там покойний, богобойний
Русин бідно жіє.
Подобно роду своему
Жіє во Карпатах,
Не завидит он нікому
В високих палатах.
Он маєтності не має,
Ні сребра, ні злата,
Єдноє серце благое
Суть его богатства.
Не в богатой он палаті
Пребываєт гойно,
В низкой, малой халупині
Бываєт покойно.
Пшеничного і житного
Хліба он не просит.

Овес, ячмінь кормит его,
Но і той не досить.
Не пієт он каву, вино,
Он сія не знаєт,
Но водичка із поточка
Жажду му вгасаєт.
Не плаваєт он по морях,
Корабля не маєт,
Лиш по скалах, лісах, горах
Бідно ся блукаєт.
Не убрано, ціфровано
Он ся прибираєт.
Одежду красно, порядно
Сам собі прикраєт.
Два волики і коровка,
Кляча не кована,
Сколько овець, ягнятенька
Богатства му данна.
Он ремесла не кохаєт,
Лиш землю ділаєт,
Он не купчит, не кламаєт,
На то не внимаєт,
Лем покойно, богобойно
Бога почитаєт.
Все невинно і острожно
Сам себе питаєт.
Земля ему хліба дає,
Поточок напоїт,
Он уж больше не жадає,
Сіє 'го спокоїт,
Бо землю широко ділає
І бідно трудится,
По горах бистро бігає,
Тяжко мозолится.
Не потрібно 'му перину,
Когда утрудится,

Ляже на зелену траву,
Покойно проспится.
Но прото он все покойний
І біди не має,
Он єсть все собі притомний,
Бо гріха не знає,
Он не злодій, не разбойник,
Сумління чистого,
Он благий, добрий чоловік
І серця щирого.
Бога любить, почитаєт
Царя і верхнього,
Все претерпит і зділаєт
Для свого ближнього.
Он на честь много внимає,
Жіє богобойно
І весело работає,
Трудится покойно.
Вдячно даєт Богу божє,
Нич не противится,
Не жадаєт нич чужє
Своїм заходится.
Он на розказ все готовий,
Повинен верхності,
Дань оддати усиловний,
Кончит повинності.
Здорового разума он єсть,
Хоть не учил школу,
Он правду добрі познаєт,
Похопит посполу.
І так жіє, так працує
В ласці Бога свого,
Покой, любов все чувствує,
Не рушит нікого.
О призри, Боже і Отче,
Потіш невинного,

Помилуй, ласкавий Творче,
Русина бідного.
Чтоби он Тебі служити
Мог, серцем невинний,
І побожно, чесно жити,
Здоровий і сильний.

ПОЗДРАВЛЕНІЄ

Поздравляю Вас (з) праздником
Молодого года,
Русинок-братя, племя
Славенського рода:
Мир, здоровіє, Боже, вам дай,
Дай вам кріпость духа,
Ума бодрость, очей ясность
І доброго слуха.
Се новий год приходить вам
От всіх радостнійший,
Як по ночі зоря світла,
Сходить вам яснійший,
Новий год, слонце новое
Сіяєт зарями,
Славте его і плещите
Радостно руками;
Се новий год приносить вам
В дар вінець на голову,
Новую жизнь, добрую мисль,
Учтивость і славу.

* * *

Десяти раз уж сто літа
Минулися давно,
Довгі вічності години
Перейшли безславно,

Но на Бескид еще нигда
Денничка не блисла,
Чужа рука русинові
Рученьку не стисла.
На Бескиді темная ноч
Вічно перебувала,
Хотай уже за Бескидом
Зоренька світала,
Хоть славою ричащая
ВИСЛА, ВОЛГА сива
І гранітом течащая
Веселая НЕВА
Бескид братом почитали —
Сестриці власнії, —
Но его і не внимали,
Як би безсластнії.
Так скитався русин бідний,
От всіх опущенний,
Світу он непознаємий,
Не чтобы почтенний!
Музи Его по вертепах,
По скалах ридали,
От жалості оціпіли,
Голоса не дали.
Русалки его по Угу,
Латюрці і Тисі
Заніміли по берегах,
По тінистом лісі.
О, прецвітнії долини,
Леліями полни,
Кадиллами і спиндзами
Препишний холми,
Кто внимал вас — як стригущий
Острою косою,
Айбо ніхто не поливал
Благою росю.

Што за тисящ і больше літ
Были затворені;
Так познают уж і его
Другії народи,
Дадут му честь і учтивость
Свободній роди.

* * *

О славяне, россіяни,
Хоть разного взора,
Познайте уж і русина,
Єдинаго с(т)вора!
Узнайте, же под Карпатом
Суть значній глави,
Сильнїя матере діти,
Всеможнїя СЛАВИ.
Подайте нам, братя, руку,
Будем побратими,
Спрязьмєся серцем і духом,
Як братя любими.
Г а л и ч а н и, приятелі,
Ближайші сусіди,
Близці братя єдної мислі,
Єднїя бесіди,
Хоть недавно розвилася
Вам зелена весна,
І уже вся ревность ваша
Світу є чудесна.
З о р е н ь к а ваша блистає,
Вам П ч о л а літає,
Вас В і с т н и к напминає,
М а т и ц я питає.
Матиця ваша і наша
Суть власнїї сестри,
Дай Боже, чтобы їм цвіли
Косиченьки пестри.

Дайте руку, ми вам даме
Серце, душу сміло,
Будем собі побратими,
Будьме єдно тіло!
Здравствуйте, братя любезні,
Храбрїї с л а в я ц и,
От Європи почтенни
Богатїї раци,
Силезити і каринти,
Морави, романе,
Чорногорци, буковинци,
Славни сервіане,
Сильнійшії чехи, хлопи,
Як дуби, кроати,
Славонити і чайкисти,
Надморни далмати!
Дайте руку, погляніте
На руській горі,
Будем spolu австрійського
Царя всі подпори.
Хоть разними голосами,
Кличмєся любезно!
О, ми поразуміємся
Чесно і полезно,
Бо мати наша єдна є,
Хоть она на Неві
Престол собі устроїла,
На зимном С і в е р і.

* * *

Таже, о карпатороссе!
Перестань ридати,
Провадится ти будущность
В Божой благодати.
Новий цар свою народам
Всім положил между,

І русинської будущності
Показал надежду,
Оддадил он і русинов
От чужих племенів,
Дасть власное правительство
Ім от своїх членів.
Но природну заздрість лиши,
Забуди всю зависть,
Спойся духом і не внимай
Личную ненависть!
І так, о Русини-брата,
Славу Богу дайме,
Новорожденну народность
Любезно вітайме.
Позберайме потрачену
Всю силу ревності,
Совокупим себе твердо,
Як мож в наремності,
Но пользу особенную
Ані не внимайме,
Лем общее, народное
Добро уважайме.
Наперед Богу Божое
І цареву царю
Отдайме і умоляйме
Небесную зарю.
Украсим Олтар Господень
В Шариської столиці,
Принесім жертву на горі
Славною Маковиці,
Бо любезна Маковиця,
Русинова мати,
Роззоріє, розвнєся
В Божой благодати.
Озарит блеск і Свидники,
Обадва Вирлихи,

Дубову, красну Писану,
Аж по Комарники.
Стройме Олтар на Бескиді
І на Полонині,
На Браниску, на Магурі
І на Верховині...
На Олтарях закурятя
Цвіти і кадила,
Чабрик, косички пахнячі
І лелія біла.
Так принесем жертву Богу,
Свободившему нас,
Воспоєм піснь Всевишнему,
Би услышал наш глас,
І коліна преклонивше,
Будем ся молити,
От сердець, душ, чистих мислей
Так благодарити:
— О Господи-Створителю,
Тебе величаєм,
Промисль твою і благодать
Ревно почитаем.
Услыши молитву нашу,
Помни слезни токи,
Благослови наші гори,
Долини, потоки!
Подай, Боже, русинові,
Чтоб ся развила
Утаенная будущность,
Чтоби засвітила!..

ПОЗДРАВЛЕНІЄ РУСИНОВ
НА НОВИЙ ГОД 1852

Русинопки-брата,
Любезни риб'ятя,
Мили соколята,
Несу вам в пригоді
В том-то новом годі
Серця мого жар
На новгородній дар.
Жийте тільки годов,
Колько в Бескиді дров,
Колько в Польщі жидов,
На всій землі родов,
На Подолі волів,
Дойно-тільних коров,
У винницях колов,
На скалах соколов,
Коль на волах рогов,
В пушаня пирогов,
На Росії лісов,
На Німещині псов,
Колько в Псалтирі слов,
В Іспанії ослов,
Колько вам ворогов,
Жийте тільки годов.

Колько лучей в Фебі,
Світлич звiзд на небі,
Колько влас на главі,
Птичок по дубраві,
Риб в Драві і Саві,
Капель роси на траві,
Колько піску в морі,
А мишей в коморі,
Каменей на горі,

Світлич лучей в зорі,
Колько качок в Тисі,
А голубков в лісі,
Громов в жарком літі,
Дірочок на ситі,
Тільки я вам добра
Желаю в сем світі.

Колько в болоті жаб,
У тисяч раков лаб,
По всіх Бескидах губ,
В російських полках труб,
Колько в Дунаю риб,
А на Подолі скиб,
Колько раз коцур: мав,
І бодрий собак: гав,
А воробець: шав, шав
(Аби то дідко брав!),
Коль в ясній ночі звiзд,
А по гушаві гнізд,
В Дунаю каплей вод,
В жидов чорних бород,
На Вислі плит і лод,
У рихтарей колод,
Тільки вам щасливий
Да буде новий год.

В ледовом морі криг,
По монастирях книг,
Колько старих баб злих,
Колько у дівчат блих,
Циганов лінивих,
Дівушок фальшивих,
Задудраних старух,
А по кошарах мух,
У кушніра што кож,

У невіст м'яких лож,
По Верховині коз,
А в полі пестрих роз,
Колько тоненьких лоз
Звезет фурманський воз,
Колько в товах чики,
У дівчат пантлики,
За Тисой паприки,
По корчмах музики,
Колько скрежет сорок,
По грядках огурок,
Тільки вам щасливий
Да будет новий рок.

Колько на війні куль,
В арендаря цибуль,
І весною зозуль,
У бідного мозуль,
Коль рум'яних личок,
Тоненьких оплічок,
У невіст єсть пелен,
А в зимі веретен;
В Мармароші овець,
А у Відні яєць,
На Бескиді малин
І цвітущих калин,
Зимой у нас леду,
А восени меду,
Тільки вам доленьки
Да будет без вреду.

Колько німці курок,
Русини бандурок,
Вояк говядини,
Мадяр солонини
Поїл, а поляк круп

Із своїх власних ступ,
Тальян макаронів,
Француз феферонов,
Іспанець цитронів
З польних своїх стромів,
Наш слов'як поганки,
А сотак стеранки,
Турок коль догану,
Волошин токану,
Німець курятини,
Мягкой телятини,
Росіян сухарей,
Чаю і захарей,
Русин випил вару,
А цигани цмару,
І морав'ян грулі,
Жидище цибулі,
Як в Величці солі,
Тільки вам всім долі.

Колько взимі ворон
Летит із всіх сторін,
В стодолах воробцей,
Хитреньких молодцей,
Колько в ярі синиць
І в м'ясницях пікниць,
Вліті сивих герлиць,
А восени терлиць,
По Бескиді ялиць,
А по сих рябих птиць,
В житі перепелиць,
А по бантах куриць,
Тільки все веселих
Да будет руських лиць.

Колько всіх муравлей,
На морі кораблей,

Колько білих гусок,
Чорнобрових русок,
Колько у нас собак,
А у німців табак,
На Настасі сіна,
У Токаю вина,
Тільки вам щастенька
Желаю з серденька.

Желаю вам, братя,
Русини-риб'ята:
Стареньким теплий кут,
Дротарям туній друт,
Бабушкам гостини,
Невістам крестини,
Господарям сили,
Плуг, граблі і вили,
Паробкам смілості,
От дівчат милості.
А вам, веселії
Дівчатка-лелії,
Свадьби на м'ясниці,
З бервінка косиці,
Вам же, соколята,
Маленькі дітята,
Книжочку вручаю,
Богу вас отдаю.

РАДУЙТЕСЯ, СОКОЛЯТА

Радуйтеся, соколята,
Вам зоренька світаєт,
Плещите, руські дітята,
Вам бо весна блистаєт,

Вітри с юга подувають
І морози іще зають,
Обновиласть природа,
С неї народна свобода.

Соколи уж гніздо віють
По скалистим утесам,
Нанесено яйце гріють
По дубравам і лісам,
Ісправно дом устроюють,
З м'ягких перей складавають,
Чтоб нести в нем любови плод,
Чтоб не пропав власний род.

Стройте стіни, будуйте дом
З чувственного мрамора.
Оставлений уж прадідом,
Обновить его пора.
Стройте гніздо для потомков,
Для будущих синов, внуков,
Сійте богато сім'я,
Чтоб задержалось плем'я.

Дасть Бог росу і погоду,
В нем надежда і в людях,
Возрастет плод з власног' роду
І по скалистих горах.
Лиш будуйте на скалі дом!
Не вредит ему вражій гром;
Обновіте старий знов
Для будущих вам синов.

Бо от пола честна, здрава
Родиться все честний пол,
А от гнізда соколова
Вилетит бистрий сокол.

Сова родит лише сову,
А глупець — глупу голову,
Кто учился яку піснь,
Таку поет во всю жизнь.

Так же, братя-соколята,
Подлетайте, весна тут!
Змагайтеся на крилята,
Вам стелится новий путь!
Стройте гніздо, подлетайте,
Теплим пер'єм закривайте,
Бо то жадає любов
Для родних ваших синов.

РУСЬКИЙ МАРШ

Руські діти, вам світає,
Уж зорничка всходить вам,
Слава-мати вас вітає
І зовет к своїм рядам:
— Ноже, хлопці, враз,
Поставайте в Божий час,
Скоро, скоро под знам'я,
Ставайте в Боже ім'я,
Летіте на Слави двор,
Ставайте враз под прапор!

Слава, Слава, наша мати,
Пробудилась от сна знов,
Зачинає царювати,
Взиває хорбрых синов:
— Ноже, хлопці, враз...

Сильна наша Слава-мати,
Їй золотий кріпкий щит,

Не дасть синам погібати,
Она брат'єв помирить:
— Ноже, хлопці, враз...

Бодро, кріпко, хорбро, сильно
Ржавий в руки берте зброй,
Безустрашно і правильно,
Отважно грядьте на бой:
— Ноже, хлопці, враз...

Ноже, хлопці, в ім'я Боже
Станем хорбро згорн вдол,
Братня сила нам поможе
Защищать Слави престол:
— Ноже, хлопці, враз...

Не боїться русин врага,
Їму ніт дороги взад,
Грудь отверту все без страха
Держит і на кулей град:
— Ноже, хлопці, враз...

Ноже, бодро в ряд ставайме,
Нас не пугает буря,
І свободу защищайме,
Отечество і царя:
— Ноже, хлопці, враз,

Поставайте в Божий час,
Скоро, скоро под знам'я
Ставайте в боже ім'я:
Летіте на Слави двор,
Ставайте в ряд под прапор!

ПІСНЬ НАРОДНА

Ви, дівушки, заспівайте,
А ви, хлопці, заіграйте,
Заспівайте руську піснь,
Повітайте нову жизнь
Хлопці, дівки, враз,
Заспівайте в нас,
Заспівайте: гоп, гоп, гоп,
Каждий русин добрий хлоп.
Заспівайте же, дівчата,
Ви руської соколята,
А ви, діди, внимайте,
Слезоньки повторайте.
Хлопці, дівки, враз
Заспівайте в нас,
Заспівайте: гоп, гоп, гоп.
Каждий Русин добрий хлоп.
Божа земля наша власна,
І не чужа, не подвласна,
Не так, як колись было,
Невольно і унило.
Хлопці, дівки, враз,
Заспівайте в нас,
Заспівайте: гоп, гоп, гоп,
Каждий русин добрий хлоп.
Не буде уж бідний русин,
Бо й он отчества син,
Заспівает уж народно,
В власном краю свободно.
Хлопці, дівки, враз
Заспівайте в нас,
Заспівайте: гоп, гоп, гоп,
Каждий русин добрий хлоп.

ПІСНЬ ЗЕМЛЕДІЛЬЦЯ — ВЕСНОЮ

Літай, літай, жаворонку,
В воздуху кружи,
Заспівай мні і легонько
Щебеч до души.

Возносія надо мною
К сонечним лучам,
Моє серце за тобою
Взлетит к небесам.

Пой, любезний пташку польний,
Богу в висоті,
Что он дал сей живот вольний
Мені і тобі.

Прославляй Єго за дари,
Что нам тут сослал,
За той дождь із теплої хмари,
Что ранком упал.

І моли Єго смиренно
О всю благодать,
Най дарит он каждоденно
Нашу землю-мать.

Най хранит Он нашу ниву
Од сваров і туч,
Най дасть росу незлобиву
І гріющий луч.

Пой, молись,— а я посію
Здорове зерно,
Черно-землею накрию —
Не згібнет оно!

А як буйно нам повсходить
І в дородний час
Щедро поле Бог зародит,
Поділимся враз.

Так літай же, жаворонку,
Веселись, співай,
Доколь нашу родиноньку
Видиш в життя — май.

Бо не долго — і нас скриють,
Як зерна ось-ті,
Черно-землею закриють
В глухой самоті.

Но не равна будет доля
Меж нами тогда:
Мене ждет там лучша роля,
З тебе ні сліда.
Дух мой, як ядро зерняти,
Здерет земну пліснь
І там будет проживати,
Где безсмертна жизнь.

ВОЗЗВАНІЄ

Что минуло, загинуло,
Во вічності уж да спит,
А что живет, да не гниет,
Но приносит жизни цвіт.

Здраве тіло, ступай сміло,
Куда разум поведет,
Лиш помали через скали,
Ровнинами орлом в лет.

Ожидати — нич не мати,
Так до праці, братя, враз,
Ми заспали, занедбали,
Равноправность будит нас!

Что закрыто і зарито,
Держит в тайні природа,
Одкривайте, розвивайте
Ви, сини всі народа!

ОТЕЧЕСТВО

Оборванный волоцюга
По улицям бродит,
В растерзанном карманушкі
Нічто не находит,
Голий, босий, нечесаний,
Небритий, немитий,
То все біда, а найбільша,
Коль есть і неситий.
«Откуда ти, чим нещастен?
Де твоя Отчизна?
Де оставил ти Родину?
Де твоя Дідизна?» —
«Что то значит Отечество?
Я того не знаю,
Что Дідизна і Отчизна, —
То не понимаю.
Что до того — мні немного,
Де я ся народил,
Я тутейший і тамошний,
Де ся хлібець зродил.
Добрі люди работают
Не лишень про себе,
Дадут кусок, пожалуют,

Дал Бог і для тебе.
Не журюся, притулюся
До чужого двора,
Нічого не потеряю,
Не боюся вора!
Цілий світ моя Отчизна,
Я дом не будую,
Там-то мой рай, там Дідизна,
Де ся погодую.
Не думаю, не гадаю,
То мні не на груди,
Будь то язик, який хотят,
Говорят там люди.
По-мадярськи, иль по-польськи,
Или по-хинянськи,
Да говорят здоровенькі
Хоть і по-циганськи.
Лиш ситое черевище
Да будет,— все равно,
І хоть рюмчик горілочки,
Як то было давно».

КАЗКА

Стрітилися сліпий з хромим,
Стали розмовляти,
Ким способом собі в світі
Можно б помагати?
І вдруг заключилася совіт:
Взял сліпий безнога,
А хромий му показовал,
Куда єсть дорога;
Сего глаза, того ноги
Купно ся слагают,
Так то бідні собі в нужді
Мудро помагают.

ВОЛОЦЮГА

Лиш голотар волоцюга
Легко живе в світі,
Он зимою спит, спочиваєт,
Не трудиться вліті:
Тут обмантит, тут потягнет,
А де-небудь просит,
Не боїтся збоя, вора,
Бо все з собою носить.

ДОВОЛЬСТВІЄ

Довольствіє само собою
І нужди не знаєт,
Покойное серце, душа
Нічто не бажаєт.
Покойніє живе мужик
В солом'яній хаті,
Нежели пишній вельможа
В мраморній палаті.
Кто думаєт о будущей
Жизні, тот покойний,
Ожидает лиш благу смерть,
Єму світ нестройний.

ГОРДИВШЕМУСЯ ЧИНАМИ

Не гордися заслугами,
Світлыми чинами;
Бо суть люди, кої стоять
Повише ділами.
Всякий чин — мнима заслуга,
З лестію споєна,
Все суета, тіми душа
Не будет спасена.

ЩАСТІЄ ЖИЗНИ

Добрі тому, добрі,
Кто біди не знаєт,
Кто малим доволен,
Чуже не жаєт.
І тому єсть благо,
Кому власна хата,
Будь она маленька,
Будь і небогата.

Добрі тому, добрі,
Кто на власном полі
Чесно работает
Все по своєй волі.
Добрі, як у кого,
Полна єсть калитка
Или же согласна
І чесна сосідка.

Добрі тому, добрі,
У кого довольно
Насушного хліба
І кушаєт вольно.
І все тому благо,
Кому Бог даєт
Здоров'я і в каждом
Ділі помагаєт.

Добрі тому, добрі,
Кого побратими
Люблят і честуют
І ним суть любими.
Паче же всіх лучше,
У кого красива
Жена і роботна,
Тиха, незлобива.

Веселит в погоді,
А в біді жалует,
В щастю і нещастю
Однако милует.
А як Бог даєт діти,
Хоть старость зближиться,
Тішишся, что в світі
Род твой сохранился!

ЧТО БЫВАЛО — ЕСТЬ І НИНІ

Як тепер єсть, так і было,
То весело, то унило,
Бывал день, была і ноч,
Раз погода, то знов дождь.

Люди їли, люди пили,
Грішили і чесно жили,
Приліжний все работал,
А лїний в день спал.

Богатим все ізбывало,
Убогим не доставало,
Все бывал розличний сан,
Были слуги, был і пан.

Были і суть люди праві,
Были хитрі і лукаві,
Были мудрі, і таки
При них были дураки.

Добрі люди все любились,
Злії за чуби водились,
Старці в церков радо йшли,
Молодії — до корчми.

Одні Богу ся молили,
Другі на судьбу хулили,
Был добрий і злий народ,
І плідний, і лихий год.

Были сейми і собори,
Перемир'я і роздори,
І война была, і мир,
Джума, голод — потом пир.

Біднії всегда страдали,
Все лиш гроші пановали,
Той найчастше тучно жил,
Кто обманял і крутил.

Женщини всегда бывали,
Яко цвіти в модной залі:
Легкі, змінні, як вітр,
Їх обичай всегда хитр.

Молодці все хвати были,
І дівчата їх любили,
Вінчалися з ними враз,
Як прийшов на тое час.

Як тепер, так прежде было —
І весело, і унило,
І так будет всегда тут,
Доколь люди ще живут.

Лиш одного не бывало,
Что тепер аж вот настало:
Не бывало — в п'ять аршин —
Дутих женских кринолин.

МИРОСЛАВ В БУДИНІ

Будин, Будин, старий город,
В нем жил давно славный народ,
Он Славою оснований,
Ей синами будований.

Лежит на твердім просторі,
На скалистій вишшій горі,
Под ним мутний Дунай течет,
По берегам волни мечет.

У Дунаю много воды,
Там плавают пароходи,
Із Будина до Землина,
До славного Константина.

Весело рибка іграєт,
По волнах си прогуляєт
Хорт і потька, мнюх і чупак,
Мерена і великий рак.

У Дунаю добра вода,
Напитися ей не шкода,
Еще лучше, то істинно,
Червеное в горі вино.

Веселие виногради.
Всюди богатие сади,
Где цвітут черешні, сливи,
Помаранчі і оливи.

Добрі то в Будині жити,
Весело ся проходити,
То не так, як у Пряшові
Или бідной Андрійові.

Весело то у Будині
Жити в заїмной родині,
З веселими сербинами,
Словаками, русинами.

Можно ся тут помолити
І «Отче наш» говорити,
В церков на утренью іти,
«Господи помилуй» піти.

Так я буду у Будині
Уже жити на родині,
Но все буду я Слави Син,
Добрий хлопець, чесний Русин.

Хотя в Будині я буду,
Але прото не забуду
На прелестну красавицю,
На родную Маковицю.

ПРОЩАНІЄ З М'ЯСНИЦЬМИ 1852

Уж минули м'ясниченьки,
В цілом селі тихо,
Гуслі, баси заніміли
І циганам лихо;
А неборак пан староста
На грудях захрипнув,
Лежит бідак у кочергах,
Бо ще днесь не хлипнув;
І свашка си покашлює,
Не вирвеш з ней слова,
Дримає си на припічку,
Унила, як сова.
«Шкода, Боже, м'ясниченьки»,—
Сама в собі мурчит,

Не єсть потіхи в коморі,
В череві ей курчит.
Дівчатка тяжко вздыхают,
Минула їх воля,
Поминула і надежда,
То несносна доля!
Не журтєся, дівчаточки,
То пропали, як тїнь,
Прийдет еще і на вас ряд
На зелену осїнь;
Восени лучше гуляти,
Як в зимі студеной,
Мож і босо поскакати
По траві зеленой.
Зародит Бог пшениченьки,
Жита, проса, вина,
Буде каші і пирогов,
Гойніша гостина.
І пчолочки ся пороят
Та й дашто ся справит,
Свашкам, дружкам і старості
Горло ся направит.
І хлопцям чей прийде дяка
Брати си супруги,
Не журтєся за м'яснички,
Прийдут еще другі.

ПІСНЬ ПРОСТОНАРОДНА

«Прийди ти до нас,
Хоть на малий час,
Хочеш вечер, хочеш рано,
Хоч убрано, хоч подрано
Прийди ти до нас!»
«Не пойду до вас .
Ні на малий час,

Ані вечер, ані рано,
Ні убрано, ні подрано
Не поїду до вас».

«Прийди ти до нас,
Хоть на малий час,
Даме ти масної сметанки,
Навариме ти стеранки,
Прийди же до нас!»
«Не поїду до вас
Ні на малий час,
Не хочу вашу сметанку,
Не хочу вашу стеранку,
Бо то все ваш квас».

«Прийди ти до нас,
Хоть на малий час,
Даме ти сира, жентиці,
Ізбієм ти яєчниці,
Прийди же до нас!»
«Не поїду до вас
Ні на малий час,
Не хочу вашу жентицю,
Ні сира, ні яєчницю,
Не поїду до вас».

«Прийди ти до нас,
Хоть на малий час,
Навариме ти пироги
З сиром, маслом о три роги,
Прийди же до нас».
«Не поїду до вас
Ні на малий час,
Не хочу ваші пироги,
Хоть би були о сто роги,
Не поїду ні раз».

«Прийди ти до нас,
Хоть на малий час,
Раді будут тобі наші,
Наварят ти з медом каші,
Ой прийди сейчас!»
«Не поїду до вас
Ні на малий час,
Не хочу гостини ваші,
Ані меду, ані каші,
Не поїду до вас!»

«Прийди ти до нас,
Хоть на малий час,
Даме ти доброї горілки,
Вина, пива і медувки,
Погостимся враз».
«Не поїду до вас
Ні на малий час,
Не хочу вашу горілку,
Вино, пиво, ні медувку,
Не хочу ні раз».

«Прийди ти до нас,
Хоть на малий час,
Даме ти грушки, оріхи,
Сливки, яблук і два міхи
Понесеш од нас!»
«Не поїду до вас
Ні на малий час,
Бо у мене зуби лихі,
Я не кусаю оріхи,
Не поїду до вас».

«Прийди же до нас,
Ой, пожалуй нас,
Напечеме ти баники,

Капустники, сировники,
Погостишся в нас!»
«Не поїду до вас
Ні на малий час,
Не хочу я капустники,
Сировники, маковники,
Не хочу од вас».

«Прийди же до нас,
Ой послухай нас,
Даме ти красну Оленку,
Чernosриву і біленьку,
Прийди же сейчас!»
«Так лечу до вас
І на вічний час,
Про мою милу Оленку,
Чernosриву і біленьку
Поїду і сто раз!»

ПІСНЬ ПРОСТОНАРОДНА

Ой гаю мні, гаю,
По зеленом гаю
Я собі гуляю,
Як рибка в Дунаю...
Цвіточки збираю,
Бервінок зриваю,
Зелений бервінок,
І уплету вінок,
Ой, вінок мой, вінок,
Жолто-синій цвіток,
Кому же тя дати,
Кому дарувати?

Хочет мене мати
Замуж уже дати,

Я не хочу знати,
О том ні слухати.
Кажет: «Бо тобі уж
Іти, донько, замуж,
Бо ти уже дужа,
Тобі нужно мужа».
О, мамко, не хочу,
Радній си подскочу,
По зеленом полі
Іграю поволі.

Вийду вон в покою,
З птичками запою.
Не знаю нікого,
Ніт іти за кого.
А хлопці фальшиві
І несправедливі,
Не мож їх визнати,
Як же вибирати?

Казала мені мамка
Отдатись за Іванка,
Я не хочу, бо Іван
Такий чорний, як циган.
Раїла, кром Івана,
Дацька, Панька, Стефана,
А Панько не багатий,
А Данько пелехатий,
Андрей — біда беззуба,
У Юрка нос, як труба,
Михайло все гнівливий,
Стефан дуже лінивий.

Антон был би, но хромий,
А Петрисько лакомий,
Осиф дурний, сировий,
А Павел нездоровий.

Василь — хлоп непорядний,
А Микита парадний,
Раїла мні і Гриця,
Або Грицько п'яниця.
 Лукач был би, но скупий,
 Олекса дуже глупий.
 Ой так что вже ділати,
 Не есть в чем вибирати.
Ітак, хто первий прийде,
Той мні мужем і буде.

«ТАК Я СЛЪОЗИ ПРОЛИВАЮ...»

СВОБОДА

Любо грає, бистро терчит
 Птичка в румной зориці,
Із вітки на вітку летит
 Во зеленой дебриці.
 Рябі луги
 І береги
Їй служат, ю веселят.

Но нещасна, непозорна,
 Коль другочка глядаєт,
Бідна птичка, непокойна
 В мережу ловця впадаєт.
 Птичка скучит,
 Ловець плещит,
Она плачет, он скачет.

Так я слези проливаю,
 Убігшую свободу
Обридая, все страдаю
 Мою участь молоду.
 Но уж позно,
 О, то грозно
Вовіки плінен буду.

САМОТНОСТЬ

Без друга і без милої
Сам ходжу по лугах,
Ходжу з душею унілою
Єдин по берегах.
Хоть збираю кусторки
І цвіти зриваю,
Но сердечної тоски
Тім не облегаю.

Зриваю я цвіточок
І в мислі говорю:
Кому сплету віночок,
Кого ним подарю?
І в мислі сей познаю,—
Что всегда жалію,—
Что самотний воздыхаю,
Друга не имію.

О, уже я нині вижу,
Что без друга ніт утіх,
Что покоя не нахожу,
Все мні мерзость, все мні гріх,
Як нещасний плінник вию,
Обридаю самотність,
Плачу, кричу, проклинаю
Убігшу мні свободу.

ПІСНЬ К ЛЮБЕЗНІЙ

Сивенькое очко твое
Єсть, мила, блаженство мое,
Когда я в тому вижу себе,
Єдину желяю тебе,
Сужу себе!

Благий мні рай в твоїх нідрах,
Сладкий мед во твоїх устах,
Тебе єдну з серця люблю,
Чрез тебе сам себе гублю
І погублю.

З тобою все желяю быти,
Аж до гроба тя любити,
Тебі отдам мислі мої
І дух мой на перси твої,
Дам на твої.

НЕЗАБУДКА

Ой пойду я по долинах,
По зелених развалинах,
Пойду, где птички піють,
Где пестри цвіти цвітут.
Знайду я там цвіток драгий,
Что мні наганет вік благий,
О цвіточок дорогий,
Он мні спомнет вік благий!..

Сей цвіточок не рум'яний,
Не златоглав, не жолтавий,
Мой цвіточок маленький,
Не пестрий, не біленький.

Сей цвіточок вида того,
Як око мого милого,
Он, як небо, сивенький,
Прекрасний і миленький.

Он не ростет во городах,
Во палатах, в ніжних садах,
Он цвітет под бережком,
За черчащим поточком...

Не має пах благовінний,
Бо он єсть, як я, невинний.
Он не вонит, не тронет.
Лем весело все цвінет.

Сей цвіточок єдин виділ.
Когда мя милий увиділ,
Когда мене полюбил,
Цвіток сей свідитель был.

Сей цвіточок єдин слишал,
Что мні мой миленький шептал,
Когда мні подал ручку
При зеленом поточку.

О ти, цвітку, добре знаєш,
Бо ти еще пам'ятаєш,
Як он тебе ізорвал
І мні во подарок дал.

І говорил: «Ти, миленька,
Серце моє, ти драженька,
Молю тя, моя буди
І мене не забуди».

Як мні сія слова сказав,
В лице, в уста мя полюбав.
Сиві очка заслезил
І так далей говорив:

«Если ты моя не будешь,
Алебо мене забудешь,
Так і щезнет мні весь цвіт,
Унилий будет мой світ».

І сказав мні: «Да сей цвіток
Будет достовірний свідок,
Что ми собі віщали
І любов обіщали.

І прото он незабудка
Наречется аж до віка,
Ми его не забудем,
Пока єдно не будем».

ЛЮБОВ МИЛОЙ І ОТЕЧЕСТВА

«Помни, помни, любезний друг,
Что ты мені говорив.
Коль жаром твой горящий дух
Мое сердце отворил:
Когда невинна наша жизнь
Одна радость, одна боль
Была і взаимна страсть,
Когда всі наші успіхи
Были сладкі утіхи
І весь мир лиш одна сласть».

«Не поминай, уж минуло,
Перешло тоє время,
Тоє сердце застигло,
Оно мні тяжело бремя,
Бо нас, о, преділ несчастный
Граничит і той ужасный
Судбиною розділит.
Покорися єї власти
І ты, забудь сії страсти,
Мні невольно уж любить».

«О, жестокий! Мні забути
Навіки не мож тебе,
Я щасна не смію бути
Ніколи крім * тебе.
Без тебе моя життя мертва,

Я лєсті, обмана жертва,
Я навіки унила,
Коль ти прелєстним обманом
Стался врагом і тираном
Той, що ти була мила».

«Не поминай лєсть і обман,
Той гріх мене не ранит,
Я вищею силою зван,
Она мене охранит.
Отділа сего причина
Не я, но строга судьбина,
Противо неї хто годен?
Она то опрєділила,
Чтоби ти моя не була
І щоб наш жар безплєден».

«Судьба, судьба, о нещасна,
Та ж мене осудила,
О, свиріпа, о, ужасна,
Невинну погубила,
Но, однак, все ти винен,
Чему был судьбі повинен
І чему мене любил?
Ти участь мою предвиділ,
Ти і мою тоску виділ,
Чему дух твой не одкрил?»

* Крім — без.

«О, не мучи серце страстно,
Пространний для тебе світ,
Не мучись тоскою напрасно,
Для нас уже любви ніт,
Мене бо пламень знатніший
Палить і превосходніший,
Невгасимий его жар;
Мене звет сила природна,
Історгнет любов народна,
Я їй пожертвился в дар».

ТОСКА НА ГРОБІ МИЛОЇ

Подувай, вітрику,
Подувай легонько,
Няй моя миленька
Спочине тихонько;
Двигнися печально,
В глибокої жалобі
Не дерзай віяти
На їй чорном гробі.
Опасно прилєти,
Чтоби твоя сила
Моей милой покой
Не поколотила.
Рум'яна розочко,
Тихо розвивайся,
На їй тяжкий гробик
Зовсім не склоняйся,
Бо под ним другая
Розочка, як і ти,
Вічно починаєт,
Лишена красоти.
Веселі птички,
Тихо щебетайте,

Над зеленим гробом
Опасно літайте,
Чтоб моя миленька
В матерної утробі
Сладко почивала
В том незрілом гробі.
Шумящий поточок,
Разливайся стиха,
Бо ти был нікогда
Їй блага утіха;
Разливайся тоскою,
Горни всі напасти,
Би ю не збудили
Нановії страсти.
Ручейку, не шуми,
Бо мої жестокі
Очі проливають
Довольно потоки.
Они, совокупно
Споєні тоскою,
Проллються, потекут
Ужасно рікою.
Удалитесь отсюд
Таже древні сміхи,
Радості, забави,
Пустії утіхи,
Бо тут пробываєт
Безконечна печаль,
Стон, плач, ужас і боль,
Тяжар серця і жаль.
Столисточна роза
Тут ся не розвиеєт,
Где моя миленька
Смутно ся разгниєт.
Лиш на узком гробі,
На смутной могилі

Будет зеленіти
Трава в каждой хвилі.
Будет буйно рости
Травочка зелена,
Моїми слезами
Щедро орошена,
Будет незабудка
Жолто-синьо цвісти,
Моему серденьку
На жалобні вісти.
Бо я ю острожно
Буду сокотити,
От всякой напасти
Приліжно хранити,
На дерновий холмик
Все позор давати,
Горкими слезами
Їго поливати.
Я коль не возмогу
Лично сутствовати,
Жалостная душа
Тут будет стєняти.
Тут я в смутній мислі
Непреривно буду,
Пока ся не мину,
Пока ся не збуду.
А коль я ослабну
От жаркой жалоби,
Побіжден судьбою
Нєщасної злоби,
Ви, братя, помніте
Мою страстну тужбу,
Учиньте послїдну
Падшему ми службу:
При миленькой гробі
Яму іскопїте,

Зосхнуте тіло
При ней погребіте,
Ізсічте пам'ятник
В кожій смутній верби,
Да буде свідитель
Двох сердець жалоби;
Да кожій, увидя
Дерновий той покров,
Скажет, пожалуя:
Се тут лежить любов.

ТУГА

Прелеснії гори,
Бистрі поточки,
Зелені долини,
Пестрі цвіточки,
О, уж ви мене не веселите
І страсную печаль не утолите!

Бо моє серденько —
І сам не знаю, —
Чом плаче горенько,
Не розумію.

Все горит, як пожега,
Палит, як пламень,
О небесний тяжар,
Як млинний камінь.

Були то години,
Но уж минули,
Коли мені калини
Мило цвінули.

Коли мені соловей
Весело свистав,
Коли мені білий день
Ясненько світав.

Но щастіє моє
Уже минуло,
Пропало, ішло
І загинуло.

Пропала мені доля,
Доля молода,
Ішлася, убігла,
Як бистра вода.

НА ПОХОРОН МАТЕРИ

Ах! Печален погляну на могилу,
Де схоронив маму свою премилу,
Серце горить, лиш печаль в нем владіє,
Влажні очі горька сльоза заліє...

Ллються сльози, горько плачу, ридаю,
Маму зову і напрасно глядаю,
Де ти, рідна? Обозвися на ділі,
Се синок твій плаче ти на могилі.

Ти іноді лиш слухала малий стон,
Сорвалася і притуляла до тих лон,
Кої нині неподвижно тут лежать
І вічним сном в чорній спальні вічно сплять...
Де я нині збираю ті сили,
Щоб повернутися од темної могили?
Де рідна, де любима вічно спить,
Де не може серце нікого спокійти.

Бо тінь твоя, о родная! надо мной
Стрежет, стогнет да тревожит мой покой,
В душі моєй веселості уже ніт,
Унила мні моя душа і весь світ!

Проспись, проспись, о любезна, до тих пор,
Сишу тебе там, где буде общий сбор;
Увидимся на Йосафат-долині,
Прощай, прощай, не забывай о сині.

ДУМА НА 60-ЛІТНЮЮ ПАМ'ЯТЬ

Літа мої молоденькі,
Щасливії літа,
Ви мні были так миленькі,
А не вжили світа!
Ви убігли без радости,
Як ранком буйні сні,
І шезли без веселости
До вічної бездни.
Юность моя веселая,
Куда ся поділа?
Як ласточка крилатая,
Куда полетіла?
Полетіла не в теплий край,
Богату отчизну,
Не достигла в блаженный рай,
В щасливу родину.
Ластовочка одлітаєт
Осіллю в теплий світ,
Но весною повертаєт,
А моїх літ уж ніт!
Ластовочка повертаєт
І запоеє знову,
Юность моя не вертаєт
На сіду голову.

НАДГРОБНОЄ АЛЕКСАНДРА ДУХНОВИЧА

Тополя — колибель,
А Стакчин — кормитель,
Ужгород — учитель,
Пряшов — мні погибель.

Єрей і учитель,
І письменоводитель,
Да стихотворитель,
Учив добродитель.

Позвал м'я Спаситель
Во вічну обитель,
Успокойся, льститель,
Мой бідний гонитель.

МАЛЕНЬКИМ СОКОЛЯТАМ

МЛАДОСТЬ

Посмотри, мой сине,
Пшеничку на полі,
Як прекрасно цвіне,
Як зрієт на волі,
Колосок ей біжит
В гору, як прут просто,
Горі главу держит
І плавлет радісно.
Где вітрик задует,
Он на тоту страну
Легко ся кланяєт,
На ліву, на праву;
Але як достигнет
Пшеничка на полі,
Колос главу угнет,
Не дасться по волі;
Бо уже валится
Зерном наповнений,
Праздно не хвалится,
Останет смиренний,
Долов главу спустит,
Вітрові не дасться,
Грубий корень пустит,
Сміло поставится;

Так младаєць двигает
Головку порожну,
А мудрий склоняєт
От розума важну;

Так молодий хлопець
За вітром бігаєт,
А премудрий старець
Хвали убігаєт.

ЧЕСТЬ

Честь єсть найдрагша на світі,
Паче сребра і злата,
Знай ю красно сохрани,
Аби ти не от'ята.

Кто о чести мало дбаєт,
Сей не много єї маєт,
А кто чести не познаєт.
Скотови ся ровняєт.

ХВАЛА

Кто любить ся сам хвалити,
Много не знаєт робити,
Бо бочка лем порожна
Звінит, кедь є неполна.

КЛЯТВА

Кто на Бога грішит, лаєт,
Камень на небо метает,
Котрий падєт на землю,
Провалит му голову.

ЛЖА І ТАТЬБА

Кто во молодости лжет,
На старость злодій будет,
А хто молодий крадет,
Той на шибені помрет.

О РАДОСТЯХ ШКОЛЬСЬКИХ

Мамко, мамко, куп ми книжку,
Тинту, папір і табличку,
Бо я поїду до школи,
Учитися поволи.

Бо я би ся рад учити,
Як би Богу послужити,
Як би людей учтити
І як спасенним быти.

Повідають, же во школі
Діти знають доброю долі,
І я би хотів знати,
Як ся ми справовати.

Діти в школі ся молити
Учат, красно говорити,
Знають тонко співати,
Кожному честь давати.

Там учатся, як на світі
Треба мудро, чесно жити,
Як треба ся сповідати
І як всягди справовати.

Я би вшитко хотів знати
І чесно ся справовати.
Куп ми, мамко, книженьку,
Хоть лем таку маленьку!

О ДІЛІХ ШКОЛЬСЬКИХ

Мамко, мамко, я был в школі,
Уж я знаю тої долі,
Як там вшитко красно є,
Аж серце ся радує.

Уж мене там записали,
Уж ми власи остригали,
Уж місто ми назначили
І до лавки посадили.

Уж я там сидів покойно
І позоровал достойно,
Что Пан Професор чинил,
Як говорив, як учил.

Пан Професор на стороні
Сидів при маленьком столі,
Пред ним книга открита,
Папір, перо і тинта.

У лавицях діти сидят
І так ся радостно учат,
А наконці сиділи
Самі дівчатка біли.

Но при дверях в єдном куті,
Там клячали такі діти,
Што недобрі чинили,
Ані ся не учили...

О СПРАВОВАНІІ ДІТЕЙ В ШКОЛІ

«Діти, діти, дайте позор»,—
Так говорив днесь Професор,—
Знайте як ся тримати
І в школі справовати.

Школяр має чистий бути
І рядно до школи прийти,
Умитися красенько,
Зачесати гладенько.

Власи має остригати,
Ногті добрі обрізати,
Має мати свій гребінь
І ніжчик, і ремінь,

Із гребеньком ся чесати,
З ніжиком перо стругати,
А з реміньком книжочку
Затиснути, табличку.

Должен мати книжку свою,
Папір, перо із тинтою,
Должен мати лєнію
І церусу сам свою.

Бо то школяр не воловар,
І не пастух, ні не друтар,
Бо то школяр во школі
Так, як вояк на війні...»

РАДОСТЬ ВЕСНИ

Уже весна зеленая
Настала нам веселая,
О, то радость велика
Каждого человека.

Уже солнце тепленькое
Загривает маленькое
Зерно, билие, траву,
Вилудит всю поправу.

От радости земля-мати
Трепещет і вся теплоти
Приимает весело,
Мрази бѣжат унило.

Уж на буках брост пучніе,
Уже ся лист зеленіе,
Липа уже пукает
І береза сок дает.

Птички гласно щѣбotaют,
Весну весело вітают,
Кличет една за другу,
Глядаєт си супругу.

Красно чорний кос співаєт,
Рябий дрозд мило пискаєт,
А зозуля кукаєт,
Весну серцем вітаєт.

А там лучка широкая,
На ней трава шовковая,
На ней цвінут цвіточки,
Пахнячії листочки.

По траві ягнятка грають,
Бодутся, бечат, гуляють,
М'яжку траву зривають,
Скачут, танчут, іграють.

Бистрий поточок ся точит,
По каменьках бистро черчит,
Там ягнятка бігають
І жажду утоляють.

О братія! Поставайме,
Красную весну вітайме,
Весело заспівайме,
Славу Господу дайме!..

ЖАБА

Што там квичит,
А што гучит,
Який дідко наперат?
Чи то рано, чи то сночи,
Чи в полудне, чи в полночи
Скарідно ся роздерат?

Чей сорока
Білобока?
Чей ворона ся давит?
Скреже зубами: кра, кра, кра,
Дусится грудьми: ква, ква, ква,
Ачей дідко ся бавит?

То мереке,
То береке,
Коа, третре, тритри, тав;
Гучит, ги сова: гу, гу, гу,

Скучит, ги туток: ту, ту, ту,
Бреше, ги пес: гав, гав, гав.

То не птиця,
Бо галиця
Не на дереві черчит,
Ай по млаці чеперится
І у воду занурится,
По болоті верещит.

Тепер знаю,
Понимаю,
Што за біда так бреше:
То страпата, коропата
Жаба ряба; ой, проклята,
У болотищу креше.

О, ждай, ряба,
Брида жаба,
Дідко би тя брав і чорт!
Прийдуть німці, рукавиці
Стягнут ти і ногавиці,
Замовкне твой громкий рот.

МУХА

Не нове скажу я вам,
То уже старе;
Уже грекам і римлянам
Было то явне.

Сказку скажу, можно правду
З ней ся научити,
Могут старі і молоді
Совіт получитьи.

Была муха чорнокрила,
Пакостна то муха,
Подлітала, сваволила,
Сідала на уха.

І на очі і на брови,
На лице і до голови
Упорно ся пхала,
Пакости ділала.

Своєвольна, безстидлива,
Лиш ся виглумляла,
На всякий мах позорлива,
Нагло одлітала:

Хитра створа і кварлива,
На удари проворлива
По столам іграла,
Сейчас ся скривала.

То до горшка, то до блюда
Стремит, то до склянки,
То до всякого сосуда,
Лізет до сметанки.

Любопитна, ненаситна,
Безсоррома і лакома,
Позив ей на все рос,
Всюда влагала нос.

Так один раз забаглось ей,—
Было то в середу,—
Поститися і на день сей
Полизати меду.

Летит хитро там, где был мед,
Кругом, назад і наперед,

Сідаєт на лаву,
На солодку страву.

«Солодкий сок, о, як вкусний!
Розкош і утіха,
Всякий іний пред ним гнусний,—
Кажет не без сміха,—

Пост будет мое ігране,
А солодкий мед снідане,
І се так дешево
Я прожию весело!»

Насищена, накормлена,
Пора одлітати:
Знемошена, подурена,
Уж не может встати.

Бо то ноги обв'язані,
На липкий сок приковані,
Не мож витягати,
Нужно умирати.

Бідна мушка уловлена
Уж сама собою,
Смерті потом утоплена
Плачет над судьбою.

Мало меду полизала,
І уж навіки пропала.
О, коротка бідна сласть,
І за ней вічна пропасть!

* * *

Так, дітино, про дурну сласть
Послідуєт горка пропасть.
Страстем ізбігать потщись,
То од мухи научись.

СПОСОБИ ЩАСТІЯ

Кто хочет шасливо
На сем світі жити,
Слідующий устав
Должен єсть хранити:

Чесний всегда буди,
Безчесних убігай,
Бога широко люби,
Єго не забывай;

Ближнього не кламай
І не суди ложно,
Нещасним помагай,
Покля єсть ти можно.

Благодіянія
Других не забывай,
Добру Отечества
Найпервіє внимай.

Не того почитай,
Кто блещет одеждой,
Ні себе унижай
Пред знатним невіждой.

Буди к друзьям склонен,
Будь чистосердечен,
Узнай, что ти рожден
На світ і не вічен;

Что Бог, не забувай,
По смерті судит нам
І что подасть — узнай —
Заплату всім ділам.

Не світло богатство,
Но честь твою храни,
Лєсть, гріх і коварство
Із серця отжени...

Пам'ятай о душі,
Старшого почитай,
Чого сам не хочеш,
То ближнім не жєлай.

ЗАГАДКИ І ЛОГОГРИФИ

ЗАГАДКИ — ГАДАНКИ

* * *

Білим, як сніг, я родилася,
Возрастом зелен остал,
Но так ти мя не доткнул
І молодця не внимал.
Но коль тіло почорніло,
А серденько скаменіло,
Тогда 'сь мною пользовал.

* * *

Хоть в школі бываю,
Сама нич не знаю,
Однакож мудрості
Другим подаваю.

От мене хоть німий
Язика ся учит,
Хто хоче, от мене
Розума получит.

* * *

Ходит вдень і вночі,
Хоть ноги не маєт,
Звонит і в полночі,
Коль ся догадаєт,
Время точно все числит,
Хоть нікогда не мислит.

Черешня.

Книга.

Годинка.

* * *

Есть сердце такое,
Что всегда сильно б'е,
Но любви не знае,
Ані слези не лле.
То желізно сердце,
Чувств, крові не має.
Ти го не внимаеш,
Коли ти заграе.

Звоново сердце.

* * *

Ци я сижу, ци я біжу,
А біда все за мною,
Что я чиню, то ділаєт,
Вслідую мя в покою
То наперед, то назад,
На восток і на запад.
Я на возі, оно возом,
Я конем, так і оно,
Лізу, назад повертаю,
Повертаєт і оно.
Чорна біда, яко дим,
Годі поради з ним.
Я му грожу, оно также
Грозит і глумится мні,
Натягнется обок мене,
Коль хоче, і по стіні.
Має руки, ноги, рот,
Но не важит ані лот.
Подражаєт ми опасно,
Коль заблеснут ми лучі,
Оставит мя, іще заєт,
Коль розливають тучі.

6*

Єму жилище лиш світ,
В мглавих печерах го ніт.

* * *

Така біда черевата,
Як многогрошний богач,
Он не прядет, лиш все снуєт,
Як деякий лихий ткач.
Хоть безрукий, сіти плете,
Як іскусний решетар,
Ловитва все его діло,
Но не ловець, ні рибар.
Зависливий, як хитрий враг,
Лукаво засідаєт,
Невинное животное
В сіть лестно уловляєт.

* * *

Чудесная то есть сила
Мало-железного тіла,
Без рук, без ног і без рота.
Отворит ти всі ворота,
Двері, скрині, всякий замок
До кріпостей і до лавок.
Єму явні вся бывають,
Єму 'сь сміло одвертають.
Безопасна ним комора
От злодія і от вора.
Он і вора запираєт,
Пліннику свободу даєт.
От господина не просит
Нич, коль 'го при собі носить.

Тінь.

Павук.

Ключ.

* * *

Цигане мя толкли, били,
Тай немилостиво,
Огнем пекли, покрутили
То кругло, то криво.
А тепер я їх накажу,
Злодія, вора пов'яжу.

Ланцюг.

* * *

Все всюду я дома,
Хоть де повернуся,
Бо дом мой со мною,
Без него не гнуся.

Слимак.

* * *

Крила маєт і літаєт,
Но то не єсть птах,
Трубой гуде, тонко граєт,
Но он не гудак;
Тінь, млака, ноч, ліс, густий корч,
Листя му покров.
Зуба не маєт, кусаєт,
Як упир п'єт кров.

Комар.

* * *

Чотири му роги,
Але все без ноги,
Стоїт, але ходит,
До хати тя вводит.

Двері.

ЛОГОГРИФИ

* * *

Все три слоги. Два на главі,
Нижє влас а вище глаз,
Горкой росой в тяжкой справі
Обливається не раз.
Послідній слог — долго время,
Часто і вічність значит,
То смертному сладко бремя,
Щаслив, хто го получит.
Не глядай го гев і там,
Коли схочеш, будеш сам.

Чело-вік.

* * *

Двіч двадцятьом
Додай букву,
Перву меж буквами,
Будеш мати
Красну птичку
(З) Рябима перями.

Сорок-а.

* * *

Все умертвит, січет, згубит,
Что на путі нападєт,
Под єй остро-жарким жалом
Всякий цвіток пропадєт.
Тім зброем немилостива
Смерть покажет свою власть,
І той на зиму до стайні
Бідним скотам покорм дасть.

Одріж му хвост,— теплої весной
На воздусі полєтит,
Чорна птичка, жолтоноса
Гушави розвесєлит.

Коса. Кос.

* * *

Добро купно с дротарями
По світі ся волочит,
Дай му ПОКОЙ місто ДОБРА,
Плач ти слєзи виточит.

Друт.— Прут.

* * *

Теплим літом хитро-бистро
По лугах літаю,
Бриню гласно по цвіточкам,
Соком ся питаю,
Солодкий мед полизкую,
Но той не для тебе,
Бо я не дурна, ги пчола,
Живу лиш про себе.
Дай ми главу РЦИ — двосложно
По траві блистаю
І цвіточкам єще до дня
Жажду утоляю.
Коль ми КАКО приключитєся,
І будє ми глава,
Пропадє вся лугов краса
І цвітова слава.

Оса, роса, коса.

* * *

Кто пустії чини
Желаєть толь страстно,
Будує на леді
Свой дом неопасно.
Прочитай твой чин вспять
І так будеш знати,
Что маєш істинно
І что будеш мати.

Чин-Нич.

* * *

Кто тя направляєть
І мудрості учит,
Так ся називаєть,
Всягди честь получит.
МИСЛИТЕ на него,
Буде весь злостливий,
Без чувства, без серця
Враг немилостивий.

Учитель-Мучитель.

* * *

Числи числа аж по сто,
Коль знаєш числити,
ЛЮДИ за ним сядут — толсто
Будут ся гостити.

Стол.

* * *

СЛОВОМ починаєш
Зарю, всю вселенну;
Чи вперед — узнаєш
Весноньку зелену.

Світ. Цвіт.

* * *

Я стою в лісі сам,
Вор стоїть за мною:
Послужу ти тінню,
По смерті — доскою.

Явор.

* * *

Діти, слиште, он журится
Над вашей судьбою,
Но горе вам, коль МИСЛИТЕ
Над его службою.

Учитель-Мучитель.

ПРОЗА

ПАМ'ЯТЬ ШАВНИКА

Презирая велеліпний гражданский звук, которым малодушніі сердца і легкомыслиіі образи так весело занимаются, отложив на сторону политическія хлопоты, умінил унілому сердцю і бідним чувствам покойную позволить прогулку і прото удалился от крикливых пишого града непокойств, оставивше презрінну гражданську радость, пришол на село с наміренієм, чтоб тяжкую грудь между невинными сельськими жителями упокоїти і святую природу в своєї простоті увидіти і нею занимательно увеселитися.

Я недалеко убіг, і ледва дві статії перешол, остановился в Шавнику, селі при здравоносном жерелі кисля воды, где для здоров'я іскающих, а найпаче в ломотной болізни терплящих, ліпое поставлено єсть купельное строєніє. Тут я остановился, тут, далеко от покой гублящих желаній, от вражііх стремленій і от должностных мученій слободен, одиною тишиною і тихою самотностію увеселялся: один вид по темно зелєнящихся вершочках, один невинный взор на шолкові долини, один взгляд на жалостно шумящий поточок, одноє позрініє на весело іграющіі череди, так і тихенький звук чередных колокольчиков, согласное маленьких птиц пініє і гук ношних сов, якоже і простонародное благих сожителєй одіяніє возторгнули мой дух; я тронен был волшебством простої Натури і летіл к расточенному предмету пламенных моїх желаній, і трепетал не знаю яким чувством, і во ізобилії сердца громко восклицал: «О, славная природа! Тебе я величаю в твоєм велеліпії, як ти прекрас-

на! Твоя чистая одежда, твой невинный убор ізящніший, пріятніший єсть, нежели всіх художников искуснішіі рукоділанія! Ти превішаєш острііший ум, і человек только подражатель єсть твоего великоліпія, — о я тут совсім доволен, ти мой на землі небесный рай!

В том чувствованії невинными красотами обманутий, прошел я нисколько шагов, і се прекрасный вид: на окруженном холмику стояла дерев'яна, трємя башеньками украшенна церковця, больше природою, нежели разточительным художеством устроєнна, тупою сокирою, простим топором, но горливою любовію, чистого благовінія хитростію і сердечною охотою созданная. Я посмотріл сіє созданіє і тяжкий вздох м'ягкую поднимал грудь, і сам он вздох вирвал трєсущееся слово: «О Господи!» Набожна она мисль воздвигнула ум мой више небес, я хотіл поняти храма сего Владіку і возвал во ревности духа: «О Ти, словом создавий вся, Ти неба і землі сильный строїтель, Ти, повсюду суший, без времење водитель, Ти світ світа основатель, Ти, Бог, солнечной лучі світлііший, в непременной славі живий, в сей худой дерев'яной почтен халупочці!» І сіє худопростое строєніє возвратило ум мой на святую християнства древность, в сем, як в зеркалі, ізображен был мні святой вік богонатхновенных Апостолов, коли в халупках, пещерах Господу жертви тучносердечніі приносились, розпам'ятався с слезами на дерев'яніі церкви і на златії сердца.

Молчаніє, мрак і ужас царствовали во внутренности моеї, я тут понял красоты Природы, величество Бога, совершенство ума человеческого і соединеніє всего, что єсть ізящніє во преділіх міра. Я помнул, что время, дщєрь вічності, содержало тут Престол свой от юних дней міра і удержало нічто із слєдов тысячелітних. І в той глубокой мислі лечу на вершини нїж-

ності і чувствую оживленіє всіх життєвих сил. В такій мислі посадився на холодний холмичок і, почувшись, сейчас примічаю, що я на гробі сию. Розсмотрю округ себе і вижу — о страх! — множество гробов, вижу, что на місті том, зеленими вітвями окруженном, есть смутная Могила!

Таже я на гробі сию, на праху, на безобразних костях людських! І вдихнув: «Се человек! Он жил, як я, он думал, он тужил, он веселился, як і я, а я тепер на его гробі прогуляюся! Можно, тут спочивает од тяжесті работ утружденный і заморенный селянин, — можно, что мудрующего философа многоцінная голова тут випорожнила свой почитанный мозг, — можно, что молода, многих прелестившая дівушка од вдыхов тяжкое сердце здісь упокоїла? Бог відає, кто. Єдине знаю, что в гробі етом суще был мні подобный человек!

Даліє повсюду виділ простерті гроби, і се уже світ сонечний скривался, послідній луч за ним біжал, прелестный соловій вечерною пісню уже щебетал. Я тронен был, страх і ужас об'ял сердце моє, хотіл оддалитися од печальних міст, но ноги не служили. Остался, як столп нечувствennyй і только вдихнул: «О, печальное місто! Оттуда і солнце убігаєт». О, як оно прекрасно сіяло лучами і уже скрилося. Так человек в зарі сіяєт, но, пришедшу вечеру, ішезаєт, і конець его останет Гроби.

Человек! Світа сего обиватель, радостями занятый ширится по всей землі, ему вся вселенна тісна єсть. Он в строптивой жизни заражен лживою тщетою, о своем гробі, якби ему навіки жити должно, не поминая, преслідуєт друга і для худих іменій, для пустих чинов, для безславной славы, непокойный, труди подняв, не зная, что сія ему в гробі не полезны будут. Человек сколько лестных і фальшивых ков стріть ближньому, не розсудив, что в утробі землі всі равні

собі будут, не помнет, что он — человечества враг, он готовый друга із всей вселенной изгнати, он невинного человека гонитель, его немилосердно убив; он, як міхир, праздною парою надутый, по малом времени, а можно, еще і днесь, земной утробі предастся і з врагом своїм ляжет; і тогда между ними мир, і они покойно споятся і будут друзья.

Так я, глубоко внурен в мислях, отрупіл, і мысль становилася! Невольный вздох пресік мой глас і вся грудь от горести тужила; все округ мене молчало, только вітрик потрясал зелеными листочками по насажденных стромах. І сейчас нарємно зазвучал тонкогласный звон, вечерною заповідующу молитву. Я восторгом очутился од сонной мислі, нисколько слез пустив, благословил темную могилу, с вираженієм сердечным «благенный вам покой» отдалился от ужасных міст. В отході стрітил убогого селянина з косою на рамені, впросил его о дневном ділі. Он сказав, что косил траву зеленую для бидл своїх, і тогда еще больше распалилася моя грудь і закричал: «О, сколько невинных, весело цвітущих трав, сколько развиваются начинающих цвітков ізікла немилостива твоя коса, только молодых тілесных цвіточков падаєт под неумолимою Смерти жестокою косою!»

Так пришол в хижинку мою і цілую нощ в ужасном проводил сні. Виділ, як іногда Пророк, кости без славы і потрясся душою, і воскликнул: «О Господи! по толиких работах, тяжких язвах, по толиких мозолях бідный Русин так безславно гниєт, одиноко увеселєся надеждою всеобщего Воскрєсенія!»

МІЛЕН І ЛЮБИЦЯ

Ідільская повість от древніх русинов времен

(Фрагмент)

Еще под високим Карпатом, под цвітами гобзящим Бескидом широко пространний руський народ не был іноплеменникам подвержен і еще власними управлялся чиновниками, так званими крайниками, по бистротекущого Лаборця, Уга, Латюрки і славния Тиси берегах храбрії русини, властительством своїм довольнії, весело утішалися, в чистой совісті послуживше Господу, в свято простой природі, як свободнії птички іграюще, в заїмной любви, як роднії братя жили. Обиталища їх от сніжного Карпата по самії жерела славной Тиси, а с южной стороны тихо-текущим великоліпним Дунаєм граничилися. Тогда от воїнственных, вождем Стіліконом еще 520-го года в Італію для взиску славы отшедших, но, горе, місто жданной славы, темний гроб обрїтших сродников своїх оставшії русини, уже світлостію божественного Євангелія просвіщенніі, презрївше ніжних художеств, земледіланієм занималися, довольнії худого, кровавим потом набившим куском хліба і ситним стада молоком, довольнії домашнім простонародним, от м'ягкой волни истканним убором, по широкопространних зеленых нивах, по тінних, самому міру современных лісах невинно стадо пасуще і невинними народними іграми веселящеся, часто же о одшедших сродниках своїх ужасно разговоряще.

Но оставим древно-народной славы історію. Преднятая повість снується по берегах славной ріки Л а б о р ц я, бо помянути потребно, что ріка Лаборець, в коей, по свідительству Безіменного Нотарія, Владика слав'ян утонул, в древное время от подземних, тепер уже скритих, источников так глубока была, что

і в сухих погодах только лодками і плитями через ню плавати, перебродити але нікогда было возможно. По обої стороні таже Лаборця жили невиннії русини, старательно землю ділающії і великое стадо, найпаче же овец і коз, по масних і гобзивих полях пасущії; жили в заїмной любви і побратимстві, своїх водителей К р а й н и к о в чествующе і їм повинующеся. На сіверо-восточній стороні ріки занимала їх високая гора, тогда названна С и н а й с к о ю горою, которая тепер В и г о р л я или Д і л познавається, с ужасною на вершині скалою, називаемою С и н а й с ь к и й или от тіх, которії тепер древность русинов помрачити хотят, С н и н с ь к и й К а м і н ь реченою. На большом горбику оної гори стоял тогда маленький, хотяї не знаменитим художества украшенієм, однакож красками внутреннього благоговінія убраний монастир, святїй Єкатерині посвящен, с маленькою дерев'яною церковцею, набожними Чина с. Василя Великого законниками обитаемий, которого уже і самих щепеней не знати.

Колько раз молода розвивалася весна, собралося с обоїх сторон множество побожних богомольцев, найпаче же молодых пастухов с веселыми пастушками. Всі приходящії по можності от своїх плодов дари приносили в монастир, моляще Вседержителя, чтоб береги їх тучною пашею, ниви і сади богатым плодом благословил і отвратил грозный повод от берегов їх.

Єдним веселим весни днем, на день с. Великомученика Георгія, собралося множество богомольчїков на Святую Гору, бо сего дня первий весенній отправлялся праздник. С десной ріки стороны собравшіїся ожидали зарічних друзей, везущихся рікою плитями і лодочками. Прекрасний вид! Множество шлюбкающих лодочек укрило ріку, на них — побожное пініє і веселость благочестивая, звук свистков,

свіріл, фуяр і дудочок, набожних гласов повторюючих, в радість похитили серце; паруски, украшені віночками, разня барви цвітами, зеленим синьо цвітушим бервінком, пантликами і тонкими ширинками, словом, вкусно украшені корабчики показовали великого праздника торжество. Ледва приближилися к берегам, і молоді дівушки, як хитрії серни, скакали уже по зеленой траві, льстиво обрашающе взори на слідуючих молодих пастухов. Повиталися любезно обоїх сторон сродники, дівушки ціловалися заїмно, шептали собі тайни, уже давно явния, всегда тайком поглянувшє на сторони, єднакож хотіли, чтоб тайнії взори їх от молодцев видомі были. Видати было тут, як една чорнобрива чорними крученими волосами утішається, друга сивими оченьками аж серденько проникає; една отличається біленькою шиєю, тої біленькая гобзящая грудь, як сніг, світится і не єдного пастушка серденько ранит; а тут неіскусна, молоденька, як ягодка, як розовий брост, дівушка дивится, не зная, чему грудь ей так непокойно двигается.

По парі приближались дівушки к святой обителі, їх послідовали народно убрані молодці, помали же за ними крачали чесні сродники, где сідою бородою почтенний законник священою водою і святим крестом їх благословил і о імені Господнем набожно привитал. Тут отдавали дівушки дари свої на престол: по єдиноці ішли, випорожнили свої кошики, положивше на святий престол біленький, як сніг, пшеничний хлібушок, на жертву приготовлений разний овочей плод, грудочку сира, масла і патокого меда, а прекрасно с роз і незабудки увитий вінок повівивше на святий образ Пресвятой Богоматери или Святой Єкатерины.

Сейчас принесла первую свою жертву за рікой живущая 16-літня Л ю б и ц я. Радость і невинность пла-

вали на ей рум'яних, невинних личках і, проницаюшії чорнії оченька на прекрасний праздничний образ вперше, такий показала вид, як сама любов. Она первый раз показала на народному празднику і она всіх дружек своїх красоту перевишила так, як царница цвітов роза перевишает в траві процвітаюшії косички. Ёй чорненькії оченька, біло-рум'яное личко, узонький красноватий, як дозріла ягода, ротик, біленькая холмистая грудь і снігу подобні плечі, по котрих вороно-чорних волосов св'язочки розсипалися, уязвили молодих пастушков, всіх взори на єдну Любицю вперті неодмінно стояли. Очарованніи молодці потряслися, думаючи, что ангел с неба стоїт перед ними, єден другого шептом о імені незнамої дівушки вопросивше. Так стояла с трепетом при образі праздничном душею тронена Любиця. Грудь ей тряслася, чувствуючи і сама не зная чего, і тим больше лучшая, что сама свою красоту еще не понимала.

Между прекрасными молодцами всіх взори заємший М і л е н, 20-літній юноша, тихо стоял под широковітвенною липою, невнимательно разсмотріл по веселящихся прекрасних дівушках. Очі его, як вранові, с множеством сміющихся очей стрічали. С внутреннім поражєнієм посмотріла на него каждая дівушка і, напрасно обернувшє взор, сосіди своєї дашто шепнула, снову тайно повергше взор на прекрасного молодця і не хотяще засміялася на него. Но Мілена ни єден возбудил взор. Увидів же невинно стоящую под молодою липкою Любицю, сейчас с груді его несносний виразился вздох, лице его от незвычайного нікого стида покрасніло, а взор аки би окований остал на чорнобривой дівушенці. Тепер Любиця нарємно вергла оченько на стєнящого Мілена і напрасно очецька ей занурились, не зная, что такое всторгнуло серденько ей, і потряслася в всіх удах. Но і Мілен потрясся, сердце било грудь, і не посміливался

більше поглянути на чаровну дівушку, а єднакож взори его неперестанно на ней висіли. Он весь тронен і безчувствительний стоял, боязнь об'яла его, щоб дивний дівушки образ случайно не удалился ему. І прекрасна дівушка не удалилася, остала на своєм місті, як закопаний столб, як би заворожена, не вникаючи на розговори дружечки своєї, тільки тайная якась сила взори ей на незнамого младенця тягала, і коли с его смутними очима стрічалися, сейчас, як би терном пободена, возмущенні взори к маленьким ноженкам пустила. Даколи прекрасна Любиця между дівушками наремно стратилася, тогда Мілен в великое упав неспокойствіє, но снову увидівше Любицю, дораз увеселился, очі его іскрили радістю, як между чорних хмар на просторний поля напрасно сходящий місячок увеселяет жизнь рябих кошиць.

Сконченної набожності, духовний законник благословил богобойних посітителей, повернулися с благоуханієм і тихостію всі богомольці. Уже отити припущенна і Любиця, первий раз нікогда чувствимий чувствовала непокой, серце ей тряслося, смутно поглянула на затрупівшого Мілена і тяжкий вздох вирвался с ей білих персей. Прискорбно ступала к берегу, где лодочка, уже наповнена, ю ожидала. Єще раз обернулася, глянула на єдном місті под липою стоящего Мілена і знову печальний вздох поднял стиснутую ей грудь. Німо ступила в лодочку, і она сейчас поплила по чистой водичці. Мілен ужасний взор єще раз верг на отходящую лодочку, і только не замлів, что она спасеніє его отвезла.

Нещасний Мілен! Як би громовим ударом тронен, остал под липою, слези, с его очей текущі, зросили зеленую траву, бездушно впер очі на бистротекущую і серебряними валами іграющую ріку, проклинал ю, что она отдаляет его от любезного ангела. Но

уже не виділ свиріпую лодочку, она шезла по валах, як легко парящая птиченька по воздусі. В сем состоянні тогда только пробудился от тяжкого сна, коле его товариші покликали.

«Что тобі? — говорили соболізнующіі младенци, — ти болен? Голова болит тя, брате?» І сожаліли всі, бо его любил сердечно, он врага не мал. Он больним себе сказал, бо істинно боль его великий і тяжкий был. Ішол с товаришами по бережку, всегда на ріку і на тамтую сторону позирающе, не вникал на звук пінія і ігри друзей. Поблагодарив їх, войшол в хижину отца своего Богдана, поціловал любезного старика і розговорился с ним о бывшем празнику. Старик благочестивий прием в об'ятія сина своего, сказовал ему о древніх временах, о случившихся поведіх і ущербіх і о чудесном защищеніі Пр. Богоматери. Так утружден сну предавался м'ягкому.

Мілен оставил старого родителя в сладком сні, вишол в сад, печально впер очі на тамтую сторону ріки. Не увеселил его уже ліпо за гори виходящий місячок, не радовали взор его трепетающіі звізdochки, он безчувствен стоял, як закопаний столб, наконец скричал: «Что мні случилось? Что я чувствую? Откуда сіє трясеніє перс, чому неперестанный вздохи? О, чому не знал я взор мой от ней отвратити? Чому я пропал на отході ей? І чим єсть сія печаль доселі? — Ах, ах, я нещасний! Ю єдну вижу я. Вижу тя, о прекрасная дівушко, под липою, вижу тя, стріляющую оченьками на мене, вижу тя печальную, вижу чорніі оченька, воронисті волоси, по біленьких плечах плавающіі! О прекрасная дівушко, ти мене очарила, ти серце мое плінила, я уже больше не живу! О, если б і ти мене любила! Но где ти? О, далеко! Бог відаєт, где ти почиваєш? І, можно, в об'ятіях другого, не зная, что я тужу за тобой! Но, драгая, твой прекрасный образ всегда предо мною

єсть, со мною он будет день і ніщ, со мною вийдет на зеленую пашу, со мною — к поточку черчущому, он мні сопустствовати будет по унилич лугах, і можливо без надежди, чтоб его даколи увидіти!»

Жалостно сказав сії слова, оперся на сухий пеня, воздвиг очі на світлий місячок і печальний вздох виразився с грудей. «Так прекрасна она, — говорив, — як ти, ніщная небес царице, так красива она в числі дівушок, як ти между світлыми звіздами, около тебе блестящими». — Снову замолчав, забувся і снову тяжкий вздох розсипався по воздуху. Так еще долго опертий стоял при безчувственной колоді, як она, і сам безчувствен. Пустився на зелені холмик, і тяжкий сон запер слезящі оченка.

Мілен твердо уснув, в сні пред ним стояла любезна дівушка в подобном ангела виду. Он осмілен ізвістив ей горящую любов, молил ю о заїмной любви, стиснул білу рученьку, простер обі руки на об'ятіє, і се — о страх — он воздух обнимав! Пробудився, обнимати готовії руки умліли, і новий жалосний вздох разсипався с грудей его по широком воздуху...

БАСНЯ ПРОТИВО СТИДЯЩИХСЯ СВОЕЙ НАРОДНОСТИ

Бодрая собака природним собі ласкательством вознесенна была на вищий степен, получа при царском львином дворі достоинство первого Придверника. Приходящих с челобитієм к Царю, лестно покивая хвостом, пускала і с поклоном отпускала. Но когда Собаки также появились в двор царский, грозно брехала, лаючи на приходящих.

Замітив то еще вищий Придверник Медвідь, спросил от сослужника своего (Собаки), почему она облаявает так грозно свой род, а ласкается чужим.

«Я то ділаю, — сказав бодрий Цербер, — із самого равнодушія, чтоб нікто на мні какую-нибудь интересцію не примітив! Так просто!»

«Мні не видится. Того ради ділаєш то, бо, стидясь власного рода, утаїть жєлаєш твой род, — отвічав Медвідь, с посмішкою приключив: «Таїся, брат мой, колько хочеш, но прото всегда ізвістно будет; что ти Сучий Син!»

* * *

Сказав нікто своей кошці: «Ти, любезная, не воруи, не квари, і я дам тобі на шею золотий ретязок; буду тебе питать сахаром і мандулами».

На то отповіла кошка: «Як я не буду кварить і воровать, когда мой батько і мати, дідо, прадідо, бабка і прабаба кварили і воровали».

* * *

Повеліно было одному Учителю научить Волка на чтение. Бідний Учитель занимался охотно і показал Волку букви: А. Б. В. «Но скажи за мною», — говорил Ученику. А Волк отвічав: «Ягня, — Баран, — Коза».

* * *

Умислив нікто Осла возвести на високий чин. І сталося. Умили, учесали, обстригли Осла, поставили в палату. Подстелили ему шолкові дорогії коври, покровци, словом, украсили богато его стальню. Осел пишился своїм достоинством. Но когда вышел на двор, забыл свой чин, верг собой на землю в порошок і по своему повалялся довольно. Так то осел останет-ся всегда ослом, хотя обсыплеш его чинами. А мурник навсегда останет мурником!

* * *

Было то широкое і конаристое дерево в полі близь села. Селяни по нужді оттинали конарі, з коїх строїли собі орудія. А дерево всегда новими конарями преізбивало. Наконєць упало в мисль мужикам истребить полезное дерево: рубают, тнут дерево. Проходя же тут один благородний человек, усміхнувся і рек: «О, ви неблагодарні! Як би ви могли нині рубать тоє дерево, если би оно вам не дало із своїх конарей топорща і держана до сокир і топоров?»

АФОРИЗМИ, ПРИСЛІВ'Я

Говорят, что жизнь состоит из деятельности.— Если то так есть, тогда безработники і лінохи не живут.

* * *

Искать СЛАВИ — есть СУЕТА. Получить СЛАВУ — есть ШАСТІЄ. Заслужить СЛАВУ — есть ДОБРОДІТЕЛЬ.

* * *

Кто для себе самого живет,
Сам совсім і умирает.
А кто человечеству живет,
Он і по смерти жив будет.
А кто ні для себе, ні для другого
Не живет, той еще жив умирает.

* * *

Кто всегда о лучшем старается,
Много раз і доброе теряет.

* * *

Ніт злоби над злобой клеветного человека. Клеветник і в самом солнці всегда пятно замічает.

* * *

Мы ничего не имеем собственного, кроме чести. Отступить от нее — есть перестать быть человеком.

* * *

Чистая совесть есть нетленное имя человека, кое остается и за гробом нерушимое.

* * *

Истинное блаженство лишень у бідного находится земледельца, кой куском черного хліба і студеною водицею доволен бывает. Изобиліе і излишенство есть самая мучительная страсть, рождающая недовольствие.

* * *

Человек токмо на другом видит порок, і то протю, бо око так устроено есть, чтоб само себе не виділо. Око для себе самого есть самый микроскоп, а для другого — телескоп.

* * *

Бідному жебраку так дорога есть честь, як славящомуся богатиру, ибо чувство человеку всякому природное есть.

* * *

Правда і без ума много зділаєт, но ум без правды нічого доброго.

Правда і ум суть два Владики вселенной.

* * *

Безбрачество єсть широкая пустиня, в которой за-
точенний чоловік блукається, всегда іскає что-то, да
і того не находит, за чім пряжет.

* * *

Лучше садися под тінь Льва і Тигра, нежели под
покров лукавого.

* * *

Скоріє обернеться пламень на воду, сонце на ноч,
нежели правостний книголюбець в злодія.

* * *

Нрав і премудрость єсть щит лучший противо
злоби.

* * *

Люби род твой не протю, что он славний, но для
того, что он Твой. Кто стидится своего народа, той
сам себе постидится.

* * *

Сохрани, Господи, от своего родного врага, а с чу-
жим легко сравнимся.

* * *

Не для себе самого живєт чоловік, но половина
жизни нашей принадлежит отечеству, половина же
человічеству; ибо як плоди естества для чоловіка суть
созданні, так і чоловік сам для чоловіка сотворен
єсть.

* * *

На жизнь і на хлїб каждому чоловіку равное єсть
право. Но не каждый равним способом сїе употреб-
лять может.

* * *

Свободность душі і серця єсть істинное блажен-
ство. А гдї свободи нїт, там і не єсть блажен-
ства.

* * *

Пламень не для себе дає світлость, но для дру-
гого і світит, і грїєт. Так добротливий чоловік дру-
гому живєт.

* * *

Не славися щастієм.

Фортуна — хитра Богиня, крила імієт і часто отлі-
таєт із своей квартири, іскає удобнішее жилище.

* * *

Кто свое не терпит,
А за чужим прыгнет,
Тот свое погубит,
Чужого не найдет.

* * *

Так утішається чесний, хоть бідний, подкарпат-
ський русин:

Близша мні сорочка, як гуня. Хотя бо і моя сорочка
грубая єсть, но все она моя власна єсть.

* * *

Большіі враги чоловіку суть сродники:
Будеш убогий і в нужді — не познають тебе.

Будеш в достоїнстві, то і сорочку ізблекут із тебе!

* * *

Кто дал тобі виховання, он більше дал тобі того, хто тобі життя дав.

* * *

Радість і печаль одної матері суть чада.

* * *

Скупець подібний свині, коя тільки по смерті користується своїм жиром.

* * *

Як тучному вепру радується господар, так тучному богачу радується диявол.

* * *

Юноші говорять те, що думають;
Старіки — те, що зробили,
А дурний — те, що намірені ділати.

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

ДОБРОДІТЕЛЬ ПРЕВИШАЄ БОГАТСТВО

Гра в трьох діях

(Скорочено)

ОСОБИ:

Многомав Федор, багатий чоловік
Олена, його жінка
Федорів, сир любезний син
Лєстобрат, сусід і побратим
Параска, його жінка
Андрій

сир діти

Марья
Чесножив, другий сусід, возничий
Іванко

его діти

Настя
Мудроглав, учитель і дяк
Чмоль, єврей корчмар
Богумила, вдовиця
Антоньо

ей діти

Татка
Незохаб Юрко, ворожіє
Храбростой, офіцер військовий
Богобой, жебрак
Судій присяжними
Больше вояки, чоловіки і діти

ДІЙСТВІЄ І

Корчма у Чмуля Явлення І

(Многомав, Лестобрат і Юрко сидят за столом. Чмуль шапочку в руці держит і стоїт).

Чмуль. Что розкажете, мої любі панове, ци паленку, ци вино, ци пиво. Вшитко маю, завчером єм приніс ганискову із Дуклі, вино із самого Токаю, а пиво із Шебеша, таке, як золото. Розкажете і закусити?

Многомав. Вшитко дай, жиде! Годен я заплатити і за вшитку твою худобу!

Чмуль *(іде до комори сміючися)*. Мою худобу! Ай-вай, і ціле село ви би виплатили! О, ви пан, хто би ся з вами міряв? *(Іде і дораз прибїгне з склянками і наливає)*. Видите, як золото, то правдива оковита, то я лем для вас держу, пане Федоре, ані за дукат бим другому не дав. Дай, Боже, вам на здоровля!

Многомав. Пий, сусідко, нйї люди гварят здорові, што їм ся любить, ми пили і будеме, лем дай, Боже, здоровля! Пийме, покля жиєме, годен Федор заплатити!

Лестобрат *(облизуєся)*. Ой, годен тай годен. Другого Федора уже на світі ніт больше. Многомава знають і по цілом Марамороші, по Ерделю і по Оломуцу; хоть где обернеся чоловік, всягди ся за Федора просят, Федорова слава цілого світа, Федорові і панове чести дають, і село за его розумом іде. Лем дай вам, Боже, здоровля, гроші вам не минут. Хоть би сьте їх з ложков їли, їх не скельтуєте!

Чмуль. То иста правда! Але Юрко штось смутний, не піє, што ся журите?

Лестобрат. А што ти за біда, ти веселим бував, а тепер сидиш, ги сова!

Незохаб. Што би ми було, мало роздумую, як би дашто заробити. Ай, уже добрі! *(Мургне на Чмуля)*.

Многомав *(уже мало наптий співає)*. Ла, ла, ла! Братя, мені уже ту унило, ідім до Мошка, ачей там ся розвеселиме. Подь, Василю, а ти, Чмулю, запиш!

Чмуль. Добрі, пане Федоре, еще не много маєте; ходьте здорові з Богом, а прошу прийдіте к вечеру. *(Федор і Василь одходят. Чмуль Юркові до уха шепче)*.

Незохаб *(тихо)*. Добрі, добрі, Чмулю, лем ти ждай в повночі на загороді, приведу я ти і десять, кедь хочеш, але еще 'сь не заплатив за яловку. Ци чув єсь, як Богумила ходит, нарікаючи? Ой, можеш ти, небого, уже глядати; што раз до Чмульових рук впаде, то больше не згине.

Чмуль. Но лем мудро, Юрку, не забавляйтесь, бо ноч коротка, аби сьте в повночі уж ту були, різних дораз приїде! *(Незохаб одходить)*.

Чмуль *(сам, пише крейтов по столі і рахує)*. Ферциг, ахт унд ферциг, гіндерт... Яловку різник одпровадив, коні уже за Бескидом, дораз ту Гершко по другі... Но тоти уже готові. Федор напієся, а коні фирт за Бескид. *(Одходить)*.

ПЕРЕМІНА

Дом Федоров

Явлення II

(Федор, Олена, Федорцьо)

Федор (іде напийтий). Так не дам! Хоть го до раз чорт возьме... Жено, світи, посмотрю мою маєтність! (Олена запалит каганець, Федор отворит ладу, вибирає мішки єден за другим і пугиляр великий). Ту суть тисящ, ту два тисящі золотих, самі таляри, ту п'ятьсто, а ту тисящ п'ятьсто, самі двадцятники, а на контрактах три тисящі... Ой, ци я не Федор, ци я не богач? А хто ми розкаже, ге? Я не боюся нікого! Видиш, сине, то вшитко твоє, не треба тобі школи, твоя мудрость адде! (Указує на мішки). Маєш ти дукати, таляри, рублі, двадцятники, што ти душа забagne, лем дай ти, Боже здоровля, а вирости скоро, я тебе оженю, панічку возьмеш, а я ти куплю село, будеш ти паном прото, а жебрачина все остане жебрачинов, хоть і сто раз Ярмолой переучит.

Олена. Так, любий Федореньку, так! О, як ем ся розсердила, што і тепер трясуся. Недавно ту був учитель, панотець го послав, і так брехав, чом Федорцьо до школи не іде?.. Ой так, аби го там били? Ой, на мою дітині не буде ся такий світовий збитковати! І вчєра тя били, ци так, синоньку? (Цілує Федорця).

Федорцьо (плаче). Ой, мамко, кедь би ви знали, як мене болить, што і вчєра учитель почубрив мня, а коліна аж ми попухли од клячання. О мамко, я уже не пойду до школи. Має нянько дукати, чому би ся я учив, ци так, мамко?

Олена. О Боже мой! Укаж лем, сине, колінка!.. (Смотрит). О, ноженьки мої, аж попухли! (Цілує Федорцьові ноги). Федоре, фе., позирай лем, позирай,

як твою дітину скалічили, ци видиш ти! О Господи, небожатко, як плаче! Ой, я про дурну школу не дам убити свою дітину! О, на моєм Федорці не буде ся світовий учитель збитковати! Федорцю, ти ми больше до школи не пойдеш!

Многомав. Так є, не поїде! А кедь тот смітник учитель дашто ти повість, то я єму укажу дорогу! Пустиня, ані чоловік не знає, вітки пришов, оборванець єден, а тепер на наших діточках буде ся мстити! Федорцю, ти до школи не пойдеш, бо тїбі школи не треба; я не ходив до школи, і прото я пан, моя школа — адде! (Указує на мішки).

Олена. О, любий мой Федореньку, аж тепер я тебе люблю, подь поцілую тя! (Цілує го). Но, Федорцю, уже все будеме в'єдно... Научу я тя молити: і Отче наш, і Богородице, а Вірую хоть і не будеш знати, та нич, і няньо ти не знає, а прото он пан, прото і ти будеш дукати лічити. А няй пукне з їду тот голодний професор.

Федорцьо. Я лем з вами буду, мамко, где ви, і я там пойду. Уже ми свободно буде і до корчми з вами іти в неділю! Няй там учитель чинит, што хоче, бо знаєте, мамко, же і гєнто клячав єм, же'м з вами в корчмі був, коли так красно гули. Тямите, мамко?

Явлення III

(Прєжній, Богумила і Татька з зав'язаним оком)

Богумила (плачучи). Слава Ісусу Христу. Дай, Боже, вам добрий день, пане Многомаве!

Олена. Дай, Боже, і тобі, а што ти хочеш, пустиньо?

Богумила. Перебачте, пані сусідко, але я пожаловатися пришла. Видите: ваш Федорцьо моєй Татьці камінєм око вибив.

О л е н а. Добрі учинив, ний она, пустиня, к Федорцьові не ровнится... Смотри лем, жебрачина якась, ний она ся з цигани грає, а не з богатим Федоровим сином!.. Вон ми з обистя, жебрачино!

Б о г у м и л а. Ой, Боже мой, Боже, та уже багату Федорцьові свободно над худобнов сиротов збитковатися? О, помилуйте, пожалуйста, тепер іду до міста, хоть лем на ліки дайте ми дашто, бо може ми дітина осліпнути!

О л е н а. Та ний ти осліпне, і так лем жебрачка із неї буде, така, як ти, а мой Федорцьо ей нич не учинив, ци так, Федорцю?

Ф е д о р ц ь о. Правда, же нич, я ю і не видів, она, собака, лем бреше.

Т а т ь к а. Та хто другий, як ти? Я ішла на воду і ледве води начерпала, як ти все до води каміня метав. Молила 'м ти ся, аби 'сь ми хоть начерпати дав, але ти не слухав, і так зачав до мене шпуряти, же і одним каміньом око єсь ми вибив.

Ф е д о р ц ь о. Брешеш, собако, бо я тя і не видів!.. Ци не так, мамко?

О л е н а. Так, сине, так. О, знаю я твої гадки!.. Жебрачино, не маєш што жерти та таким способом хочеш вилудити од мене! Ой, з того нич не буде!.. А чому ти не богата, ге? Бо ти ся робити не хоче, лем би 'сь налегло жила! Знаю я тебе, собако!

Б о г у м и л а. Ний вам Господь заплатит і ний вам багатство нигда не оскудіє.

Ф е д о р (пробудится од дремлі). Што то ту за крик в моем обисті? А, не ідеш, паскудо?

Б о г у м и л а. Іду уже, іду, ний вас Бог так помилує, як ви мене пожалували! (Одходить з дівчатком. Олена з Федорцьом другими дверми одходить).

Явлення IV

(Богобой і Федор).

Б о г о б о й. Слава Ісусу Христу, пожалуйста убогого каліку! Двадцять літ вояком був, тепер на мадярської війні под Добровичом ногу утратив, уже 'м не годен служити, ни собі заробити фалаток хліба, пожалуйста во ім'я Божое!

Ф е д о р. А што ми до твоєї ноги, где 'сь ю стратив? Я ти не справлю другу. Іди до сусіди, он колесар, та ти справит таку, што нигда не буде боліти!

Б о г о б о й. Не прошу я од вас ноги, я радуюся, же про моего царя і про мой народ загубив ю, вдячно і голову би 'м положив, но прошу од вас кусок хліба, пожалуйста!

Ф е д о р. Про кого єсь утратив ногу, од того і жалованія проси, ти за мене не воєвав!

Б о г о б о й. О, глупое невіжество невіжеств! Та за кого я воєвав? Ци не за вас і вашу худобу?.. Не знаєте ли ви то, же кедь ласкавий і милостивий наш цар войну утратит, кедь враг побідит его, тогда весь наш славенський народ згине. Розійдуться всі русини так, як погибають пчоли погибшей матери. Прекрасна бесіда наша і церковнії обряди шезнут. Ми би уже не називалися русинами, если би не побідили ми врагов наших. Бо враги царя були і наші враги, а приятелі цареви суть і нам приятелі.

Ф е д о р. А што ми до того, я не маю врага. У мене суть гроші, та я не боюся нікого!

Б о г о б о й. Подякуйте Богу, же ми ту не допустили неприятеля, бо тогда не много було би вам осталося! Но з вами говорити только значит, як з конем ся молити. Ви затверділого серця, глупий человек. Видно, же ви в школу не ходили, нич доброго єсьте ся не научили.

Явлення V

(Предешній, Олена з Федорцьом)

О л е н а (вбігне). Федореньку, фе...! Ой, біда, коней ніт, і Сувилька пропала, кажут, же уже по повночі їх не було. Іван десь поїшов глядати. То наїсті украли... Бо то смуток уже, як ту крадут... Вчера Богумилину яловку украли, ай, няй би ей там крали з Богом, але мою худобу! Ой, Федоре, радь дашто, радь!

Ф е д о р. А хто би смів мою худобу рушати? А ци не знає, же Федорово не свободно кинути? Дораз укаже Федор, што он може: ціле село буде платити!

О л е н а. То наїсті колесарьова робота, бо он ся так ховат.

Ф е д о р. Та 'го пов'язати дам! Іди ми по уряд, няй ту дораз прийдут, они повинні на розказ Многомава прийти, бо кедь ся завозьму, то я укажу, што Федор годен.

Ф е д о р ц ь о. Няню, та і моє гачатко пропало? О, бодай того колесаря дідко морив; прото он мене і вчора собачив, гварив, же із мене нич не буде, же я на шибені умру... О, няню, бийте 'го, бо я уже і на улицю не годен перед ним вийти!

Б о г о б о й (смотрит на Федорця). А, ци то ти, синоньку? Так, правду говорив чесний колесар, бо наїсті з тебе нич доброго не буде! Ци не тямиш, як ти скарідно брехав? О, ти безстидний черваче, так безстиднії слова і между вояками скарідно слухати! Сине! ти збиткуєшся над людьми, тебе Бог не благословит, бо ти безчесний і злочестивий, як Хам.

Ф е д о р ц ь о. Ой, мамко, ци чуєте того каліку? Бийте 'го, бийте.

О л е н а. А не мовчиш, каліко! Ти будеш мою дітину псовати? О, не буде он од нікого хліба просити, має он дост! Іди до чорта, бо я ти дораз з кочергов укажу дорогу! Вон ми із обистя! А ти, Федоре, пильнуй, бо то лем колесарьова робота, не другого.

Б о г о б о й. Іду, іду і больше не перекрочу ваші пороги, бо ту закланое богаство! Боже вам запласть! (Одходить).

Ф е д о р. Синочку, іди лем до Чмуля, ачей он даст поради. Он мудрий, дашто буде радити! (Федорцьо одходить).

О л е н а. Ай, Федоре, ци би не було добрі пойти до Щербанувки, к Юркові ворожилеві, он каждому повість правду, он знає наїсті.

Ф е д о р. Мудро думаєш, ачей он ту буде, бо вчора ем 'го у Чмуля видів.

Явлення VI

(Презній, Чмудь, Незохаб і Лестобрат).

Ч м у л ь. Дай, Боже, вам здоровля, што розкажете, пане Федоре!

Ф е д о р. Витай, Чмулю, і ти, Юрку. Ци слішали ви, што ся у мене стало сеї ночі? Мої коні і яловку украли.

Ч м у л ь. Неможна річ! А хто би посмілився пана Федора худобу рушати?... То не може бути. Лем заблудили дагде... Та они прийдут... А ци пошов їх дахто глядати?

О л е н а. Тадь Іван десь пропав за ними.

Ч м у л ь. Можна, же он сам на пашу їх вивів. Не трудьтєся, пане Федоре, они самі прийдут!

О л е н а. Ой, чорт їм прийде. Фенна гварит, же по полночі ішли до стайні обое з Іваном, стайня була заперта на ретязь, а коній не було, ані яловки.

Н е з о х а б (*роздумує, мормоче*). То наисті он, ... я думаю, але дораз увидиме.

О л е н а. О, Юреньку, змилуйтеся, пожалуйте, дайте ради, поворожте лем дашто, ви наисті знаєте, бо ви все знаєте! Порадьте, о порадьте!

Н е з о х а б. Дайте єден новий горнець, сито і ножички. Я дотля принесу зілля.

(*Юрко єднов, Олена другов сторонов одходять*).

Ч м у л ь. Багма, Боже, он знає, де суть... Он знає, ачей і повість. Уже і Богумилі повів! Знаєте, же то чоловік Божий, то наисті пророк. (*Олена на єдну страну іде, несе горнець, сито, ножичці, а Юрко на другу, мормоче, головов мече, бур'ян несе в руках*).

Н е з о х а б. Дайте горнець! (*Бере бур'ян і скубає, мече до горчка*). Чистої води із потока дайте! (*Бере од Олени воду і ліє до горця*). Но, понесіте ід огневі, няй кипит! (*Олена бере горнець і несе*). І солі дайте до горця, кедь маєте — свяченої, і свяченої води долійте!

О л е н а (*ідуци*). Добрі, добрі!

Н е з о х а б. А ви, Федоре, держіте сито! (*Федор держит сито, Юрко в'яже мотузками і все мормоче, прив'язує ножичці на сито*). Но, зажмурте очі, і ти, Чмулю! Мекеке, мекеке; кві, кві, кві; ги, ги, ги; бе, бе, бе. (*Мечеса, скаче, руками плескає і нараз скричить*). Там є Унгвар, Доброчин! Та наисті понесли їх ід Унгвару, а одтам до Доброчина. Тепер їх поїть на ріці, два чорні коні, єден конь, друга кобила, чорні, як галки, багаріови узди на них, молоденькі, по три зуби, шістьсто золотих стоять ... там суть, там суть!

Ф е д о р (*отворит очі*). Хвала Богу, так є, чорні, по три зуби, узди багаріові! То правда! О, я вижу, Юрку, же ти чорта маєш.

Ч м у л ь. Я вам гварив, же он вшитко знає. Ой, то пророк.

Ф е д о р. То антихрист! Та уже ту суть, Юрку?

Н е з о х а б. Там їх поїть, на ріці. Тепер лем за нима ід Унгвару! (*Олена несе горнець*).

Н е з о х а б. Ци уже скипіло?

О л е н а. Уже.

Н е з о х а б. Но вилійте на помост, где стояли, а порог намастьте чесноком, аби босорка не урекля, бо ту суть босоркані!

О л е н а. Ой, суть! І тота собака Богумила велика босорка. Хвала Богу, же ей яловку украли! Дивтеся, добрі люде, кедь она єдну Тарчуню має, а масло все до міста носить. Я от четирьох рогатих коров не маю только, як она од єдної... Ой, она-то, собака, моїм коровам молоко одберає. (*Іде з горцем*).

Ч м у л ь. Але не тото, не тото, но думай лем, хто їх украв!

Н е з о х а б (*скрутит сито*). Чудо, дивтеся, люде, колесо ся указує і близ стає... ага!

Ф е д о р. Так є, то пустинник колесар, а хто би другий? Но, пессій сине, ждай, тепер я вижу, чому он так по цілої ночі струже і лопотит, ги чорт, пропав би, і спати не мож перед ним.

Ч м у л ь. Наисті он, видите, і Юркові колесо ся указало... Ой, он то і мою худобу покрав.

Н е з о х а б. Ані не сумнівайтесь, видите, і тепер его дома не є, а вчора вечер єще був, праві в полночі

одишов. Он піше не любить ходити, недармо гусаром був, любить ся на коні носити і м'ясо їсти із яловок!

Федор. Айбо на моїх татошах не буде ся носити! Позерай лем, Олено, ци дома є! *(Олена одходить, Федор Юркові дає гроші)*. Ту маєш, Юрку, ти правду казав, уже я винайду своє, поставит їх колесар хоть з под чорної землі.

Чмуль і Юрко *(одходять)*. Но, будьте здорові, пане Федоре, а не журтеся, они ся найдут, лем ід Доброчину ся майте, на Бескид ані не думайте! Вечером вас запрашаю до себе!

Явлення VII

(Предешній, Олена і Лестобрат).

Олена. Наисті, Федореньку, колесар злодій, там ані живого духа не є, позамикано все на ретязі і колодки. Ой, он то одпровадив мої коники. *(Плаче)*. Ой, ой, ой, смуток би на тя сів, гірка би ти доля, тай гірка!

Лестобрат. Та хто би другий? Цілої ночі не спит, лем ходит, як грішна душа, позор дає, як сова, товче з топором, што чесні люде спати не можут. А то прото, аби обманив людей...

Федор. Так є, брате Василю, чесний чоловік вночі спочиває.

Лестобрат. А в день з чесними людьми розговорится. А тоту біду нигде не видно. А все его мара лем ід панотцові несе. Чудуюся панотцові, што з таков бідов забавляєся, ачей 'го Псалтирю учит... Пане Федоре, Василя дома не є, тої ночі десь пропав, тогди, коли і коні. Но лем ви 'го дайте пов'язати, прутувати, напийме на него бочку паленки, і дотля пийме,

докля ся не признає. А хоть ся признає, хоть ні, має худобу, што накрав, позбивав, та дайте пошачовати і заплаťте собі, а за коньми ані не трудьтеся!

Федор. Правду гвариш, ти мудрий Василь, дяк би з тебе був, кедь бись читати знав.

Олена. Але і тота безчесна Богумила з ним розумієся. О, думаєте, же они не познавають ся? А чому колесар не женится, а чому колесарьови і Богумилини діти все в'єдно волочатся? Уже чесного чоловіка діти не могут ся перед ними обстояти. Лем подумайте собі, мой Федорцьо ані указатися не може перед ними! Ой, не глупа я, знають то люде, лем панотець сліпий, же не видит ей нрави! Но, Федореньку, до колоди з ними, ний ся там в'єдно полюблят. Ой, кедь би еще і того премудрого Соломона професора мож з ним придати, тогди би я рада була!

Лестобрат. Пане Федоре, ідім право положи-ти, подьме до судії, чиньме порядки!

Федор. Ай ци буде дома тепер?

Лестобрат. Он наисті або у Чмуля, або у Мошка. І чесна громада там, та где би була?

Федор. Іду, іду. Но наперед замочмєся! *(Винесе корчагу, піє і Васильові дає, а Василь довго тягне із корчаги)*.

Федор. Ой, куме Василю, ти так пієш, ги дуга. Но лем пий, є у Федора дость!

Лестобрат. І буде аж во віки віков аміні! *(Одходять)*.

Олена *(сама)*. О, засвічу я тобі, ціфрованко, аж засліпнеш, собако єдна з своїми щенятами! Будеш ти пам'ятати Олену! Укажу я тобі, ци мой Федорцьо шибеняк. Буде тобі горький шибеняк, і твоюлюбому колесарьові! Ой, укажу я тобі!

Явлення VIII

(Олена, Мудроглав, Іванко, Настя, Антоній, Татка, наслід Федорцьо).

(Мудроглав веде за руку Настю і Татку, Настя з зав'язанов головов, а Татка храмає).

Мудроглав. Слава Господу, чесна Олено! Адде знову нещастя. Федорцьо уже так розвився, же діти уже перед ним не обстоятсья. Кедь то так далей буде, то панотець повинен буде у пана комісаря скаргу чинити. Ци видите: едно дівча кров залляла, другое храмле, а тих добрих і чесних хлопчиков побив, каміннями наметав. Хто ему так много сваволі втерпит? Прото панотець еще раз наминає вас, аби сьте на Федорця позор дали і его до школи послали: бо іним способом і ви безчесні останете, а з Федорця збойник буде!

Олена. А што панотцеві, што тобі до мого хлопця? Мой хлопець не притиснеся ані на панотця, ані на тебе, світового! Мой хлопець больше сира їсть, як ти хліба! *(Руки на клуби зложит)*. Позирай ти себе і своїх дітей, мому Федорцьові твоєї школи не треба, бо его школа адде! *(Указує на ладу)*. А тоти пустині што ту хотят? *(Указує на діти)*. Злодійські діти, лем крадучи ходят, так есте їх научили! *(Глумится)*. Ой, красні діточки, дораз я вам укажу вашу честь! А ви, дячку, заступляете таку ледачину? Ой так, як би я не знала, же і ви суваєтеся к собаці Богумилі і прото тих черваков так заступляете, а мого Федорця утопити би сьте хотіли? Я з вами не маю нич, ідьте собі до дідка, мою дітину не рушайте, бо вас дораз з кп'ятком опарю!

Федорцьо *(на окно)*. Так, мамо, так, бийте їх, бийте!

Олена. Подь, рибонько моя, удну, подь, премилений мой соколику, мой соловіюку любий, не бойся! А ви вон із мого обистя!

Мудроглав. Дай, Боже, аби із соколика сова, а із соловіяка ворона не сталася! Чесна Олено, розпам'ятайтеся што чините... О, не в богатстві щастя залежит, але в богобойной, чесной жизни.... Обернітеся уже к Богу, не утісняйте сироти і вдовиці, бо то гріх до неба вопіющий... Слухайте...

Олена. Я не хочу вас слухати, я вас не просила за казателя, повійте і панотцеві, ний ся он до моїх річей не мішає, бо я знаю, што чиню!..

Мудроглав. Ніт! — слухайте еще...

Олена *(розсердиться)*. Кажу ти, смітнику світовий, я од тебе не хочу ся учити! Іди вон! *(Возьме кочергу, а Федорцьо прибігне і возьме мітлу, Олена Мудроглава, а Федорцьо дітей біє і жене вон і кричить)*. Вон, вон, злодію, з твоїми копилятами, вон! *(Мудроглав і діти утікают, мішаються і плахта упадає)*.

ПЕРЕМІНА

(Сад, по нему пішник. Богобой стоїт на пішничку, прислухається. Здалеки слішати спів і розговор).

Явлення V

Богобой. А там діточки ідут і веселятсья. О, як прекрасний є молодий вік! О, я уже больше не розвселюся! *(Діти колесарьови, Богумилини і Лестобратови приходять, співаючи, каждое несе зайду велику, Богобой к ним)*. А де ви були, дітятка, так весело ідете?

А н т о н і й.. В хащі були сме, дідочку, збирали сме гриби, ци видите, як много несеме?

Т а т ь к а. Хочете, дідочку, і ви? Виберте собі, колько вам ся любить. *(Отверає зайдочку)*.

Б о г о б о й *(бере собі єден гриб)*. Боже ти заплаť, дітинко. *(Діти всі отверають зайдочки і просят: Дідочку, і із моїх берте собі. О, віть у хащі є досить! Берте собі! — Богобой бере од каждого)*. Бог вам заплатит, риб'ятка. А ци каждый день ходите на гриби?

А н т о н і й. Каждый день, еще перед зорями, і так, коли до школи треба іти, уже дома 'сме.

Б о г о б о й. Та што чините з грибами?

А н т о н і й. Та все маеме на обід і на вечерю. Потому сушиме і сухі дорого продаеме в місті. Дідочку, ми і гроші маеме. Я уже дватцят золотих маю.

Т а т ь к а. А я маю уже п'ять золотих срібних, такі дватцятники маю, як сніг.

Б о г о б о й. Та за самі гриби только назбирали 'сте?

Т а т ь к а. О, ніт, дідочку, бо то з весни на ярь, знаєте, ідеме в ліс, збираеме цвіточки, наплетеме косички і несеме до міста, там панове од нас купуют, бо то панове люблять косиці...

А н д р і й. А в літі на потоці риби і раки ловиме, і дому принесеме, продаме, бо то панове слизики так купуют, а за пструга великого і дватцятник дадут. Пак ідеме на гриби, на ягоди, на черешні, а восени на лишнаки, знаєте, коли чому час. І так самі маеме, і людьом продаме за пінязі, так собі збираеме. О, ми уже много грошей маеме!

Б о г о б о й. А птички не ловите?

А н д р і й. Ніт, дідочку, бо учитель так гварит, аби птички не рушати в лісі, бо птички так миленько співають і увеселяют серце, пак і вредных черваков виїмают і воздух чистят. О, ми не рушаеме їх. Няй ростут, як їх Бог створив.

Н а с т я. Видите, дідочку, нам няньойко цілу одежду купив за гроші наші, і еще двадцят золотих маеме!..

А н т о н і й. Я собі купив і одежду, і ремінь, ніжик і книжочку, такий красний молитвенничок маю, і еще єдну книжочку читальную — знаєте, што у Пряшові продавають! Еще і пінязі маю, а як больше назбираю, та пойду до школи до міста, там буду ся учить.

А н д р і й. І я би ішов, айбо мой нянько наші гроші забрав. О, уже і я би був мав 25 золотих, але нянько їх... дав за паленку. О, я уже му больше не дам, ай понесу панотцеві одложити. А як зась назбираю, то пойду до школи.

М а р ь к а. І я лем єдну хусточку купила, а хоть много грошей мала ем, але нянько і мої до Чмуля одніс і пропив...

Б о г о б о й. Діточки! Няй вас Господь благословит. Ви наисті чесніі діти! Усилуйтеся, робте, працюйте!.. Не смотрите на Федорця, бо то безчесний. Ой, із того нич доброго не вицвіне!

Я в л е н і є VI

(Колесар, Богумила, Параска, прежніі).

Б о г у м и л а *(плаче, руки ламле)*. Ой, діточки мої, діточки! Уже я вас доховала! О, де ви ся тепер подіете?

Антоній і Тат'яка (разом). Мамо, што вам, чом плачете, мамочко?

Богумила. Ой, діточки, злочестивії судії взяли нам корову і все забрали, голу хижу нам оставили, а што найгорше болит, мене за злодійку держат. Все імніє моє і честь пропала!

Антоній (дивиться). А прошто?

Богумила. Бог їх відає, прошто. Всю мою худобу і колесарьову забрали, а Многомавові і Чмулеві оддали. Больше як 50 галб паленчиска на наш роваш напили і тепер еще піют непрестанно. О, діточки, риб'ятка, де ви ся подієте?

Чесножив. Сусідко, не журтеся! Господь небесний видит нашу невинность, не опустит нас...

Антоній. Не журтеся, мамко. Бог не опустит нас. Он сиротам отець є. Порадимо ми тому, я дам вам мої гроші та купите собі корову, будете ся знову спомагати.

Тат'яка. І я вам дам мої грошеньки та будете мати на потребу...

Богумила. Няй вам Господь нагородит, риб'ята!.. Антоньку, я хотіла тебе до школи давати, а, о Боже мой, я тепер уже не годна. Ой, то великий жаль!

Антоній. Не старайтесь, мамко! У Господа суть богатства, поможе ми Бог! Знаете, як учитель казав: же добродитель превишаєт богатство! Серце доброе і богобойное, чиста совість, добрий розум і честь суть такі богатства, што їх ніхто не годе одняти. Не журтеся, мамко, пойдю я сам до світа... І Тат'яка поїде служити! Но, ой мамонько, як жаль вас оставити, але то дармо!

Тат'яка. Я поїду до міста, буду служити, а гроші вам дам і все буду вам посилати...

Іванко і Настя (разом). Няню, і ми вам даме наші гроші, спомагайтеся з ними. Бог вам може.

Чесножив (плаче). Ой, діточки, няй вас Цар Небесний благословит, то ви в школі научилися! Наисті в школі! О, яке то велике щастя, хто може до школи ходити, як серце радуєся, як там молодое серденько справится. О, наисті Бог помилує і вас, і учителя вашого.

Іванко. Няньочку! Прошу вас, позвольте і мні з Антоном іти. Я буду ся ремесло даякое учити, та буду вам помагати!

Настя. І я би ішла до служби, але ви як останете самі? О, Боже мой, кедь би моя мамочка жила! А тепер я з вами остану, буду ся од нашого профессора учити і вам помагати робити, бо кедь би ви похворіли або заупали, хто би вам помагав... Но ти, Іванку, не запоминай на нас!

Андрій. Мамко! І я поїду, буду ся дашто учити, приготовте, прошу вас, і мені платя, поїдемо в'єдно. Господь провадит нас.

Мар'яка. А я повинна дома остати. Нянько би вшитку худобу промарнив, та матері треба помагати. Ой, Боже мой, Боже, кедь то п'яницови діти од сироти горші!

Параска. Ой діточки мої, яка я щаслива, же Вас Бог так просвітив...

Тат'яка. Настько, Мар'ю, сестрички, о, як ми жаль од вас розлучитися!.. Прошу вас, дозерайте любезну мамочку мою, бо она сама, як палець, прошу вас, будьте ей на помочи!

(Одходять всі, лем Богобой останеся).

Богобой. Слезі точат ся чоловіку, видящему толико нравов, так много душевних сил в невинних, простих діточках. О, яке то щастя для чоловіка школа! Як там дух, серце і мисль просвітятся! Бо сравним єдного школяря з другим неученим хлопцем, о, яка между ними разлука, як между голубом і яструбом! Школьські діти усилюються працювати, робити, а лінивії пецухи лем бігають, дітають і вдячнійше по жебріх пойдут, як роботи приймуть. Хто би був то думав перед десять роками, же єдна дітина, забавляючися, через літо 25 золотих може собі заробити? Кому би було пришло на розум, же за гриби, ягоди, ліشناки, черешні, косички єдна дітина себе одіти і єще собі гроші набути годна?.. О, давно того у нас не було слишно. Давно діти бігали, все лем ігралися, каміньом метали, по полі пастухами були, там сваволили, грішили, кляли, єдно од другого училося скарідно говорити, красти, шкоду робити, словом, давно діти росли, як бидлята в лісі, як дикі люде, а Бога мало познавали, і просто вирости, як дерева... А тепер аж душа радуєся, кедь видит просвіщенну і учену дітину, як она знає честі дати людем, як знає пожалувати худобного, як отця, матер чествовати і спомагати, словом, жие і росте Богу на славу, людем на годность і собі на пользу. О, Боже, помози, аби наш народ увидів сіє добро і не жаловав маленьку ону платню, за которую другим ученим народам приравнитися може! О школа, школа, нравов сто дола!

.....

ДІЙСТВІЄ III
(Случаєся по 10 годах поздне.
Дом Федоров.

Явлення I

(Федор в худобной кучі сидит на лавиці, в лихой одежді, в хижі не є нічого. Журится. Олена лихо одіта, боса, стоїт в куті і плаче).

Федор. Правду ми панотець казав, правду гварив і учитель, но я не слухав. Худобка минулася, грошеньки чорт забрав, хижа опустіла, тепер кусок хліба не маю! О, приятелі мої, де 'сте ся поділи? Покля Федор богатий був, покля кормив, поїв лестников, та і приятелей мав, а тепер не пожалує ніхто худобного Федора... О, дукати мої, як ми ся минули, я думав, же навіки будут держати, а тепер богатий Федор голоден, оборваний, босий, як пес. О, Боже, помилуй мня!

Олена. Ой так, можеш ти уже молитися, коль єсь промарнив богатство, і мене нещасною учинив. О, кедь би була я того знала, нигда би я твоя жена не була. Я вигодована, як соколик, виросла в богатстві, в розкошах, а тепер хожу, ги циганка, кусок хліба жебраючи, а то все про тебе, марнотратнику. Ой, нагнав ти мене до козього рожка! Федоре! Я тя лишу, я з тобов больше жити не буду.

Федор. Як ти дяка. То правда, же я марнотратив, я забув о Бозі, я до дідка жив, но і ти ліпша не була. Олено! де муж марнит, там полбіді, але де жена блудом ходит, де пессіми путями ся пустит, там вшитко до дідка пропадає.

Явлення II

(Богумила, убрана порядно, несе горнець молока і білий хліб і дає Олені).

Богумила. Сусідко, не потупте Божий дар, ану похлипайте мало солодкого молока і закусьте хлібика, бо ви дуже хвора, прошу вас, прийміте!

Олена *(з презрієм)*. Я од тебе не прошу, держ собі твоє молоко! Я не стерплю, аби ти із мене сміх собі чинила! *(Обертається од Богумили).*

Федор. Боже вам запласть, сусідко! О, ви чесна особа, я стижуся вам до очей поглянути, я вас дуже оскорбив... Сусідко, молю вас, одпустіте ми великий мой гріх.

Богумила. Любезний Федороньку, не оскорбди ви мене. Я о том больше не тямлю... Оставляйте здоровенькі, з Богом! *(Одходить).*

Олена *(мечеса)*. Єще і тота собака висміваєся з нас! Федоре! Я то не годна стерпіти! Я іду, я ту не буду, пойду межи людей, де мня ніхто не знає, волюю служити, а сміх із себе чинити не дам!

Федор. О, ти скарідна грішнице, і доброе діло не узнаєш. Ти, завзята бабище. Подякуй Богу, жетя люде не лишают в бідах... *(Бере горнець і хлипає)*. Так, багатий Федор художньому нигда еден пінязь не уділив, а тепер з чужої ласки годуєся. На, Олено, похлипай і поправся! *(Олена гнівливо бере і їсть)*.

Явлення III

(Чесножив і прежній).

Чесножив. Дай, Боже, вам здоровля, сусідко! Не презріте, Федоре, што ми Бог пожегнав, прийміте вдячно! *(Дає Федорові еден хліб і грудку сира)*.

Федор *(плаче)*. О, брате мой, та ти не сердишся на мене? О, брате Василю, як я стижуся! Як я тебе образив і розсипав, а ти еще помагаєш мені в моєй узкости!.. Брате, кидь би 'сь видів серця мого рану, то велика болізьнь... *(наголос плаче)*.

Чесножив. Федореньку, перебачте, не журтеся. Уповайте на Господа, помніте на праведного Йова: «Господь взав, да буде воля его свята!»

Явлення IV

(Мудроглав і прежній).

Мудроглав. Федоре, адде вам панотець послав мірку зерна і поздоровляє вас, аби съте ся не журили. Зачните знову во ім'я Господне працювати, бо солодший ячменний хліб, власними руками заслужений, як із чужих рук пшеничний!

Федор. Господь ний заплатит вам і панотцові! Но я стижуся панотця, і вас соромлюся, бо я вас дуже оквилив.

Мудроглав. Нич не стидьтєся!.. Лем ви, Федоре, зачните другий живот, працюйте, мозольтєся, а на корчму крест вержете, та Бог вам поможе...

Федор. Ой так, пане дячку, та як зачати? Ані худобки, ані серстини не маю, ані землиці, словом, нічого на світі!

Мудроглав. Та дайтєся на ремесла, до якої-либо роботи, наприклад, наughtєся коші плести; ріжете прутя, то не тяжко ся научити, не ганьба і мітли правити, і коші на вози, і на другі потреби правити,— забавка лем, і із того чесно мож вижити. Соединитєся з чесним колесарьом, он вас буде управляти, і так з помістю Божією еше можете достигнути став прежній!

Федор. Боже вас благослови, пане дячку, аж тепер ви мені розума додали, наисті так буде. О, уже не боюся голоду!.. Жено, не журися, ти будеш прутя різати, а я кошики плести. Бог нам допоможе.

Олена. Та плеть собі, тай плеть, я не прото ся оддавала за тебе, аби 'м кошики плела! Верни мою худобу, што 'м ти принесла!

Федор. Твоєї худобі ти сама шию зломила, пусто живучи, лежачи і розкошуючи, надобула єсь, што тепер маєш! Як єсь собі постелила, так будеш і спати!

Явлення V

(Чмуть в шапці, і не поклоняться, і прежній)

Чмуть. Федоре, порахуймесь, я уже не можу так довго ждати! Бо де мой інтерес, де лихва од грошей? Єще довжен єсь 97 золотих і 48 крейцаров в сріблі. Но, коли виплатиш? Ге?

Федор. Чмутьку! Бог ти заплатит, я уже не маю чим платити. Віть вшитку худобу мою забрав єсь, та де би я ти довжен!

Чмуть *(з гнівом)*. Хто? Я забрав? Твою худобу чорт забрав, не я! Я не злодій... Ти мене розсипав, я про тебе по жебріх пойду, а єще смієш повісти, же ти ми не должен! Ци уже не тямиш, же ти, і Олена, і Федорцьо все єсте пили, як дуги? Але уже вам не дам ані на лік!

Федор. Ой привів ти мене на ряд, про тебе я цундрями трясую і цілоє село опустіло. Ти виссав мою кров, Антихристе, ти покрав мою і всіх нас худобу, злодію, ти змій, люди переводящий, горший од того, што прародителей в раї перевів і окламав!

Чмуть. А як ти ми смієш так брехати, ти, простий, смердячий русначе, ти, глупий русин, ти простак! Ци ти не знаєш, же я панський арендар? Ци я тя не учив: о, Федоре, не пий так, пошкодит ти на здоровлю, Федоре, што ти чиниш, ти на нівоч вийдеш? — Так я ти все гварив і просив єм тя, абись не пив, а ти мене не слухав. Я мусів ти давати. О, я про тебе не тисящ золотих шкодовав, бо много раз забув записати. Но, але то уже пропало, хоть лем заплати, што записано!

Федор. Ой, пропав бись, зводителю, ти забув записати? Познаю я твоє диявольское перо, оно десять раз пише. Збавив єсь мня худоби, збавив обистя, честі, здоровля і розуму, мое богатство пересунулося до тебе, Юрко ти помагав, тепер уже і сина мого до товариства єсь приняв. Няй ти Бог заплатит.

Чмуть. Увижу я, научу я тебе, п'яницю, дай гуню і вон із дому, то мое, то мені чесна громада осудила!

Мудроглав. Жиде, враже пекельний, ти, окламнику, ти, дияволе, ци уже ти не дость? О, ти, безбожний чорте, не спокоїшся з тим, же цілоє село про тебе опустіло... Уже і душу хочеш вилупити од людей, о, найду я і тобі ряд!

Чмуть. Я з вами не маю нич, але я і вам укажу, я вас до прецесії возьму, укажу я вам, як треба панського арендаря чествовати!

Чесножив. Иди, пропадь, жиде, ти лудигроше! Иди до дідка! *(Видрилит жида вон)*. А ти, Федоре, пойди до мене, я ти мое обистя не жалую...

Федор. Та ти мені годен одпустити кривди, мною учиненні? О, брате, забий мня, брате, я не годен твоей милости.

Чесно жив. Бог ний ти одпустит. Прийди і буди ми братом. Мое буде і твоє. Но честуйся, на корчму больше не позерай! *(Ідуть)*.

О л е н а. Ти ідеш, Федоре, а я што буду чинила?

Чесно жив. Як єсь робила, так і маєш, як єсь собі постелила, так будеш і спати, як єсь посіяла, так будеш і жати, маєш руки та працюй, до рота руками хліб іде. Хто не робив в молодости, ний ся учит у старости! *(Одходять всі, Олена за ними, нарікаючи)*.

Явлення VI

(Храбростой, військовий офіцер, приходить, стане насередині, розсмотрює).

Храбростой. Ту они будут. О, мої люде ви-
найдут їх. То уже диво, так маленькое село і самі
разбойники. Но уже я нападу на него, о, мої хлопці
розуміють того!

Явлення VII

(Вояки ведуть мотузами пов'язаного Федорця, Юрка і Чмуля. Приведут їх к офіцерові).

Храбростой. Но в руках есте, злодії. Давно
я за вами трудився. Беріть їх!

Ч м у л ь. Великоможний ексцеленція, пан офіцер,
я панський арендар, я чесний чоловік! Хто на мене
дойде злодійство? Я прошу, пустіте мене в покої, бо
я свою честь правом буду глядати!

Храбростой. А ти, пессій сине, ти всім злодіям
начальник! О, познаю я тебе! Думаєш, же утаєно
твое злодійство? А хто Многомавові гроші, а хто коні,

воли, корови, а хто панотцово зерно покрав? Ге? А то
уже на світло вийшло. Юрку! І ти невинен? А хто
ти товариш?

Ю р к о. Та хто би був, як адде Чмуль, і різник,
і Федорцьо? А інде суть другі.

Храбростой *(к Федорцьові)*. Так, синоньку
красний! Ти молодий червак, і уже до красного ре-
месла пустився. О, ти уже совершений злодій!
Хто перешлой неділі Шафраника опустошив? Но, де
товар?

Федорцьо. У Чмуля є.

Ч м у л ь. То неправда. Я присягну, же я не видів,
абим осліп, кедь єм видів.

Храбростой. Но, но, лем не мечся, жидку.
То уж моя старость. То найдеся. А друтара хто замо-
рочив под мостом?

Федорцьо. То не я. То Юрко.

Ю р к о. А ти ніт? Та хто му голову провалив?

Храбростой. Дость уже, дость, уже знаєся
все, лем ведіте їх, а дайте позор, аби не убігли!

Явлення VIII

(Олена наремно прибігла)

О л е н а. Ой, синоньку мой, Федорцю, а хто на
тебе наводит? Ой, соколику мой, соловіюку мой, ри-
бонько моя!

Храбростой. Што то за покуса? Ци і она
к ним належит?

О л е н а. О, синоньку, та што то на тебе враги
сплели? *(К офіцірю)*. О, паноньку, будьте ласкаві,
мой синок такий, як ангелик, он ані курятко не ру-

шив, он еще і єдиного воробця не ударив, то блага дітина, небожатко невинное, як ягнятко, о, пустьте 'го, бо дораз ми серце пукне, розсиплюся од болести! О, Федорцю, Федорцю! (Цілує 'го).

Федорцьо (дрилит ю од себе). Іди, пропадь, ти не моя мати, ти винна могого нещастя. О, ти нещасна мати, ти отповідати будеш за мене на страшном суді, ти мене привела на безчесть і на злодійство!

Олена. Федорцю, синоньку! Віть я тебе любила, як голубка, любила, як мою душу, я зигибала за тобов, я злому вітрикові на тебе не дала дути, я тебе годувала, як соколика!

Храбростой. І вигодовала ворону і ястряба, і тутка!

Федорцьо. Ваша любов для мене злосьть була. Ви мене одтягли од школи, ви мене не пустили учитися, ви мене за сваволю і безчесть не покарали. Я ходив, як блудний, людем честі уривав, з дітми ся надерав, голови провальював, нічого ся не учив, над кождим ся збитковав, учителя висміяв, з вами по корчмах ходив, бився, вадився, скарідно лаяв, кривди, шкоди чинив. А ви все мене захищали, мене хвалили, мені бодрості додавали, все із дукатами, із богатством косорили. Прото я тепер злодій! О мамо, мамо дурна, ти мою участь заложила, а Чмуль з Юрком завершив; і паленочка, ой тота пекольна смола, помагала ми, із тов заморочили мене, як рибу маслагом! Ти, мамо, причина мого нещастя! Іди, не хочь ты видіти больше!

Олена. Ой, смутку мой, смутку! Чого я ся дождала!

Федорцьо. Няй Вам Бог заплатит за мене!

Храбростой. Но, беріте їх. Ступай! А жидови худобу треба запечатувати. Буде ся продавати, аби ся шкоди ізплатили. Наперед Богумилі і колесарьови мають ся шкоди виплатити, з десяти рочною лихвою. А чесного судію, п'яницю з присяжними пов'яжете і беріте. Но не забудьте Лестобрата понести! Но, ступай!

Чмуль (дає офіцерові гроші і мругає на него). Пан великоможний царський офіцір! Я не винен, я чесний чоловік, я не злодій, ціле село повість. Хто до корчми приходит, я кождому вислужу. А Лестобрата уже не є, еще в зимі до пролуби упав та затонув.

Храбростой. Бо ти 'го там друлив.

Чмуль. О, я ніт, я 'го не видів!

Храбростой. Ти ніт, лем твоя паленка. Споїв есь 'го. Але не велика шкода, не треба буде мотуза. О, кедь би всі п'яниці пропали! Но, рушайте! (Одходять).

ПЕРЕМІНА

Явлення IX

(Сад. Федор з колесарьом прутя струже)

Федор. Аж тепер я знаю, што значит жити, о, чому я того давнійше не знав? О, як веселится серце і душа чоловіка, коли чесною працею руки займаються, як здоровий є дух, як здоровое тіло, як солодкий кусок хліба, руками зароблений... Но, паленочко, няй ты уж гром убіє, больше ти в моем роті не будеш...

Чесно жив. Най тя Цар небесний услишит!
(*Указує му, прутики складає*). А так, брате, єден прутик за другим, завтра кош готовий буде і уже три золоті заробиш, і так з дня на день. Бог ти поможе.

Федор. Брате! Єден жаль незносимий чувствую, морит мя гріх великий і як червак серденько гризе. Брате, я сина мого убив, я винен его нещастію. О, кедь би я був панотця і учителя слухав, кедь би я сина до школи посилав, то он би був на той кінець не прийшов! О, я нещасний! Як страшно одповім на страшном суді.

Явлення X

(*Настя, порядно убрана, прибігає і з радістю кричить, здалека*).

Настя. Няньочку, няньочку, радуйтеся! Іванко пришов, і Андрій, і Антоній, і Татка, на так ціфрованом возику, убрані, як панове, а коні такі, як татіші. О, скоро біжте, няню! Ни, ни, сюда ідут!

Явлення XI

(*Антоній, Іванко, Андрій, Татка, по-панськи убрані, приходять, а Богобой шкинтає за ними. Іван біжить к отцю, цілує 'го в руку і лице, цілує Настьку*).

Іванко. Няню любезний, по десять роках наслідок вижу вас... Няню солодкий, як я радуюся!

Чесно жив. О, дітино моя, сине мой, Іванку дорогий! (*Обнимаются, цілуются і плачут*).

Явлення XII

(*Богумила, Параска, Марька і учитель летят. Богумила Антонія і Татьку, Параска і Марька Андрійка обнимают, цілуют і гласкают*).

Антоній. Мамочко солодка, ми вернулися, о, як радуюся, же вас здорову вижу!

Татка. Мамко моя прелюбезна, серденько радуєся вас уже видіти... О, як летіла була би'м к вам, айбо не мож було, бо Антонько школи не докончив еще був. О, слава Господу, же еще живете, же вас вижу! Больше не одступлю од вас ні на крочай!

Андрій. Мамушко солоденька, як ви маєтеся, ци 'сьте недостатка не терпіли? Сlišав я нещастя няньово. Та дармо, який живот, така і смерть. Най з Богом спочиває!

Мудроглав. Діточки і братя мої! Я днесь трепещу од радости, бо услишал Господь глас моєго...

Федор (*плаче, руки ламле*). О, Боже мой, Боже мой! Лем я радости не маю. І тому я сам винен.

Мудроглав. Но, діточки, скажіте нам, де ви були і што есте надобули?

Антоній. Любезний пане учителю! Нашу участь і щасливу долю по Бозі вам найбільше, потом же родителям нашим благочестивим благодарити ми повинні: ви нас просвітили, ви нам доброе серце і честі любов вкоренили, ви нас щасливими учинили. Но слиште нашу судьбину! Нас чесний Богобой, як ангел хранитель, провадив аж до Пешта. На путі учив і годував нас... В Пешті запровадив нас до казарми. Ми там за одну цілу неділю були, а вояці нас годовали хлібом і чим могли. Минувшей неділі приходить отець наш Богобой і мене з собою взяв, привів до великого дому і єдному молодому панові оддав мя. В том домі заложив я основу моєго щастя. Я моєму паночкові вірно служив... і до школи ходив. Панич мой про усиловність і вірність полюбив мене, ратовав з книгами, одєждою і грошми, а накінець за приятеля прияв; так я з помістю Господа школи виходив, цензуру положив, а тепер, слава Богу, я адвокатом і директо-

ром остав такой у моего богатого панича барона Богослава... А Татьку... Богобой оддав сестрі того самого пана, і там ми все в'єдно бували. Она скоро научилася шити і вишивати, і всякі женські роботи, чесно ся справовала і вірно служила, так же ю добра пані полюбила, всі ключі ей оддала, а тепер дуже тяжко ю одпустила, но так багато обдаренну, же ей худоба на три тисящ золотих цінитися може.

І в а н к о. І мене, няньочку, чесний Богобой запровадив до єдного богатого купця. Я там служив і учився, купець полюбив мя, оддав ми в руки весь товар свой, я вірно, порядно ним управляв, так усилювався, як собі самому; прото мой купець єдину свою дівочку мні за жену обіцяв, красную, як цвіт, добрую, як ангел. О, я найщастливший чоловік под небом!.. І прото, любезний няню, ви не мозольтеся з колесами, подьте ко мні, я вами не буду ся стидити, ні моя жена, она знає, же отець мой простий селянин.

Ч е с н о ж и в. Я, сине мой, ту умерти хочу, де'м ся народив, а працювати буду, покля ми сила стане, а ти провадь з Богом своє купецтво, но внимай, обись нікого не окламав, не обідив... Дай Богу славу, а людям честь, я больше од тебе не желаю.

І в а н к о (к учителю). Но ви прийміте од мене, любезний учителю, ту маєте! (Дає му мішок з грішми).

М у д р о г л а в. Я не приймаю од тебе нічого, лем доброе серце. Сховай собі і дай нищим, я з помістю Бога маю із дня на день, больше не потребу, мое богатство є чиста совість.

І в а н к о. То возьміте і оддайте на церков... Але учиніте ви мні єден дар: я прошу вас, дайте ми сина вашого, я му буду за отця, я его учиню чоловіком!

М у д р о г л а в. За то благодарю ти і вдячно ти дам, бо сим образом найбільшу єсь ми учинив радость.

А н д р і й. А я, матушко, ремесло учився. Мене любезний отець наш Богобой запровадив до єдного кушніра. Той чесний і богатий майстер прияв мене, за три роки виучив я ремесло, і уже світа походив: я був уже в Відню, Берліні, Варшаві, Києві, Москві, Петербурзі, видів світа, знаю, як люде жиют, тепер, слава Господу, маю грошеньки, знаю добре своє ремесло, зачну з Богом сам, тут буду ремесло моє провадити, в мого отця домі поставлю фабрику. Но перше оженися, мамко, если вам і Богумилі любится, я Татьку собі избрав за будущую супругу.

Б о г у м и л а. То ваше діло, не моє, я лем радватися могу.

Т а т ь к а. Ми уже давно собі слово дали, і Антоній на тоє ізволив, і ми только вашого благословенія ждаєме.

Б о г у м и л а. Няй вас Бог Вседержитель благословит!

Т а т ь к а (цілує мамку в руку, также і Андрій, обертаєся к Парасці). І ви, мамко, довольні будете з невістов.

П а р а с к а. О, я дуже довольна, няй вам Господь поможе!

А н д р і й. Тепер два доми в'єдно споїме, в єдном устрою фабрику, а ви дві матушки будете собі сестри, будете господарство провадити, а любезний наш отець, наш защититель, наш Ангел Хранитель Богобой буде у нас покойно жити і по многих трудах на старий вік спочине. Он буде наша потіха, наша радость.

Явлення XIII

(Храбростой і прежній)

Храбростой. Боже вам дай горазд. Я слишав, же у вас свадьба готовится. Тому тішуся, бо я военний, люблю веселитися, ми уже звикли весело жити! Но де є юноша і котра молодиця?

Богобой (приведе Андрія і Татьку). Адде суть.

Храбростой. Но горазд! То хороший сход. Не приймете мене за дружбу?

Андрій. З благодаренієм.

Храбростой (к Богобою). А ти, старий, вояком був? Як вижу, ти староста?

Богобой. Я, ваше благородіє! То мої діти по серці...

Храбростой. Прекрасно... Но еще едно діло маю: сукий син Чмуль цілоє село спустошив. Єго склад продався і праведний суд царський повелів виплатити шкоди, невинним учиненні. А де є чесний колесар?

Чесножив. Адде я, ваше благородіє!

Храбростой. Ви колесар? Видно вам по очам, же ви чесний чоловік! Адде вам за вашу худобу присудилися 800 золотих! Прийміте, то ваше! А где Богумила?

Богумила. Я, ваше благородіє.

Храбростой. І вам присилає суд 600 золотих з лихвою. Єще ту єсть якийсь Федор, п'яниця, он хотя не заслужив милості, бо єго син, з Чмульом соединенний, злодій був, і вчера єго повісили, но єднако суд єму посилає 700 золотих. Гей, буде мати за што пити!

Антоній. А я з моеї сторони придам вам 500 золотих, дайте на лихву, котру дідочкові все оддасте, аби он скудості не терпів у старості, а по єго смерті остане сума та на основаніє фундації на єдного школяра.

Іванко. І я вам придам на той же кінець 500 золотих.

Богобой. Діточки мої, я только добродітелі не заслужив. Я вас провадив до світа, і не іное було мое наміреніє, як чтобы із потупленого доселі карпато-руського народа воздвигнути особи, чтобы їм подати способ гражданської жизни. Бо если всегда лем при давніх обичаях постанеме, то всегда будеме там, де отці наші морилися, а если єден другого спомагати будеме, то не за довгоє время вирости можеме в народ великий і світу полезний. Так тепер, діточки, ви не стидітеся вашого племене, нашого чесного рода, спомагайтеся, спомагайте і сродников ваших. Ти, Андрійку, возьми до твоеї фабрики руських хлопцов і учи їх ремесло, якеє ти научився; ти, Іванку, возьми з собою больше русинов і подай їм способ щастія, якеє і тобі Бог указав; такожде і ти, Антоньку, усилуйся народа твоего щастіє воздвигнути. Так весело увидите, же бідні русини двигнутся і з помістю Створителя росцвінуть, як богатая нива по благой росі. А я уже з радістю остану у вас, не буду лежати ліниво, і понеже на поле уже іти не годен, буду вам загороду пильновати, куплю пчоли, буду їх дозерати, то буде моя забава. І покажу обивателям, же невинні мушки великий в господарстві принесут прибуток. Бо уже наші русини, — ой шкода велика! — сію господарства часть оставили, не знаючи, же воск Богу на хвалу, а мед на ужиток людям неплатимий дар Божий є.

Федор (плаче). О, Боже мой, Боже! Чого я ся дождав! Сина ми повісили, жена ми світом пропала, худоба спустіла. І тому я сам винен, бо я сліпий був, я о Бозі забув. Тепер я новий, чесний живот починаю. Я уже не одступлю од тебе, брате колесарю, буду з тобов працювати і за гріхи покутовати. Я гроші не хочу, бо уже за руками хочу солодкий хліб їсти. Ми гроші не треба. Дячку, возьміте і дайте їх на церков, бо уже наисті знаю, же добродітель перевишає богатство.

Мудроглав. То є справедливое покаяніє. Бог вас просвітив. О, щасливий чоловік, котрий в животі покаєся і по малом терпінні живот вічний получає.

Храбростой. Щасливий, щасливий! Будете всі щасливі! А по русалях свадьба буде!

ГОЛОВНИЙ ТАРАБАНЩИК

ДІЙСТВУЮЩІЯ ОСОБИ

Празноглавський Артур де Еадем, багатий дворянин.

Любиця, сирота, его плем'яниця і наслідниця.

Владимир Нравович, правительний секретар.

Федор Нравович, Владимира отець, убогий ткач.

Подлизовський, Празноглавського урядник.

Дійствується в домі Празноглавського.

Явлення I.

(Празноглавський і Любиця)

Празноглавський в праздничной народной одежді, з шаблею і ховпаком, виходит і сам в собі говорит (мормочет), а Любиця при столику сидит, вишиває:

Празноглавський (не обачив Любицю). Так есть, днесь, днесь скончится все, то днесь повинно скончится. (Обернувся к дверям). Гей, ти, слишиш, скажи там госпожі, чтоб... (обачив Любицю). Ага! — ти сама тут, Любичко? Тебе знову в моєй комнаті нахожу? Свободно ли дознаться, чему ти сію комнатку выбрала си для твоїх работ? Не імієш ли ти для себе хорошо украшену кроватку*, что ти тут цілую для себе основала фабрику?

Любиця. Бо отсюду приятний вид на улицу.

* Має бути: комнатку.

Празноглавський. Гм! Приятний вид на улицу! Твой вид до комори, а не на улицу должен быть. Но той не много тобі приятний вид. Ти мене глупим держиш, думаєш, що я не розумію твої мушки? І чому тут при окні вартуєш? (Посмівається). Молодий тайник туди проходиться. Неправда? Я потрафил?

Любця. Молодий тайник? А коль би я его і вдячно прияла, ви, гадаю, не противили би ся тому, любезний стричку?

Празноглавський. Не противили би ся... Не противили би ся? Гм, я противил би ся, і уже противлюся.

Любця. І як я тоє думати могла? Ви покликали его, ви гостеприємно вручили ему в домі вашім обиталище, ізрядно украшення комнати. Ви показуєте ему всегда іскреннє приятельство, Ви угощаєте его, що доселі ніколи не приймали ви іностранця. І то все безплатно. Із сего явно думати могла я, що ви, его обв'язати і собі склонна учинити бажаючи, наміряєте взаємне наше согласіє.

Празноглавський. *Ganz contraire!** Не розумієш ти мою політику. Я его совсім не терплю, знаєш, голотаря не терплю, он, Бог відає, з якого рода походить, он іноплеменник, і побожил би я ся, що он не дворянин.

Любця. Но та уже не розумію вашу думку.

Празноглавський. Бо ти глупа, то не можеш поняти, що не для его краси і не про платню приял я его,— я его грошей не требую, я гроші імю, імю пространная добра. Видиш, во время Ко-

* Навпаки.

шутовой м'ятежі,— о, нещасной м'ятежі,— я кровавим потом набил грошей і купил добра. Ширяться мої ім'я по чотирьох столицях. Бо знаєш, коль леви ловитвою займаються, тогда мудра лись найбільше добыває. О Господи! Колько я трудился! Я ліфровал всячину і мадярам, і німцям, і росіянам, і кождому, я на всіх сторонах находилс'я, і із всіх сторін грошеньки приходили, як дождь. А твоя стрина, любезна супруга моя, і нині в добрах господарствует. Ой, бо она до того розуміє. Она кожду трошку молока на золото обернути знає. А коль служниці не прядуть, коль дрімлють, тогда персти їм клочем обвиває і зажжет. Ге, ге, ге, і сей способ дуже, о, дуже много пользует от дрімоти. Так она, небога, усилюєтс'я,— шкода, що дітей не імєє!

Любця. Так, так, госпожа стрина не много чоловіколюб'я чувствует.

Празноглавський. Молчи, она порядна господариня, то о ней еще нікто не сказав, она тим годность свою содержит.

Любця. Іли так? Лише най сухую руку окном вистерчит, то уже служебниці трясуться.

Празноглавський. Сухую руку. Сухую руку? Она сухою рукою гроші лічит і то єсть одно на потребу.

Любця. Но не всегда.

Празноглавський. А я кажу: всегда, всегда! Грошам все повинуетс'я, золотий ключ всяку колудку отворить, одна золота капля ціле море висушит, золотий вздох сердце свиріпого звіря умягчают, словом, гроші все донесут. Розумієш?

Любця. Но молю Вас покорно, для чого Вам только грошей і только тужби? Імєєте, слава Богу,

все, що Вам треба. Я все слухала, що ізлишне ім'яніє — тужба, а гроші — смерть.

Празноглавський. Все ім'яніє, то правда. Но ніт, еще много мні хибит, еще чести требую.

Любидця. О, тую грошми не мож получить, золоту хотяй би, як Ви говорили, всі отворило замки, но скриню чести не отворит, бо честь з золотом в противорічії стоїт, як огонь з водою, як адамант з стеклом.

Празноглавський. Го, го, го! То би ми ся любило! А не тямши, як господин Дураковський чиновним стался совітником за гроші, а богатий Ослович не про свої ли гроші бароном остал, а господина Надутовського отець каким способом на барона достиг? Та і я не могу ли і графом быти за мою працю?

Любидця. О, так истинно, если Ви чини честію називаете, такой чести получить можно легко, но, по моему мнінію, честь не в чинах состоїт.

Празноглавський. Ей что ти розумієш до того, ти дурна была і будеш з твоїм нравопоченієм. — А не приходили ли графи і князі, і барони к новому барону на обід? Не товаришили з ним побратимськи? Не возит ли ся в шестьконной кареті? І что больше требуєш сего? Але ти не понимаєш, куда я стріляю, для чего я днесь так убран? Я сейчас к начальнику іду. Сейчас іду і, можно, как правительний совітник поверну. Но что на тоє, ге?

Любидця. Я вам сердечно желаю.

Празноглавський. А я тебї благодарю за сердечное желаніє. Уже все приготовлено єсть, уже все в ряді. А тепер уже понимаєш, для чего я молодого тайника в дом мой приял? — О, я его одол-

жил. Он, говорят, права рука начальнику, его слово важное єсть. Он много может помагати. Бо думаєш, чтоб я его в моїх комнатах держал, такого голотаря? Можно, і простого рода человека? Но он мні в сем случаї нужним єсть, але то лиш на малое время, а коль я совітническую грамоту чрез него получил, тогда он красненько отлучен будет. То так, любезна племянница, таких людей должно даколи погласкати, т. є., пока нужду ім'ієм, пользоваться їх потребно. Такіі голотарі не понимают нашей політики, они думают, что когда їх поздравляем приятно, что ми уже ім приятели. — О, викореним ми їх легесенько, а не дость ім, если писарями будут? А тепер, хотяй і лестимся ім, однако їх токмо как зброй, как оружїє употребляем для нашей пользы. Розумієш ли?

Любидця. Понимаю, але не розумію.

Празноглавський. Но та видиш мое великодушїє і високоуміє. Бо для чего был би я его в мой дом приял, сирохмана, оборванця? Прото напоминаю тя, чтоб ти з ним знамости не чинила, сокотися од нісейнитого, бо такіі люди часто люблят з дворяннами і родинатися. О, они разуміють нашї госпожки обмантивати, і так всунутися в добра наша, кровавим потом набытая. Но знай, что простак всегда останет простаком, хотяй би звїздами обсипан был. Знаем, як говорит Тацитус Непос, ци, можно, і сам Цицеро, не пам'ятаю, в котрой оді: *rustica natura, servat sua iura**, а то премудріі были стихотворці. Я истинно гадаю, что он і родителей не имієт.

Любидця. Можно, что он єсть одушевленный камінь із Девкаліонового повода или, можно, із водних волн родился, как прекрасная любові Богиня.

* Простацька натура залишається вірною своїм звичкам.

Празноглавський. Ти дурна з твоєю Богинею. Я розумію таких родителів, яких споминати нельзя.

Любиця. Та яких родителів чадам соромно би було споминати?

Празноглавський. Яких? О, ти дурна гусочка! Таких, що чинов не мають, що к простому народу прилежат, таких родителів чоловік, коль два-три степені перекроє, уже споминати не сміє, але світ остроокий, висмотрит кожного род. Но вкратці скажу ти: остерігайся, щоб з ним не сходитися, переселися сейчас до своїх комнат. Знаєш, любезна плем'яниця, я нещасний, не маю дітей, ти одна моя наслідниця, но в том лише случаї, если графиня или баронка, или хотяй високоблагородна будеш. Понимаєш мене? Но, найдеться еще і для тебе даякий древнього рода, великой фамилії убогий барон или і граф. Бо такії вдячно споятся з полними мішками і золотими кошельками. І недавно барон Надутовський закручовался коло тебе, обачила ти то? Га, га, га! Ти не бойся, Бог з тобою, ти еще gnädige* або и excellenz Frau** будеш.

Любиця. О Боже, прости!

Празноглавський. І дай ти доброго разума. Я нині іду к начальнику, а коль поверну как правительний совітник, тогда остерігайся і подумати противо моеї високой гонности.

Любиця. О любезний стрію! Чому трудитесь за пустим вітром? Пожалуйте, гонность еще не спасает чоловіка, а она і так не в чинах, і не в титулах стоїт.

* Добродійка.
** Превосходительство.

Празноглавський. І в чинах, і в титулах. Але коль еще не понимаєш, за чинами і гроші сліднують, а мні всіх нужно.

Любиця. Грошей имієте, посідаєте широкіє добра, во время нещасной мятежи набыли ви їх, на них еще до днесь клятва невинних людей, поля ваші орошають горкіє слези нещасних жертв; ви — дворянин, нині покойно жити можете, а как чиновник должны ви клопотитися і робити, к чему ви не привикли, но і в чиновстві не имієте упражненія.

Празноглавський. Гроші ніколи не заважат, а робити как совітник я не должен, для чего суть тайники, писарі, всі бідніі голотарі? То їх повинность, я токмо подпишу, а подписати ім'я не великий труд. — О, увидиш, серденько ти будет бити, коль придут тайники, писарі, принесут громаду писмен, я тогда ganz elegant*, но з дворянською кротостію вопрошу: что такое? Они поднесут на подпись бумагу, перо в персти ми дадут, покорно сказавши: «Извольте, Ваше Високопревосходительство!» А я сейчас подпишу: Artur Ritter von Praznohlawskij**, дійствительний правительний совітник і шеф і пр., тапи propria***. І така будет моя служба.

Любиця. Так ви чужим плугом орати бажаєте і еще самі не знаєте поле, в котором...

Празноглавський. Молчи, іду, а ти пам'ятай: остерігайся! (Отходить).

* Дуже елегантно.

** Артур Рицар фон Празноглавський.

*** Власною рукою.

Явлення 2.

Любиця (сама). О, Господи, яка суєта на світі. Люди не довольні собою! імнющий еще больше желает і за пустими чинами біжить, як лись за воробцем. Мой убогий стрий со всім богатством убогий. Он жаждет всегда, як ненаситний Тантал, як странное море! О, я не здаюся до его дома, а на будущее ні только не надіюся покоя. Бо прочто одрекла би я ся сего ізрядного молодого чоловіка? Он правильний тайник. Я ему нравиться желаю, і если самолюбіе не прельщает мя, і я ему полюбилася. О, его простосердіе, его мудрії мислі, его чесний і важный разговор, словом, его чистий характер перевишает все благородіе. Он имініе свое в чистоті серця носить, его благородіе в голові і в нескверной душі, то истинное богатство. На нем ні одной каплі кровавого чоловічого пота не находится, на том не есть клятви голодом умирающих сирот, ні тяжестного воздыханія стенящих вдовиць! Он праведно получает заслуженное свое жалованіе. О, как любезно одрекла би я ся богатого наслідія стрия моего, если би он жалованіе свое со мною поділити хотіл, о, як солодкий был би мні кусок праведно заслуженого хліба!

Явлення 3.

(Владимир і Любиця).

Владимир (входит, не обачив Любицю, біжит к окну). Ага, уже пришла пошта.

Любиця. Добре утро желаю вам, господине.

Владимир. Ах, ви тут, госпожка? Извиненія молю, сейчас вам отдам почтеніе. (Отходит лівою стороною).

Любиця (сама). Но то было дивное явленіе. Хотяй поздравленіе мог ми отдати. Наисті важнее ожидает бумаги. Можно, от своей любовницы? Бо без причины так би не біжал на улицу. Но что мні до того? Он свободен. Но, без сомнінія, мог таже мя пощадити і пламенный взор, которыми од ні-сколько неділь розпалает мя, задержати, если совершенного чувствованія ко мні не ощущает. Но что я желаю? Он мні не из'явил любов, он не сказал ми ні словічка пламенного, он і найменьшого любви знака не явил мні! Еще тії молодці найчеснійшії суть, что токмо горящими взорами обманивают молодых женщин.

Владимир (смутно наворачается і жалостно тужит).

Любиця. Вижу, ви даремно бігли, ви не получили ожиданную бумажку.

Владимир. Ніт, і то ми болит.

Любиця. І прого ви ся так кріпко розжалили, что мні би воля была з вами і пожартувати.

Владимир. То мудрого понятія Любиця не учинит, егда довірно скажу ей, что ніжним сладострастіем ожидаю от старого отця моего нікую вість.

Любиця. От отця?

Владимир. Так есть. Он в той стороні живет, которая нині м'ятежниками обсажена, гді тепер кровавая сраженія водятся, і вісті приходят ежедневно, что тії изобразованії варвари ужасния там ділают пакості, все берут, гублят, палят, як обикли безчуживенній разбойники. І по сему не праведна ли моя тужба?

Любиця. О, як сердечно состраствую я вашей страсті!

В л а д и м и р. Ви відчуєте мій біль? Так єсть, ви відчуєте, я познаю вашу дорогую душу, ваше любезно милосердне серце, я читаю в прекрасних ваших лицах чутливості ніжність, я вижу на ваших рум'яних личеньках знам'я човічества і човіколюб'я, і тоє потрясає моїм серцем. І чому далей таїти буду? Огень не дається утаїти, ви передо мною день днем любезнійша. Я люблю вас, я вашею добродітелію плінен.

Л ю б и ц я. І ви так просто мні скажете то?

В л а д и м и р. Просто скажу, бо я простосердий, мій язик повинується серцю, а серце — истині. Я знаю, що і ви однако сочувствуете мні. Одколи ми позналися, я искусил вашу внутренность, хотяй ви то і не примітили.

Л ю б и ц я. Я все примітила, і я познала ваше горящее серце.

В л а д и м и р. Так? Ви познали мене? І не оскорбились ви за тоє?

Л ю б и ц я. Я токмо непокоїлася, бо скажіте, молю вас, котора дівушка не страхається, щоб перед очима одного нравного молодця не запродала свою внутренно любезную печаль?

В л а д и м и р. І можно мні то из'ясненіє употреблять в пользу? — Скажіте, госпожка, скажіте, хотя і чистое ніт, не розоряйте больше потеряний мій сопокой.

Л ю б и ц я. Я вас не понимаю.

В л а д и м и р. Ви понимали би мене, если би я вам чини і богатства указал. Но, — о Господи! — я убогий!

Л ю б и ц я (*опустя глаза*). От мене ли ви ожидаєте вопроса? Или отвита? Чтоб ви ділали в том случаі?

В л а д и м и р. Ніт. Не ожидаю, той отвiт мене уже удоволит. О, не спускайте сивії оченка. Бог видит мою душу, я чесний човік, ніколи не утаїл я мої чувства, і чому би таїл їх нині? Чему би таїл мое убожество? Ніт, тім благородна і благоврава Любича не оскорбится, коль скажу ей, что убожество первый раз тепер чувствую. Оно мні ніколи так скорбним не представилося, как сейчас! Бо оно заперает мні ворота...

Л ю б и ц я. Но не к серцю ведушіє.

В л а д и м и р (*руку Любичі к персам притиснув*). Ви мене щастливим ділаєте, но і оскорбляете мене, бо что может один убогий чиновник, который, кроме своего чиновства і льстивих надежд, иним средством свое достоинство доказать не умеет.

Л ю б и ц я. І той убогий чиновник надіятися может, что одна дівчина внутренное его достоинство больше почитает, нежели всего світа богатства.

В л а д и м и р (*з восторгом*). Любича! Наисті я в вас нахожу вас?

Л ю б и ц я. Вам уже токмо с моїм стрием нужно поговорити, со мною все уже докончено.

В л а д и м и р. О, то дуже тяжкое діло, с оним старим тщеславним, високомірним, честолюбивим і богатым човіком!

Л ю б и ц я. Он имієт причину почитати вас.

В л а д и м и р. І ви только от него зависите?

Любиця. Я сирота і його наслідниця.

Владимир. О, Господи! Богата наслідниця! Так уже все тщетно.

Любиця. Но если вам любится, та і убога сирота могу бути.

Владимир (*с восторгом*). І ви тоє із серця вирекли?

Любиця. Із глибини серця.

Владимир. О, таким способом я уже щасливий, я совсім посмілился, бо ви і убога сирота знаєте бути. Так ви уже моя вівіки.

Явлення 4.

(*Празноглавський і прежній*).

Празноглавський (*льстительно*). Покорнійший слуга вашого благородія. Много радуюся і щасливим ся почитаю, коль вашему благородію покорнійшее моє почтеніє сердечно із'явити способимію. Бо ваші заслуги, бо мой дом так щаслив...

Любиця (*на сторону*). Еще не есть совітником.

Владимир. О, то дуже много для мене, я то-лико почитанія од вашого високоблагородія не достоїн.

Празноглавський. Го, го, го, ви достойні, о много і еще больше достойні. Бо я знаю, чего ви достойні. Сейчас повертаю од его високопревосходительства почтенійшого, достойнійшого і славнійшого нашего начальника.

Владимир. І ви з ним розговаривали?

Празноглавський. Истинно ніт. Власное его превосходительства лице не імів я способ видіти. Но з его первым і начальним слугою, т. є. камердинером, больше полчася дружески разговорился. О, то многозаслужений і пречесний муж! Он обішав, что о полчася представит мя его високопревосходительству... І что ви посмішкуете? Безсомнінно суть люди, которых дружба много важит, а то я знаю істинно, — бо что я не знаю? — я совершенно знаю то. Бо если кто до нікого дому всунутися желает, он і собакам полеститися должен, чтоб не брехали неудобно. О, я тоє добре разумію, я для собак потребний кусок всегда при собі ношу.

Владимир. То промислительно дієте.

Празноглавський. Ви, т. є. ваше благородіє, уже знаєте, что я іскаю у его високопревосходительства, я уже вам генто мало открыл мою грудь.

Владимир. Понимаю немножко.

Празноглавський. Но, любезный мой господине, говорили ви уже о том з его високопревосходительством?

Владимир. Ніт.

Празноглавський. Ніт? О, ей, ей.

Владимир. Ви на тоє мене не полновластили.

Празноглавський. Откровенно сиче ніт, но мудрому, как ваше благородіє, довліет одно словічко. А тепер, о любезный мой добродітелю, я од господина начального его превосходительства слуги істинно дознался, что его високопревосходительство о сей річі вашего благородія совіт непременно іспросять. О, я на тую мисль возрадовался, бо я, не знаю чему, к вам незмірную чувствую симпатію і не сомніваюся,

что ви мое желаніє з важністю предложити ізволите его високопревосходительству.

В л а д и м и р. Если праведное ваше желаніє, так я вам об'язан.

П р а з н о г л а в с ь к и й. О, я вас, єдине вас, почитаю, і знаю истинно, что ви на мою сторону склонні. Ви мене вручати будете, я уже правительний совітник з жалованієм 2000 талярей. Так ли, любезний друг?

В л а д и м и р. Я того вам обіщати не могу, бо то не в моєй власті. Я маленький чоловік, а господин начальник не требует моего мнінія в сем ділі.

П р а з н о г л а в с ь к и й. Ей, что, знаю я вас! Я богатий чоловік, я по-кавалерськи одслужуся вам! Понимаете? Для чего би ніт?

В л а д и м и р. Лиш для того, бо я уже Добровичу референту обіщав. Он давно і приліжно служить, і он заслугами право уже получил на той степень.

П р а з н о г л а в с ь к и й. Кто? Той убогий чорт? Он будет молчати, он знает свое состояніє, он низького рода, он еще і не дворянин, он довольний будет і при нинішнем состоянії, он і не знал би совітнический употреблять чин, он доволен з дружиною своїх писарей.

В л а д и м и р. То правда, он і молчати знает, і доволен будет судьбою, бо високоумный чоловік не пхается наперед, но прото повинность есть таких людей подпирати, которіі разуміють свое чиновство.

П р а з н о г л а в с ь к и й. Ей, ей, ви не имієте превосходну політику. Он убогий, ему лучше было би нікоторого богатого і славного совітника остати секретарем; так пришол би к готовому столу, не журил би ся иним, кромі діл своего чиновства, так і весело жити, і родині своєї помагати мог би, і не

стидил би ся своего рода, бо товаришил би і посему з равними собі писарями. Бо ви, можно, і не знаете еще, что он одного подбескидського русина син, а сей род потуплен і стидится з ним чесний чоловік дружествовати.

В л а д и м и р (з сміхом). І я русин, і мой отець убогий селянин под Бескидом.

П р а з н о г л а в с ь к и й (аки би не слышал послідній слова). Ваше високоблагородіє, я вчера виділ, что ви на наємном коні їздили.

В л а д и м и р. Даколи я і їздити обикновляю, бо то мое здравіє пожадает.

П р а з н о г л а в с ь к и й. Но на наємной лошаді? Я о том весьма зажурился. Той заслуженный муж, думал я собі, на наємном коні! Віруйте, я слези точил і говорил сам в собі: «О, так високоумный, почтенный муж на наємной їздит терлиці, а ти, богатый Празноглавський, превосходного держиш коня і не употребляеш 'го, о, стидися», — рек я і розсудил сейчас вам его оддати. Он таже од сего часа ваш, і дорогое сідло, і золотом вишиваная узда, употребляйте здоровенькі, то все ваша власность.

В л а д и м и р. Толь богатый дар я прияти не могу, бо чиновникам нельзя дари приимати.

П р а з н о г л а в с ь к и й. Ей, что там такое? Нельзя, то є правда, од жида, од убогого чоловіка, бо что он может подарити? Нісколько яець, — хотя і то придастєся в домі, — но од дворянства проісходящий дар — то не запрещается, бо то называется дворянським великодушієм.

В л а д и м и р. Я од нікого не прииму, я зайдуся моім жалованієм довольно.

Празноглавський *(на сторону)*. Ага, еще му не досить, то проклятих голотарей не можна наситити! *(Голосно)*. Ей, что? Дорогий дар? То для мене дурниця. То я вам не як дар, но як... як... но... як... дар даю, на пам'ятку, что ви ласкаві були *(в)* мене бувати. Но, я еще раздумал і тую табакерку вам вручити, із самої симпатії. Позирайте ті брилліантовії незабудки *(на сторону)*. Коня не видит все, а табакерка всегда му в руках будет і она пошепчет му, як говорити перед начальником.

Владимир. Я не уживаю табаки.

Празноглавський. Но про мене і ради тіх брилліантов?

Владимир. Молю вас, ізвольте мя пощадити.

Празноглавський *(на сторону)*. То завзятий русин, ой простак! *(Обернувся)*. О, любезний друг, почтенійший господине, я вижу, ви без всякой пользи, із чистої симпатії і ради дружби моєї бажаєте мні помочествовати. Ви чесний муж, ви знаєте мою дружбу почитати.

Владимир. Я истинно вам приятель і високо почитаю вас, но, молю, о чинах совітника не полагайтеся на мене, бо в той стороні не надійтеся на мое согласіє.

Празноглавський. Так ви презираєте мою склонность к вам, мою неісповідимую к вам любов і потупляєте мое дружество.

Владимир. Я іспрошаю вашей милості, но токмо чиновство на сторону. І, наисті, я требую вашей склонности, я од вас вашей внуки руку прошу і молю, будьте благосклонни.

Празноглавський. Что? Мою внуку?

Владимир. Я сіє с ей согласієм і соізволенієм прошу.

Празноглавський. Гм, гм, гм, да, да, да, — гм.

Любиця. Солодкий стричку, і я такожде спою мое покорное прошеніє.

Празноглавський. І ти? Гм, гм, гм, да, да, да.

Владимир. Все мое состояніє вам благодарити буду, я сам себе вам пожертвую, наколико чиновство допустит і честь.

Празноглавський. Понимаю, понимаю, — гм, гм, гм, да, да, да.

Любиця. І я щастіє вам мое одолжу.

Празноглавський. Одолжу — гм, гм, гм.

Владимир. Пожалуйте, благословіте наше согласіє.

Празноглавський *(в собі)*. Гм, коня не хочет, брилліантову табакерку презирает, але Любицю сам просит. Разумію, добре понимаю голотарську політику. *(Голосно)*. Но і на той случай ви согласитесь на мою просьбу? Бо я скажу вам, я не токмо достоинство совітника, но еще і ордер желаю. Бо я во время мятежі вірним был правительству, я воіństwo з всім предусматривал, я доношал хліб, вино, м'ясо, напой, сіно, овес, соломі і все потребное, і много, о, дуже много трудился, несчисленно много грошей видал і много тисящей жертвовал, — о, я множество много стратил.

Владимир. І добра си купил, і богатства набыл.

Празноглавський (*лестно*). Покупил таже і добра.

Владимир. Ви все получить можете, что лише бажаєте, но не с моїм согласієм.

Празноглавський. Понимаю. Ви бажаєте мою внуку, но помощь вашу од мене одтягуєте.

Владимир. Ваша внука сама согласила і чрез мене бажає щаслива бути.

Празноглавський. І ви чрез нею, на моеї праці, з того не буде нич! А нині скажу вам просто: я совітником жаляю бути місто успшого Радославовича.

Владимир. А я вам в том помагати не могу.

Празноглавський. Но добре, та на то лиш соизвольте, чтоб ви молчали. Ви можете больним бути тогда, коль мое діло кончитися будет. Ви лягніте в постелю, я вам призову врача, доктора, скажете, что, ...что...что вас... грудь болит от работы. О, бо ви дуже тяжко робите,— понимаете мя?

Владимир. Я на сторону чесного і работного, і многозаслуженного Добровича ділати повинен по совісті.

Празноглавський. Но та, ваше благородіє, извольте чесного і работного, і многозаслуженного Добровича доньку или внуку просити. (*Смішом*). На той можете женитися, она вам дуже сходится, а моя внука не для вас. Она моя наслідниця, і не для голотаря. Она для барона Надутовського воспитана.

Любиця. Пек му от мене.

Владимир (*смотря на Любицию жалосно*). Серце болит, но я противо совісті ділати не могу. Прощайте, госпожа моя!

Любиця (*с восторгом*). Господине Нравовичу! Постойте! Сей случай мене к вам навіки прив'язал. Я уже убога сирота, я не наслідниця, я убога сирота.

Владимир. І ви истину рекли?

Любиця. Мое сердце истину говорит. І душа моя спокойна уже. Я истинно убога сирота.

Празноглавський. Истину? Но, с Богом, говорити истину. Сейчас оставиш мой дом! О, найду я си наслідницю. А тепер — вон із моего обистя!

Любиця. Сейчас, сейчас, радосно, о, я уже щаслива, бо мое желаніє ісполнилось.

Празноглавський. То ніжня чувствительность! Но, но, і та минет своїм часом.— А нині, господин тайник, я вам скажу: Я правительний совітник і кромі вашего согласія. Секретарі не великий вплив иміют еще до управления. (*Смішом*). Секретар, писар, то значит только, як — но знаєте, только, як, як — слуга...

Владимир. Но блажен слуга, который противо совісті не ділаєт.

Празноглавський. Ви з вашею совістію останете навіки секретарем і можно нічим, но вам проукажу, что без вашего впливу я получу, что желаю... О, стид! Я древнього рода, от 300 годов дворянин, великой фамілії от Празноглавських член, я, я покорилося пред..., і покажу вам, что я совітником буду, хотяй і полимінія потеряю. О, познаю я стежки к сему! Я той путь адамантами, брилліантами викладу, а по такому путі легесенько смирається кольцо, хотяй би і не смарованное.

Владимир. Желяю вам на той путі щасливого путешествованія.

Празноглавський. Но: adieu, adieu! (*Отходит*).

Явлення 5.

Владимир (*сам*). О, Владимир, Владимир! В яком ти был іскушені! Тебі дари приносять, а ти презираєш їх! О, то єсть тяжкое состояние! Убогий человек всегда требует! Он всегда в нужді, і что дивно, если даколи і принужден совість свою оскорбить. Господи, я благодарю тебе, что ти мні допомог перемочи тоє іскушеніє. Тепер ми легко на совісти, бо повинности моеї довлетворил. Мой любезный отець мні закон той вкоренил в сердце глубоко, і я храню его, пока дихати буду. Бо истина требует вівки.

Явлення 6.

(*Нравович Федор і Владимир*).

Федор. С нами Бог! Слава Господу, я его снайшол.

Владимир (*біжить в об'ятіє отця*). Отець мой!

Федор (*обнимая его*). Син мой, любезный мой Владимир!

Владимир. Єсть то сон или истина?

Федор. Ти здоров? І я, слава Господу, здоров, нині остави мене немножко, да оддам Божіє Богу. (*Идет в кут, клекает і молится*).

Владимир (*осмотряя отця*). Господи, мой чести достойніший родитель! Волоси му посіділи, коліна му трясуться! (*Приносит м'ягкий столець*).

Федор (*сядет*). О, сине любезный, прийди в об'ятія любезного отця. (*Обниманіє взаїмное*).

Владимир. О солодкий отець, каким дивом ви сюда прибыли?

Федор. Дивом, безсомнітельно дивом, синочку! Я старий, сьмдесятьлітний сорок милі піхотой перейшол і, слава Господу, без преп'ятія.

Владимир. Что? Ви піхотой?

Федор. Господь помог мні.

Владимир. Но почто піхотой?

Федор. Но не страхайся. Мятажники все мні забрали, кросна ми спалили і мене... о Господи! (*плачет*).

Владимир. О Господи! І то мні слишати?

Федор. Наконець домик мой спалили.

Владимир. Варварськое діло!

Федор. То было страшное рано, і не забуду вівки день 27-го цвітня. То была свята П'ятонька, коль мятежники дом мой обняли, наперед все, что могли, зграбили, наконець же зажегли стріху, і все небогатое имініє мое по нісколько минут там згоріло. О Господи! Я німий свідитель был пропасті і загибелі потом моїм набутой праці. Всего лишєн, подумал себї: Бог дал, Бог взял, да будет воля его свята! Но еще я щаслив, имію прибіжище в солодких любезного сина об'ятіях; мой син живєт,— говорил я,— і так я найбогатший человек. Тогда поднял із пожара одну головню і в товариществі їй пустился в далекий путь. І адде приніс все богатство мое (*на головню указывает*). Но я щаслив, я небогат, бо снайшол я имініє мое в любезном сині. (*Лобзаєт го*).

Владимир. І якою издержкою ви путешествовали?

Федор. Находилися милостивії люди.

Владимир. Что? Ви милостинею питан?

Федор. Ей но, то не стид в останній нужді. Что? Не был я виною моего нещастія, найшол много, много милосердных людей. Бог им да будет такожде милосерд. Но я уже, слава Богу, тут.

Владимир. О, коль би жизнь с вами поділити!

Федор. Господь все исправил, бо кто знает, виділи би тебе больше раз! А тепер, любезный син, я от тебе уже не отлучуся, если тобі стидливо не будет.

Владимир. Нікогда, нікогда в той жизни.

Федор. Але ти мене не будеш питати, я еще знаю робити, я буду ткати.

Владимир. Не потребно, я для вас буду працювати. Ви спочивайте в вашей старости. О, робили ви для мене, нині я буду для вас. Ви то от мене правом пожадати можете.

Федор. То ми уже между собой справим. Но, синоньку, ти не скажи нікому, что я отець твой, тоє могло би ти повредити. Ти в чиновстві, в достойной годности, а я токмо убогий ткач.

Владимир. І что ви думаете о мні?

Федор. Остави ти свої мислі, я познаю світ, но і то добре знаю, что ти не стидишся мною, но... Хотя лиш і то одно утай, что ти русин, бо і то би ти много вредило.

Владимир. Ніт, отець мой! Ніт, я цілому світу представлю моего родителя, да будет приміром чело-вѣчества. Я гордый в моем отці. Я гордый в моем роді руськом, бо он чесний і богобойный есть, моему начальнику і всім міністрам извѣсний мой род.

Федор. Но я то для твоего добра желаю, знаеш, як презрен есть у наших богатырей селянин. Равно скоту презирается. а русину еще і чело-вѣческаго поч-

тенія не подаєт нікто. О, Господи, то нещасливый наш род не заслужил. Прото я у тебе остану, але тайно, чтоб нікто не примітил наш естественный союз.

Владимир. Ви, отець, всегда со мною будете. О, колько ви вельможей заганьбите вашими благородными нравами! І не мислите на то больше, уже і світ отворил очі, бо уже не род, но нравы почи-таются. Уже і русину откровен світ, і он уже познан Европі і чествуется по заслугам своїм.

Федор. Но, но, чини, что знаеш, але изволь не-множко подримати ми, бо я утружден.

Владимир. О, любезный родич, тут, на моем одрі спочивайте ви, там, гдѣ я о вашей судьбі нема-ло печалился.

Федор. О, той будет мні солодкий сон на одрі сына моего, я там омолодію, як орел, разпам'ятав-шись на дні, коль с тобой на одном спочивал одрі*.

Явленіе 7.

Владимир (сам). Нині радость моя исполни-лася, нині время благоприятно, желаніе мое успокої-лося, тепер повторенными силами буду работати. Любовь отца подаст ми постоянноіе і укрѣпит мя.

Явленіе 8.

(Владимир і Празноглавський).

Празноглавський. Victoria! Victoria, вѣки аминь! Victoria!***

Владимир. Что? І вам случилось честного і заслуженного Добровича задусити?

* Тут мала бути ремарка: Владимир веде Федора у сусідню кім-нату, згодом повертається.

** Перемога.

Празноглавський. Ей, що ми там до вашого Добровича? Он для мене может і начальником быти. Тут иное есть, его високопревосходительство истинно милостивий государ. Он много почитанія достоїн. Но потребно і Любицю покликати, так есть: tres faciunt collegium.* (*Отходит*).

Владимир. Он сам гласит Любицю, что то значит? Он так доволен, то истинно шутку собі на нем учинил господин начальник.

Явление 9.

(*Празноглавський, Любиця, Владимир*).

Празноглавський. Но, прийди, приходи, госпожа тайничка! Так, так, дивися, тепер, можно, другим голосом будеш щебетати?

Владимир і Любиця (*враз*). Что тоє значит?

Празноглавський. Его високопревосходительство толь много склонним показался к вам, господине, что я уже все знаю, понимаю (*смішом*), розумієте мене?

Владимир. Ніяк, что хотите сказати?

Празноглавський. Ей, но, но. Празноглавський не дурак. Празноглавський і под землею видит кирницю, но, но, я уже все знаю.

Любиця. Любезний стрий, скажіте, что думаете?

Празноглавський. Постой, постой, я все скажу, але так рядом, я все скажу. Его високопревосходительство милостивий начальник приятно

* Трое створяють раду.

і дружески прийал мене, говорю вам, почтенно мя привітал. Я ему покорно предложил прошение, і чтоб его склоннійшим учинити, сказал ему, что я вам мою внуку і наслідницю обіщал, розумієте?

Владимир. Ви то сказали?

Празноглавський. Ей, ей, но — если вы мні помагати будете. — «Таже любит вашу внуку мой тайник?» — проситися изволил ласкавий государ. Я притаковал: «Да, любит, дуже любит!» — «Но, правда? І он обіщал вам своего ходатайства?» — просился далее государ. Я рек: «Не совсім, не совсім!» — «Но так вы также одрекли ему вашу внуку?» — говорил начальник. «Так есть,» — отвіщал я. — «А он спочил на том?» — был вопрос. «Не знаю,» — было отвітом. Но прощайте, я так просто говорил, бо я так мудро правду говорил, як я обикновен. Я далее изъявил его високопревосходительству, что вы референта Добровича защищаете, человека низького рода. І Бог відаєт, колько я ему так мудро разказовал. Он ласково і терпеливо мудрую мою річ послухати изволил. Наконець отворил ласкавий ротик і потішил мое сердце. Но слышите, як! Атак: «Любезный мой господин Празноглавський! Любезный! — Тайник мой истинну правду говорил, вы правительственным совітником сейчас не можете быти». Я ледом остал, но его високопревосходительство не оставили мене в отчаяній, і так проводжали ласкаво: «Праведно діло, чтоб так заслуженный муж, як господин Празноглавський de Eadem, — de Eadem, — високою службу і чиң получил, бо я знаю, что господин токмо честі і чина, а не чиновства жаждает. «Так есть,» — рек я. — «А что думаете, если бы мы для вашей почтеннейшей особи одну нову, і только для вас устроємую составили службу? Почтеную службу?» — Я пламе-

нем горіл, он же продолжал: «Ми би для вас устроїли новий чин. І що, если ми би вам начальство придворних тарабанщиков і трубачей преподали?» — Я уклонился покорно і сказав, що мені сей чин не єсть извісним і, можно, тяжкий, бо я до музики мало что разумію. Я только мало свистати знаю, і то для моеї токмо прогулки. Изволили на то мало засміятися его превосходительство і далей говорили: «Ви не требуете знайїа музики і ніякого знанія, ви токмо начальником будете, т. є, будете імїти прекрасний уніформ з золотими епулетами і високий рогатий шепак з бузьковими перьями і велику серебряну палицю з золотою бозулею. Служба ваша будет при дворі токмо в том, что подасте знак серебряною палицею, коли музика зачинати імїет. Но будете ли ви доволен таким для вас весьма удобным чином?» — Я потрясся од радости, покорно благодарил, і новую, новую, только для моеї особи составленную придворную службу принял з титулом превосходительным. Але слышите далей, чим обов'язав мене г. начальник? Он сказал: «Тепер ви, высокоблагородный придворник, тарабанщиков і трубачей начальник, извольте вашу внуку дати моему тайнику, я от вас того желаю».

Любиця. І ви соизволили на тоє, без сомніня?

Празноглавський. Что было ділати? Я должен был согласиться, бо его в. превосходительство из'явили, что они всечесного господина тайника милуют, як своего власного сина. Ге, ге, ге, розумієш, Любичко, як власного сина? І для сего средства я согласился.

Владимир. І токмо із сего огляду ви соизволяєте?

Празноглавський. Но, но, то не стыд. О, я давно уже примітив нікую особенную подоб-

ность! — Но, но, то не стыд з високопревосходительством в ближайшем быти союзі. Ми того і больше раз употреблять можем. Я больше родины імїю із великой і славной фамілії Празноглавської, я в родимом такожде союзі з великого рода славными Дураковськими, Осовичами і Надутовськими. Ми таже употреблять будем его помощи і пользоваться его защищеніем ради сего средства! Ге, ге, ге.

Владимир. Ви милитесь, господин тарабанщиков начальник, бо его превосходительство токмо од четырех літ познали мене. Ви милитесь, я і не в тих сторонах родился, я світ узрів под Бескидом, далеко отсюда, гдѣ г. начальник нікогда не бывал.

Празноглавський. Но, но, в путешествіи, в путешествіи. О, г. начальник много путешествовал, но, но. То не стыд, он вас любит, говорил, як власного, кажу — власного сина.

Владимир. На то не соглашаю. Мой отецъ убогий, але чесный ткач.

Празноглавський. Ей но, ви жартуете, ткач!

Владимир. Кажу вам: чесный і достойнѣйший чести. Ткач, которого всі сограждане честуют і любят.

Празноглавський. Ткач! Гм! Ткач — чесный! Гм, убогий, а чести достойнѣйший! Як то сравняется?

Владимир. Мой отецъ убогий ткач, но нравственный, богобойный, чесный человек. Он праведно і тяжким потом глядал кусок хлѣба. Он не скривдил і ближняго, воздавал царевѣ цареву, а Божее Богу. Он не ліфровал царское імїніе, но двома руками заглядал свое маленькое імїніе, не окламал царя

і ближнього, жил в любові з своїми, і прото совість его-покойна. І гадаю, що ви не маєте причини вашу думку прото (не) перемінити?

Любиця. Любезний стричку! Убогий ткач честі достойн і прото, що так достойного виховав сина.

Празноглавський. Ти не розумієш до того... Придворних тарабанщиків і трубачей головний начальник, древній дворянин от Празноглавських — і убогий ткач, а що більше — русин. То погодитися не може. Между тими невимірне пространство.

Любиця. Стричку любезний! Та рівноправність уже не допомогла сему? Тепер уже кожен на образ божий створений чоловік пред правом і правительством однако важит.

Празноглавський. Говори ти здорова, але я на то ввіки не погоджусь, щоб придворних тарабанщиків і трубачей головний начальник і дворянин та й убогий ткач в одному салоні помістилися. Ніт, ніт, то от початок світа не було і ввіки не буде. І хто ткача прийме во свата, он з ткачами ткати повинен. О, ніт, я на то ввіки не погоджусь.

Владимир. Та даремно!

Любиця. О, любезний стричку, та ви одтягнете г. начальнику данне слово?

Празноглавський. Ти дурна! І як любить тебе чесний тєсть? Сидися, сиди...

Любиця. Чесного мужа родитель токмо честі достойн.

Владимир. Госпожа! Ви прельщуєте мене вашим благорозумієм і добродітелю.

Празноглавський. Ні*, знову лєсть! Ой, біда! Єсли би лиш так виразно не говорив был г. начальник. Я чин, високий чин, сєребряну палицю з бозулею потеряти не могу. Ей, ей... Но, будем нічто радити. Гей, господине! Ви говорили, что ви далеко отсюда родились?

Владимир. Так єсть.

Празноглавський. Но тако в вашем роді тут нікто не знает. Добре! Тепер обіщайте ми, что ви з вашей родиною нікаку справу иміти не будете.

Владимир. Господине начальник тарабанщиков! На тоє не погоджусь ввіки, я по Бозі родителей моїх больше честую, как всіх цілого світа трубачей і тарабанщиков. І мой отець, чрез безчесних м'ятежников всего имінія збавлен, уже тут при мні єсть.

Празноглавський. Тут єсть? Ткач?

Владимир. І со мною будет, пока я жити буду.

Празноглавський. С вами? В моем домі? О, то прекрасно! Ткач, простак в моїх мальованих і паркетированих комнатах?

Владимир (к Любиці). Дорогая! Прощай, нас четвертая заповідь Божя розлучит. Я Богу повинуватися должен, а не сліпой чувствительности. Прощай!

Любиця. Нікогда! Одна смерть, один гроб одлучит мене от вас! Ваш отець чесний, а ви розумний і всея честі достойний, а розум і нравственность цінится паче пустого благородія.

Владимир. Но ви богатого дворянина наслідниця.

* От!

Любиця. Я, если вам так любится, убога сирота!

Владимир (восхищен). Ви, ви і сирота знаєте бути? О, так я уже достиг совершенное блаженство!

Празноглавський. Проклятое діло! Мой придворний чин, мой уніформ, рогатая шляпа с бузковими перами і серебряна палиця з золотою бозулею! О, коль би я уже грамоту, коль би декрет імів, то би еще все далось переправити, но нині без грамот лише провизоріш, і еще все мінитися может. (Разгадує). Гей, любезний друг, я сему поможу еще, і то таким способом: Ви не скажіте нікому, что отець ваш прийшов, ми на подмістію даме ему одну хатинку чесну і порядну, купите му кросна,— то не много будет стояти,— а я буду усиловатися ему роботою служити. А между тім я розповім в височайших товаришествах, что ви з его високопревосходительством г. начальником в близьком стоїте союзі, что ви древняго рода дворянин і добра имієте, еще придам вам de Eadem, знаєте, то нікто не будет інквізіровати. І так всунетеса до дворянського чина. О, то не новое діло, і мой батько так подворянися, і я тепер indubitatus nobilis, то єсть, рronobilies,* а если б кто грамоти пожадал, то способ имієм дуже добрий сказати, что во время нещасной мятежі всі письма мятежники спалили. Ге, як вам любится мое предложение, мой мудрий проект?

Владимир. Молю вас, оставте мене с вашим чином. Я чесного отця син, он робил для мене, я буду тепер для него! Мой розумний начальник не презирает мой род, ему он не єсть утаєн. І я стидил би ся за моего чесного отця? Я би себе чужими украшал пір'ями? О, ніт, ніт, моя душа дворянського єсть

* Безсумнівний шляхтич.

рода, а не тіло! Я хочу благородною душею, а не внішними блистати чинами. В моем чесном руськом роді копильці презираються, а нравственнії люди почитаются. Здравствуйте, ми не соглашаемся.

Явлення 10.

(Федор і прежній. Федор отворит двері, а Владимир біжить і вводит 'го).

Владимир. Что? Я про сего чесного сідоглава стидитися буду? Которого напominання і наравоученія мні добродитель заскіпили в серце? Которий кровавим потом усиловался, щоб мене в полезного гражданина изобразил. Я би был той неблагодарний син, як нечестивий Хам, кой би про глупую пустих людей пиху одрекся любезного отця? (Думаєт). Отець любезний! Я сію благородную дівицю почитаю і люблю, і хотя як ми тяжко, ю для вас,— о для вас! (думаєт) ніт, я про вас, любезний отець, одрекся ней навіки. Прощай, любезна, прощай! Я скажу перед світом, что чесний ткач Нравович Федор, русин із Нравоселиці єсть мой любезний родич, мой почитейший отець. Прощай, Любичко!

Федор. Сине! та я тебе на путі застал? О солодкий сине, ти не уважай мене! Не буду ти препятствовати. Прощай, волю я пожертвитися для тебе. Я старий, мой вік не долгий. Я одиду, отиду, о, далеко отиду, незадолго умру, а ти буди шастлив.

Владимир. Отець! ви раздираете мое серце. Ви мой отець, ви од мене на один шаг не смієте отдалитися.

Федор. Но я світ не годен увіряти о том, что сродство убогого і чесного человека не єсть стидливе.

Празноглавський (сміється). Га, га, га, ге, ге, ге, убогий і чесний, і то ще русин! Ге, ге, ге — *gusticus bis*.*

Федор. І що ви думаєте, високоблагородний? Та убогий чоловік, кой кровавим потом глядаєт си кусок хліба, уже і чоловічества недостойний єсть? О, таким способом Господь світ той тільки для нечестивих створил? Господи, прости вам і воздай по своїй праведности!

Явлення II.

(Подлизовський і прежній).

Празноглавський. Га, мой директор вопогум!*** Что вас принесло? Что там? Дорогая княгиня дійствуєт?

Подлизовський. О, она смертельно больна.

Празноглавський. Что говориш? Княгиня больна, на смертельном одрі, а ти оставил цілу худобу, лишил мое драгоценное імніє, прохожуєшься? Но то уже діло! Тепер там все сграбят безчувствительні простаци! А не знаєш ти, что простий народ без чести, крадежею лиш добывает все?

Подлизовський. Ваше превосходное благородіє, милостивійший государ, уже все разорено.

Празноглавський. Что? Разорено? А кто посмілився разорити дворянськое імніє? Га?

Подлизовський. М'ятежники, о, м'ятежники! Спустошено все огнем і мечем, камінь на камені не остал.

Празноглавський. О, ти сукий син!

* Вдвічі простак.

** Директор мого майна, прикажчик.

Подлизовський. І ми лиш мало не пострадали.

Празноглавський. Біда ми там до тебе, но ти, сукий син, чому я тебе держу? Я тобі богатое даваю жалованіє. Ежегодно 20 золотих валутальних. І ти допустил мое імніє разорити, сграбити? То наєстї с ворогами согласился! — Ти повинен был встати і ні живого духа не допустити. Нужно было протирічі, протестовати і сказати, что то дворянская курія, то его превосходительства господина от Празноглавських de Eadem, верховного придворних тарабанщиков і трубачей начальника курія, і они отступили би были. Но ти осел, ти вор. Ты нині отпущен.

Подлизовський. Что было ділати, протестовал я досить, но на то мя чесно набили. Я і своє імніє потерял, наприклад, одну димку, оцілку, кремєнь і прекрасну мехірину, одну флінту і два золоті, словом, цілу мою худобу.

Празноглавський. І один дурний розум. А княгиня гді?

Подлизовський. Милостива госпожа со мною до карети войшла і ми убігли.

Празноглавський. Но та хотяї драгоценности сохранила, і гроші, гроші!

Подлизовський. Так єсть, ми сохранили все, но что лиш на гору вийшли, і се узріли ми толпу конников. Я казал, чтоб ящик дагде в корч сховати, но на нещастіє і корча не было, а злодії уже приближались.

Празноглавський. Та розум би ти витек, та закопати было в землю.

Подлизовський. Ми обачили одного убогого путешественника і, думавши, що его не будут задерживати, передали ми ему ладичку і попросили, що он до села однес і там навернул нам.

Празноглавський. Адде маєш, розум би ти витек! Чоловіку простому самовольно отдати! Та не знаєш, що простий чоловік із крадежи живе! А ти еще сам отдал ему! То розум был! А знаєш, що ладичка 30 тисящ таллярей стояла? Та вернулася.

Подлизовський. Збойниці приближалися, сейчас і нас навернули і, о, *(плачет)* дуже нас побили, но, по совісті кажу, госпожу не посквернили, ніт, по совісті говорю, ніт.

Празноглавський. Ей, чорт там до того! Но драгоценности знайшли ви?

Подлизовський. Ей, я на третій день пришол на тое село, але путешественника не было там. Проклятий злодій убіг. Але я повинности моеї довлеучинил, я ознайомил то до поліції.

Празноглавський. О Господи! мої драгоценности! О, як я їх тяжко набыл во время прежной войны! Я тебе задушу, я тя застрілю, як собаку! О ти, сукий син, я і сам повішуся, або скочу у воду! О, мой любезний скарб, а 30 тисящ таллярей!

Федор. Но, но, драгоценности не пропали. Той путешественник я был і я істинно їх сохранил. Три дні ждал в одном селі, напослед отишол с наміренієм, что Владимир мой во вісниках оголосит їх. Слава Господу, адде отдаю їх вам совершенно, як восприял.

Празноглавський *(восхищен)*. Тота, тот, о любезна моя скринька, о любезное сокровище, ти навернулося мні *(цілує скриньку)*. І то ви сохрани-

ли? О то я не думал би. Но посмотрю, не пропало ли нічто? *(отворит і числит)*. Ланцуг тут єсть, перстєні тут суть, заушниці тут. Все, все тут, но, но добре все! — Гей, а ци заплатила вам госпожа? Что же-лаєте за послугу?

Федор. Я добродитель не продаю, бо я повинен искренному моему добро творити. Але ви, благородний господин, узнайте, что у простого чоловіка та-кожде єсть честь. І что честь с художством могутся споїти.

Подлизовський. Слава Богу! Тут суть. А то я той ради дал, коль би не я, то уже наисті все пропало би. Ей, маю я розума.

Владимир. Любезный отец, я гордый о вас, пишаюся вами! *(Празноглавському)*. Смотріте сего чоловіка і учітеся од него чести. І ви сего стидитесь?

Празноглавський. Но, но, добре, ви заслужили налізное, но прийміте мое благодареніє і тут вам один сороковець. Но можете пишатися, что ви благородному дворянину послужити могли.

Федор. Держіте си сороковець і вам придастся на каву, я обийдуся с богатою моею совістію. *(Любиця плачет і старому руку цілує)*.

Празноглавський *(сміється)*. Ге, ге, ге, прекрасно! Ткачу руки ціловати? Ге, ге, ге!

Федор. Княгинько, я на тое не соизволяю.

Любиця. Ви зовіте мене донькою. Я убога сирота, я не желаю в м'ятежах назбаного наслідствія, бо на том потоки невинних слез і проклятія вздохи лежат.

Празноглавський. Хорошо, хорошо, не журю я ся о наслідниці. А ти, бесчєсна, іди бесчєсным

твоїм путем. Подлизовський! Ходи, хочу ніщо с тобою говорити. Да, да, як там моє стадо?

Подлизовський. Воли я отгнал был в ліс, і тільки один хибит.

Празноглавський. Но, слава Богу, хочай воли остали. *(Отходять)*.

Явлення 12.

(Федор, Владимир і Любиця).

Федор. Синоньку! Я оставлю тебе, бо я ти лиш на перепону пришол.

Любиця. Любезний чесний старик, пожалуйте, приміте мене за доньку, я уже худобна, як і ви, а разум і честь почитаю больше, як пустое благородіє, которое само в собі ціну не имієт, токмо от родителей получает.

Владимир. Госпожка! Ви уже істинно не наслідниця дурного Празноглавського? Любиця! Ти уже без препятія моя! О няню солоденький, благословіте нас! *(Біжат си в об'ятія)*.

Федор. Но, но, не так наремно, наремна робота не стоїт нич. Рядом, діточки, токмо своїм рядом. Княгинько, ви имієте родителей, без соизволенія не вольно вас сліпой чувствительности послідовати, благословеніє бо родителей приносит благодать, а клятва їх истребит род.

Любиця. Ніт, няню любезний, крім вас, у мене ніт родителей.

Федор. Но так уже все в ряді. Господь да благословит вас благодатію своєю. *(Владимир і Любиця лобзают Федора, он же, перекрестив їх, говорит)*. Да благословит вас Господь от Сіона і узріте благая Іерусалимова во вся дні живота вашего. Амінь.

Любиця. Ми убогії, но сторицею щасливі.

Федор. Что? Убогії? Владимир! Имієш ти только грошей, чтоб мні кросна купил?

Владимир. Имію.

Федор. Так уже ми не убогії. Я буду ткати, Владимир писати, а молода невіста дом будет рядити. Господь Бог дасть силу, то все наше богатство.

Конець

(Фрагмент)

Нині появ писати о людех, страни сія обивающих, о звичаех і силі їх душевной і тілесной, і прочіих ділах їх...

Народ сей, яко каждый узнает, есть яко здорового тіла, так ясного і здорового ума і понятія. Он разсуждает, он доводами здоровыми укрѣпляет позорствія своя. Но не ученъ есть письма, не знает права своя і на цілой еще Крайні не есть человека простого, чтобы читати і еще меньше писати знал. І кто есть причина сему? Наисті, не сам народ, бо он хочет знати. Он похопит ясно всі науки, но способа не має, і прито больше терпит, нежели жидове иногда во Єгипті терпіли.

Панове їх оречнії суть самодержавнії тиранни. Они
яко самі, но еще больше через жидов уморяют їх,
і прото, чтобы не просвітілся народ, держати люблять
їх в сліпоті і невіжествії. Прото на цілої Крайні
не есть училища ни единого, не есть школи, не есть
учителя. Бо і попи їх, дочасния токмо добитки гля-
дающе, нич не стараются о просвіщеніи народа сего
прекрасного, мнящії, что уже повинности своей до-
писку учинят, егда Божію літургію отспівають, рожден-
них ко святому крещенію, а мертвих ко гробу приве-
дут і за сія заслуги достойную мзду издерают.

О, уви вам, иже сгромаждаєте, і що обріли есте, не вісте, кому будет!

Нині, преставше мало от жалосного вида, оберну перо мое на описаніє обичаев сего народа, а сице:

Крайнянський народ, що тичеться тіла, єсть доброго, середнього зроста, найбільше чорновласий і румолиций, в очах его характер щирости, справедливости, великодушія і совістниї чистоти показується, в лицах же і в устах жаль серця і неспокойность душі видима єсть. Тяжесть подданства і вид, но і познаніє кривди печалит его, і прото очеса крайнянського русина всегда смутная, мисль его постоянна і задумана, слова плачущая, то єсть глас бесіди на плач наклонний, сміх ему печальний і спів жаля полний.

І сіє дуже натуральное єсть, егда слободний чоловік сладкой лишится слободи, егда невинен терпит, егда сильний безсильним останет, тогда бодрый дух умлієт, радість упечалится і останет живот унйлий, яко то відомо єсть в свободи лишених і затошених і плінних звіріях і скотах. Смотри, чоловіче, як ведет таліян медведя, кормит его і на ігри і веселії танці понуждаєт, он смішно іграєт, скачет, веселий вид творит, но печальний єсть его внутренний став, і прото взирающі на него увеселяются, когда он тужит і страдаєт болесно. Так убогий русин, неблагодарную ділающе землю, с недостатком боровшийся і всегда голоден, прото і сили лишений, горко тужит, когда инії народи его висмівають, чувствует жаль, видит плінное свое состояние і всей волі лишается. (...)

Оттуду уже явно может быти, какое єсть сего Русина домостроєніє? От бодрости духа, от внутренного чувства походит і внішнее состояние. Он яко духом развращен, так і в домі своем непорядний єсть. Дом его просто і без ніжного вкуса устроєний, подобный єсть скотовим стайням. Сей з дерева сложен, непорядно навален, не єсть обілений, не єсть украшений, но четири угли пустії составляют всю храминку. В сей находится і третію часть храмини составляю-

щая пещера ватренная, і называется пещ или, яко они рекут,— пец. На сем всі спати обикновенні суть, ибо постелі не иміють і прото всі вкупі лежат на пещи, яко овці. Єсть в нікоторих доміх і одр, постель, но сей токмо сламою наполнен, плахтою нечистою і непранною прикритий, служит для молодых женихов. Стол не в многих находится доміх, но служеніє стола чинит порожня бочка і на ней положенна дошка. По стінам стоят лавки, на которых яко сідають, также і в ноші лігають. Другое нічто не найдеш в домі русина, окрем сосуд єдин или валов, до негоже помий зливають. Храмина сія ніколи не мететься. Тут смітя находится по коліна, нечистота і смрад незносимий, ибо найпачеже в зимі бндла, т. є. воли, корова, овці, свині, куриці, пес і мачка тут бывають з людьми вкупі, чтобы в стайнях не померзли. Не єсть в тих храминах комины, о сем не знают русини, но огонь на ватрі горит і дим по храмині разходится і когда уже незносимий єсть дим, тогда отворяются двері і вигляди, чтобы мало вийшол, прото доми їх чорніі, як у нас комины суть. І прото русин множество дров потребляет і єднакоже непрестанно мерзнет.

Одежда русина єсть удобна. Он сам собі учинит от волни одежду, но она в дні і ноші на нем єсть, прото нечистий і ушами наполненный єсть, блощиці же так принадлежат к дому, что без тих ни единого дома не обрісти. Но они на сіє не внимають і покойно сплят.

Жени єднакоже иміють святошную одежду і сія не єсть бридка, токмо рідко чистая.

Брашно русина єсть дуже худое, он не старается, чтобы чесно і добро їл, токмо много. Не часто вкушает м'яса или хліба, он токмо опріски употребляет, так что каждое рано на ватрі упікаєт їх. Квасний хліб он не знает, но із овсяної муки чинит тісто

і то любо на жирящих углех припечет і еще теплим ясть. Наибольше печенії бандурки суть ему в брашно, і наисті убогий русин мало когда ситий єсть, ибо постное брашно не укріпит его, і щасливим держится, когда мало солі себї купити годен... Но суть случаї, егда, благословившу Господу літо, людем изобильствует, і мало повеселитися прислучится. Так обикнули пири брачнії держати, крестини весело торжествовати і пам'ять о усопших отправляти. Тогда ядят безмірно много і пїют паленку. Бо русина природний звик єсть, что он, егда развеселится, забывает на кривди і недостатки, все имініє своє не цїнит, гостит каждого, егоже видит і, яко говорят, токмо первый стаканчик выпити русинові трудно єсть, по сем уже пїет изобильно і міри не знает. Прото жиди внимают сего і если їх можнійший селянин посїтит, то его стаканчиком паленки почестуют, знающе, что сей дар їм немало донесет, бо егда он выпїет сей, тогда купити другий аки принужден, і за трим пїет і сам не вість колько. Жидик же осторожно внимает і два рази только припишет ему, і тако, місто 5 выпитых, всегда 10 платит мір.

Также егда пир держат, обикли веселїї быти, і тогда ядят і пїют незмірно, тогда кто к ним прилучится, он наисті приятний єсть їм гость, хотя незнаемний будет он. О сіх гостинах владика дому или домашній господар служит їм щедро, но рідко дуже ставается, чтобы нікто в гостині упился, но добру волю един каждый иміет, веселится і співає.

Но і сію спасность не оставляю, кую они к тому употребляют, чтобы не опитися. Они сиріч егда начинают гостину, то первый раз кушают хліба, в солі умоченного, ітак, соленое брашно ядят, что би ропю назватися могло, і сія соль от опилства сохранит їх, посем же — во хвалу народа сего да будет, — что в товариствах сих никогда (не) повадятся, ниже зло-

речут. Там любезно играют, весело співають, но слова стидного не говорят, і прото рідко паче станется тут прелюбодїяніє, бо они і во веселостях о побожности не запоминают.

Прекрасно же єсть у них поминаніє о усопших. Сїє с набожностію отправляют по церковному уставу. По скончанїї же набожности, в церкви бывшей, ізийдутся сродницї і убогїї того то, но і сосіднього села, і тако первіє отправится панахида, по сем же гостина дається, і тогда не єсть веселости, не єсть співаніє, но яко сей случай доносит, бывает разговор о нравах і добродїтелях усопшого или усопших, тихим і смиренным гласом, яко тогда і священник всегда притомний бывает.

Нрави народа сего суть наисті прекраснії, яко род сей єсть набожний, он молитву никогда не оставит — як вечер, так рано. Он ко церкви великую иміет наклонность і егда помирает, о церкви нікогда не забывает. Єсть смиренный, і прото повинуется каждому, верхность же свою честует сердечно. Єсть даліє чистого сердца, он похотї плотскїї не чувствует, і рідко случится, чтобы о соблазні нікто оскаржен или предан был. Он женится в молодом еще віку, і прото содержан от прелюбодїянія. Законнїя свої діти любовію почитает. І горе было би дївицї, в прелюбодїянії обрїтеннїй. Потом єсть своїм довольний, он не жадає чужое, он красти не знает, і прото все его имініє сміло лежит без замков. Не боїтся о нем. Но однако же садовое не обстоїтся, то ані за грїх себї не держат, так і на полі в зерно, албо в луку скоти нагнати нич не внимает, і то єсть народа сего нещастіє, что он воли свої больше любит, паче самого себе, і прото як себї самому, так і другому лїниво робит, чтобы воли не погубил. І то паче єсть ему природно, что он не усиляется нікое имініє стязати. Его все богатство состоит в 4 волїх, одной корові і 10—20

овцех или козах, в двух или трьох пняках пчел, і хто сіми владієт, уже богатим називається. Воза, залізом кованого, нікогда не імал. Он сам собі справит воз, сам колесо, но сохрани Господи от таких воез. І то як давно, так і нині содержит звик сей...

І воистину русина, возом грядуща, далеко можно чути, бо так ему ричит возок, что унило ест чело-віку музику сію слухати, найпаче, егда больше таких возков вкупі грядет. Но он нич собі с того не чинит і дуже смачно на возку спить.

Торговища не ест жадного в странах їх, там не купиш, не продаш нічого, хотя би і гроші были, не ест їм продажні і прото жиди, в них жиющіі, клам-лют їх, яко саміі хотят, і всі побогатіют, людіе же изничезають. І наисті, если людіе сіі не повиновали би ся столиці урок і панству дань платити, тогда би гроші никакоже употребляли. Но понеже иго сіе наложенное їм ест, усилиются скоти продавати, і так долг отплатити. І прото скоти свої в Березном, Гу-менном і Унгварі продавають, чтобы потребніі гроші отдати могли. Іншого купетства тут не видно ест і наисті находятя тут людіе, что жадніі не познають гроші, яко не употребляют їх.

В тіх крайнянських народіх многая еше господ-ствуют суевірія. Они содержают еше много бабон, яже в ідолослуженіі почитаху. Так вірят ношних страшилищ, ношних водителей, босорки, вомпірей, топельников, смерть ходящую, нечистих духов, не-приятельних очес, ход по смерти, т. е. навращеніе мертвих і прочее. От тіх суевірій їх освободити не ест возможно, хотя би всі філософи їх удостовіряли, бо он больше віри подасть простому, собі равному человіку, нежели самому епископу или кому-либо філософу. Часто слишати у них различніі разговори, наприклад: «Я виділ на ріці ношію маленького хлопця,

в червеной шапці ігрался, плесал, сміялся, при мні ішов і егда святим крестом его позначил, нараз про-пал, як камень до води». — Другий же повідаєт, что он виділ маленькую дітину, она плакала, а егда к ней прийшов, так великая виросла, як високое де-рево, по сем із сего учинился конь, із коня свиня, із сеї коза і проч. І то он виділ, п'яний не был. Прото его от сего мнінія нікто не отвернет больше.

Ворожки тут на все діло употребляются і сих ста-рия баби суть професорами. Так егда кто женится, до вінця ему часнок заложат прото, чтобы ним диа-вол отогнан был. Дают ему пити зеліе или ино, Бог вість, что, аби щасливий был і аби его жена лю-била. Так і невісту превожают, ю на всі страни обер-тають, хліб ей в пазуху кладут, от влас ей мало от-стрижут і проч. Словом, ворожка так ест во обикно-веніі, что без ней жадное не начнется і не скончится діло. Найбольше же ест, что оний челоуік видініями, ворожками так уже прешрашен ест, что он ні-когда в ноші не пойдєт сам і если идєт, непрешанно молитя, креститя, но прото всегда виділ страшка или диавола.

ИСТОРИЯ ПРЯШЕВСКОЙ ЕПАРХИИ

(Уривки)

Не знать, что случилось
прежде твоего рождения,
значит остаться навсегда
дитятей.

М. (арк) Тул. (лий) Цицерон

Любезная мать моя Епархия!

Долго я раздумывал, как бы отблагодарить тебя за те благодеяния, которыми ты осыпала меня. Когда я был сиротою без родителей, ты отогрела меня своею грудью; отрока — ты воспитала меня; юноше — ты дала мне жизнь; когда я возмужал и волею судьбы был привязан к миру, ты призвала меня к себе, прияла меня в свое лоно, дала мне сан и украсила меня славою незаслуженного мною высокого положения! Поэтому, в самом деле, нужно было подумать, как бы возблагодарить тебя за все эти благодеяния. Моя любовь принадлежит тебе, ты ежедневно видишь мою к тебе преданность. Что же лучшего я мог выдумать сделать для тебя, как не передать о твоей славе и позднему потомству? Т. е. я вознамерился начертать в хронологическом порядке твои события, словом — твою жизнь, начав от колыбели. К сожалению, я лишил тебя заслуженных тобою по праву украшений: я отложил в сторону достойную тебя и приличную тебе высокую и красноречивую речь, и ограничился простым начертанием твоих событий и описанием твоего преуспевания, связанного с великими затруднениями, следуя в этом

отношении Цесарю, который о Комментариях своих деяний, как то говорит Туллий Брут, утверждает, что они наги, правы и истинны, и писаны совершенно без всяких прикрас; но он хотел, продолжает он, дать источник, из которого бы могли черпать другие, которые будут писать историю. И так как, по его утверждению, в истории нет ничего приятнее чистой и ясной краткости изложения, хотя в то же время нет ничего и труднее этого для подражания; то и я, в этом желании быть кратким и вместе правдивым, собрал только то, что находится в официальных документах и что происходило на моей памяти. Словом, я осмелился начертать все то, что нашел в документах, что видел, что слышал, что понял чувствами, побуждаемый в этом случае советом Аттика, который убеждал Цицерона написать историю и этим прославить отчизну, которую он спас.

Однако признаюсь, я неполне сделал то, что желал. Я излагал события без строгого порядка, не соблюдал исторической связи; я писал по внушению пера и под впечатлением первой идеи. Но я остался при этом. Мое намерение при этом было сделать то же, что сделал Цесарь, первый Римский историк, т. е., собрать и приготовить сырые материалы, чтобы из них со временем, я ли, или другой кто, мог составить систематически расположенную историю. И потому я писал все, не обращая внимания на историческую связь, без прикрас и витийства, следуя только хронологическому порядку, в каком происходили события. Я не искал в этом славы красноречия. Единственное мое желание было дать неложное изложение.

Прими же, любезная моя мать, этот малый дар, как свидетельство моей искренней к тебе преданности! Если в нем найдется что одобрительного, к чести твоей и твоих, то да послужит оно к твоему укра-

шению; если что найдется не так благоприятное, то припиши это моей искренности! Нет никого без греха, и ты не дерзнешь приписать себе совершенной святости.

Простите и вы, в Господе усопшие братья, о которых я здесь написал и нечто неодобрительное! Я следовал в сем отношении правилу: об усопших нужно говорить только правду.

*В Пряшеве, 1 Мая 1846.
Александр Духнович,
Магистр-Каноник Пряшевского Соборного Храма.*

§ 2. О Пряшевском епископате

...Григорий Таркович был муж весьма ученый. Он всегда, как обыкновенно сам говорил, вел уединенную жизнь, просиживал за книгами целые ночи, до белой зари; он перечитал все сочинения обширной и известной епископской библиотеки в Ужгороде; особенно он в совершенстве знал греческий язык; обладал обширным знакомством с сочинениями святых отцов и историею соборов. Бесспорно талантливый, неутомимый в изучении, он публично однако же мало приносил пользы, потому что, боязливого характера от природы, он избегал всякого сообщения с людьми, и поэтому-то Мукачевский капитул, желая поощрить его дарование, посылал его своим представителем на сейм в Пресбург в 1803 и 1807 годах. Прожив в Будине около десяти лет как цензор, имея жилище и стол у отцов капуцинов и живя в содружестве с неким отцом Власием, он, как сам говорил, не имел понятия о положении городов Пешта и Будина и не видел в них ничего, кроме публичных заведений, монастырей и квартир некоторых чле-

нов наместнического совета. После десяти лет служения своего в почетнейшей должности цензора, он по смерти Ивана Кутки, был вызван капитулом и назначен Кошицким генеральным викарием. О деятельности его в этом звании мы не знаем по неимению протоколов. Впрочем, служившие под его ведением как викария передают, что он немного делал, или лучше, ничего не делал по управлению. Как епископ, он управлял епархией от 1821 г. до 1841 г., когда 16 января в Бозе скончался и был торжественно погребен в склепе Пряшевской кафедральной церкви Мукачевским епископом Василием Поповичем, который прежде был при нем секретарем. Мир праху твоему.

Григорий Таркович был среднего роста, стан имел прямой; худощавое лицо его отличалось очень тонкими чертами и нежным цветом кожи, голубые глаза его были выразительны и даже весьма красивы; бороду имел посредственно длинную, словом его наружная фигура была так статна и красива, что можно было подумать, что он знатного происхождения. В самой глубокой старости он весьма был предан изучению, а потому его всегда можно было найти за книгою. Он был доброго и нежного сердца; поэтому если он в горячности кого-нибудь оскорбил, сознавши свою ошибку, он тотчас же просил извинения. Весьма благочестивый, он был ревностнейшим хранителем греческого обряда, который знал в совершенстве. Он был таким верным почитателем царствующего дома, что приходил в ужас только при мысли просить о чем-нибудь Его Величество, чтобы просьбою не оскорбить его царского достоинства. Деньги он любил и ненавидел вместе: он столько же не любил тратить деньги на собственные домашние нужды, сколько, напротив, был нерасчетлив без меры на подарки всякому встречному, полною рукою

опустошая собственный кошелек. Словом, если бы его характер интригами льстецов не возбуждался к постоянным подозрениям, в нем бы можно было видеть подобие св. Николая; особенно он таким казался, когда священнодействовал в архиерейском облачении. Управление его было отеческое, особенно, когда при нем стоял секретарем Василий Попович...

О библиотеке

Между множеством важных хлопот, которые занимали епископа Григория Тарковича в Вене, было и попечение об устройстве какой-нибудь епархиальной библиотеки. Для того общества людей, какое образует из себя епархия, особенно в тот век, библиотека не только была весьма полезна, но была совершенною необходимостью. В своих желаниях на этот счет и в своих относительных ходатайствах о том он имел пред собою примеры других хорошо устроенных епархий. В хлопотах об обеспечении епархии с самого своего назначения в епископы он не забыл просить и о средствах на приобретение и покупку книг для основанной епархиальной библиотеки. И когда он намеревался только ходатайствовать об этом перед правительством, Божественное Провидение вложило благочестивейшую мысль одному мужу, украшенному как заслугами на пользу общества, так и своею щедростью к частным людям, именно: благородный Иван Баптист Ковач из Ягра 1 мая 1819 года пода-рил на этот предмет свою обширную, более чем в тысячу томов, библиотеку с редчайшими книгами и превосходным собранием географических карт и атласов. К этому позже, именно 19 сентября 1819 г., он присоединил еще денежное вспомоществование в 1000 гульденов на приобретение книг и расшире-

ние библиотеки, а 28 июня 1820 г. еще 500 гульденов для той же цели. Когда сведение об этом было доведено до высочайшего вельможи, тогда его королевское величество выразил свое благоволение и повелел напечатать об этом благородном пожертвовании для общественного блага в газетах и довести до всеобщего сведения. Но этим еще не ограничился благородный основатель: он очень хорошо знал, что пожертвованная епархии библиотека не может достигнуть надлежащей степени процветания, если у ней не будет постоянного фонда, который бы доставлял постоянный доход; поэтому он, кроме упомянутых пожертвований, 15 августа 1820 г. дал обещание в продолжение своей жизни ежегодно вносить по 200 гульденов, и в исполнение этого обещания 16 июля 1822 г. пожертвовал 200 гульденов, 29 июля 1823 г. 416 гульденов 44 крейц., 17 декабря 1825 г. 245 гульденов 6 крейц., и июля того же года 208 гульденов 51 крейц. Но поелику далее благородный основатель заметил, что для прочного процветания библиотеки ей нужен постоянный капитал, то он и хотел назначить на этот предмет капитал в 3.000 гульденов. Но увидев после, что для библиотеки нужен надзиратель, который бы, получая жалование, мог под своею ответственностью сохранять ее в порядке и целости, он вместо 3.000 определил капитал в 5.000 гульденов конвенционной монетой или 12.500 Венскою монетою (ассигнациями). Этот дар он торжественно утвердил фундационной грамотой 15 августа 1826 г., с следующими условиями: чтобы из 300 гульденов процентов сама библиотека получала 130 гульденов конвенционной монетой или 300 гульденов ассигнациями, и 180 гульденов (450 гульденов ассигнациями) получал надзиратель. И действительно с 1825/6 года до 1830 из доходов этого капитала на библиотеку и библиотекаря было выдано

3.375 гульденов ассигнациями. Если возьмем и прежде пожертвованные суммы, то целый капитал библиотеки составляли 18.440 гульденов 41 крейц. ассигнациями, кроме пожертвованных книг. Основатель сам определил библиотекарем Ивана Лацко, но когда он оставил место при библиотеке, то не был замещен другим, а основатель распорядился, что до постройки епископской резиденции и устройства в ней читальной залы жалование вакантного библиотекаря должно присоединяться к капиталу и чтобы из этого составлялся новый капитал для жалования слуге при библиотеке.

Когда библиотека таким образом была основана и обеспечена, благороднейший основатель 18 февраля 1825 г. для украшения ее подарил ей прекрасно писанный и стоящий несколько сот гульденов портрет его величества императора короля Франца I в ордене золотого руна; а также для вечной памяти подарил библиотеке и свой портрет. За все эти и другие благодеяния и пожертвования император, при объявлении от 13 ноября 1827 года за № 29030 из наместнического совета Угрии, в знак своего высокого благоволения изволил наградить основателя библиотеки большою золотою медалью. А чтобы драгоценное основание предохранить от превратностей будущих времен и лучше обезопасить его, его величество на смиренную просьбу основателя изволил от 22 июня 1830 года за № 15861 утвердить основание библиотеки и пожертвование для нее и дать на это подтвердительную грамоту.

Клир Пряшевской епархии не остался равнодушным к своему щедрому благодетелю. В знак того, что он ценил его дар, 25 августа 1830 года, когда основателю библиотеки исполнилось 66 лет от роду, было совершено торжественное богослужение о благополучии этого мецената в соборной церкви и во

всех приходских церквях епархии. Кроме того, чтобы сохранить память в епархии об основателе ее библиотеки, был отлитографирован вырезанный на меди его портрет, который во множестве экземпляров и был разослан по епархии, с тем, чтобы он хранился в каждом приходе и, записанный в инвентарь, передавался каждым приходским священником от преемника к преемнику. Но этим еще не ограничилось благодарность клира. 1834 года 12 апреля скончался этот добродетельный и заслугами украшенный муж и был погребен на кладбище села Варинг близ Вены. Тогда епархиальный клир с епископом во главе на могиле его в знак благодарности поставил превосходный каменный памятник, вписал его имя в церковные диптихи, и епархиальною властью было положено ежегодно 12 апреля и 24 июня совершать за упокой души его божественную литургию, до тех пор, пока существует эта епархия.

Кроме этого великого благодетеля, Пряшевская епархиальная библиотека нашла еще благочестивого мецената. Это был просвещеннейший Матвей Бенье, пресвитер Кошицкой (латинской) епархии и профессор церковной истории и канонического права в Кошицком епископском лицее. Этот муж родился в Спишской столице в русском селе Литманове от простонародных родителей, владевших поземельным сельским наделом и исповадавших греко-католический обряд. И поэтому, хотя он и был священником латинского обряда, но был таким ревностнейшим почитателем греческого обряда, что по большим праздникам охотно отправлялся в близлежащий русский приход Слобу, где не только находил для себя наслаждение в присутствии при богослужении, но и любил часто отправлять вечерню по греческому обряду. Он был весьма предан нашему клиру и, состоя в тесной дружбе с членами Пряшевского капи-

тула, всегда говорил, что по смерти своей книги свои он откажет капитулу. И вот когда в 1828 году он приехал в Пряшев на праздник св. Троицы для посещения г. Буяновича, детей которого Кайня и Юлия он был воспитателем и подготовил их к докторату философии, вечером он был поражен апоплексическим ударом и, сделав короткое завешание, внезапно скончался и был погребен на общем кладбище.

...Но в этом наскоро составленном завешании не было ни словом упомянуто о множестве его книг. Протоиерей Пряшевского капитула свидетельствовал, что покойный при жизни всегда обещал свою библиотеку капитулу. Против этого не был и тогдашний Кошицкий епископ Стефан Чех (по фамилии) с своей консисторией, и все книги Матвея Бенье 27 октября 1828 года отправил к протоиерею Ивану Мехаяу, который и сложил их при соборной церкви в часовне св. ап. Петра и Павла. Тогда возник горячий спор между епископом Григорием Тарковичем и капитулом, потому что епископ с своим секретарем Василием Поповичем требовал эти книги для епархиальной библиотеки, и капитул с протоиереем во главе считал эти книги завещанными себе, и так как Кошицкий епископ выслал их на его имя, то он и не хотел уступить их епархиальной библиотеке. Епископ Таркович, разгневанный, приказал в самое кратчайшее время очистить церковь от этого множества книг, а иначе де он выбросит их на улицу. Капитул, не имея капитулярного дома, не имел места, где сложить эти книги. К тому же и в самом капитуле произошёл разлад, и никто из каноников не хотел сложить книги у себя. Таким образом капитул добровольно отказался от этих книг и не только согласился уступить, а скорее просил епархиальную библиотеку взять их к себе. Теперь книги Матвея Бенье

составляют значительную часть епархиальной Пряшевской библиотеки.

Третий благодетель Пряшевской библиотеки был Иван Ольшавский, Мукачевский каноник, который, скончавшись в 1829 году, половину своей избранной библиотеки отказал Пряшевской епархиальной библиотеке, которая таким образом значительно возросла.

Таково начало Ковачево-епархиальной Пряшевской библиотеки. Но жаль одно, что цель этого учреждения и намерения основателя не осуществились еще доселе. Цель этого учреждения есть просвещение; намерением учредителя было то, чтобы библиотека была публичною и имела читальню. Но когда нет даже места для книг, то, конечно, и это намерение неосуществимо; множество книг сложены частью в маленькой комнате, частью под колокольной, частью, наконец, на хорах церкви; случалось, что дождь чрез гнилую кровлю поливал на книги, и многие из них сделал негодными к употреблению. Причина этого, как думают, не русские, а скорее те, которые доселе отстрочивали исправление епископской резиденции, а этим замедлили и устройство библиотеки; а русские хранят это необходимое для них, как и любимое ими сокровище.

НАРОДНАЯ ПЕДАГОГИЯ

(Фрагменти)

ПРЕДИСЛОВІЕ К РОДИТЕЛЯМ

Щастіє или нещастіє человека зависит много раз от рождения, но боліе от нравственного его воспитанія. Древній філософ Платон о человекѣ говорит: «Человек, аще наказаніем исправит путь свой, кротчайшее і достойнѣйшее животное бывает, аще же не довольно или зло воспитается, скоту подобен, і бывает паче скота горшій». І то истинно так есть, бо человек рождается непорочным і по сему бывает тѣм, к чему приспособился. Он от молодых ногтей привыкает к тому или к сему ділу, закрѣпляется в м'ягкое сердце его добрый или недобрый нрав, і бывает по обикновенію добрым или злым. Посмотрите на дерево, рослое в лісі: оно прекрасно зросло і здорово есть, но плод его невкусен. Але закрѣпите в молодой лісовый пенъ благородную віточку і привийте осторожно, то дерево, хотя от простого лісового кореня растущее, будет нѣжним уже і принесет благородный плод і будет полезным хозяйну своему. Дитина есть в себѣ мягкое сотвореніе, серденько у него удобоприемлемое или всеприемлющее, і м'ягкое бывает, як воск, который одбивает образ притиснутой на него печати. Человека составляют: естество (натура), наука і обичай. Естественную наклонность получает человек от самой природы, что составляет темперамент, но науку і обичай дает упражненіе і наставленіе или воспитаніе. Человек без воспитанія і наставленія, хотя і естественными добродѣтелями і силами обдаренный, будет неспособ-

ним і неспособным, як земля, хотя лучшая, если не работается, производит один токмо бур'ян і пустую лободу. І як потребно есть землю добре виробити, чтобы плод принесла, так должно есть і человека образовати, дабы он плодотворным был — як самому себѣ, так і обществу.— Посмотрите на свой скот, воли или коні; от молодости к ярму не привыкшіі і неученіі, якую принесут хозяйну пользу? Но приспособленіі і привыкшіі к работѣ — на всякое діло употребляются. Так то діется і с самим человеком, і от естества сильнѣйшим. Если не научится і не привыкнет к трудам, останет неспособным волоцюгою, на бремя человечеству, як трут во обществѣ пчел.

Родители, родители! вам Бог дал чада, на свое подобіе сотворенніі. Он от рук ваших істязати будет судьбу їх. Ви повинні будете судьбы їх, ви отвѣт дасте о них пред судом Божіим по глаголу св. благовѣстника Луки: «Видѣвый волю Господина своего і не сотворив по волѣ его, біен будет много». Прото, родители! Если за чада ваші, аки данное вам наибольшое сокровище і талант, отвѣтом одоужаетесь Богу, одоужаетесь отечеству і обществу; если благополучію чад ваших і всеобщей пользѣ поспѣшествовати желаете, потщитесь і ищите способ нужного їм подати воспитанія, от него же, аки от источника, добро і зло во все житіе течет.

Посилайте їх прилжно до школы, гдѣ они научатся страха Божія і разума, не скупитесь на маленькой платнѣ, учителям прислухающей, бо податок той вернется с лихвою богато і принесет плод. Что бо даш дитинѣ твоей обильнѣе, як доброе воспитаніе? Оставишь ли ему богатство? Но оно тлінное есть, оно от неразумных посѣдателей і злонравственных наслѣдников скоро убѣгает, і іскуство научает, сколько богатых наслѣдников наконец жебрачим питалось хлѣбом! Дай сину твоему здоровый разум, дай ему добрый нрав,

дай ему науку, способность, трудолюбие, доброе сердце, любовь к ближнему и Богу, заскѣпи в душу его страх Господень, дай ему добрую волю, и уже дал еси ему богатство, которое ни червь не под'їдает, ни вор не подкапывает, котрое и в бѣдѣ, и нещастіи останет с ним навѣки, и услышиш радостное Богом Аврааму реченное слово: «Яко сотворил еси сіе, благословляя благословлю тя».

Слава есть чести достойна вещь, но неизвѣстна і непостоянна. А красота на долгое не пребывает время. Здравіе преміненію подложно. Богатство криля иміет і часто улетает. Єдино точію ученіе од всіх наших благ есть безсмертно і божественно. Тое подай чаду твоему і дал еси ему все.

На что повинуются родители со взором своїх дѣтей?

Родители должны, во-первых, діти уже здоровими родити или плодити, потом в страсѣ Господнем і на пользу человечества їх воспитати, даліе — на добродѣтель їх призываєвати, словом, о їх душевном і тілесном блаженствѣ пешихся.

Плод здоровый будет, если родители чада наміреніем добрим плодят, то есть, от законного брака, ибо слава человеку от чести отця его зависит, безстыднїи бо родители і в безславїи находящїися чадам своїм поношеніе приносят. От злоположенного бо кореня благая отрасль прозябнути не может. І посему плод сотворити хотящїи родители должны быти здорові і разумні, не развращеннїи, не сердитїи, не вином наполненнїи, ибо искусством научаемся, что от п'яних родителей походящїи і самі п'яницї будут. От злочестивых родителей рождается злочестивое животное, по прислові: «Із гнѣзда совйого нікогда не происходит соловїй, но всегда только ухатая сова». На развращенное

дітище сказал философ Діоген: «Юноше, отець ты п'ян посїял».

2. Должны родители младенца или новорожденное свое отроча осторожно хранить і о его здоров'ї постаратися. І тут приналежит, попеченіе о тілесном чаде блаженствѣ. Так, во-первых, натуральное да будет дѣтей препитаніе, уміренность в яденїи і питїи, чистота да наблюдается. Надо всім упражненіе удов, призываєніе к перемянам воздуха. І сего ради діти да не будут всегда заперти в хатах, но всяк день нѣкоторое время да будут на свіжом воздусї.

3. Должность матери больше есть, нежели отця к отрочати. Так мати должна отроча свое власним молоком питати, своїми руками его ласкати і не спущатися совсѣм на служанки.

О плеканїи отрочати говорит один писатель А. Геллїй, что не будет излишно тут помянути: «Прощу ты, жено, — говорит он, — остави, чтоб она была цілая мати отрока своего. Який бо то есть против природы, несовершенный і пополу роздѣленный матерей род, котория рожают і сей же час от себе отвергают? Питали в утробѣ своей кров'ю своею, что не видѣли, а питати не хотят нинї молоком своїм, что видят, уже живое, уже человека, должность матерню вопїющаго».

Да наблюдают таже родительницї, чтоб отроча повойниками крѣпко не стискали і многими одеждами, заголовками не обременивали, на чрезвычайную теплоту не привикивали. Но да будет постелька отрочат натуральная і не потливая. Найлучше — мішок, наполненный сіном, соломою или отавою, или січкою, ибо м'ягонькая постель ум'ягчает силы отро-

чати, приводя їх в пот, і тім слабіють реб'ята. Да не волочат їх всегда на руках, но лучше покладут їх на землю, на покровець, да там лізут і змагаються, бо чрез тоє упражняються уди дітини і кріпляться.

Примітим тут, щоб реб'ята два раз днем, то єсть рано і ввечер, в літній воді купалися.

Так тіло, которое єсть орудієм духа, будет кріпкое і слабостям не подлеглое.

4. Когда уже отроча доспієт состав мальчика, то єсть, когда будет на втором, третьем, аж до седмого году, то должно его опасно хранить і к природі прищиваєвати. Так должны родители наблюдать і тут наипаче чистоту і трезвенность: от м'ягкости остерегати, подавати їм пищу і напої натуральний, на кушанія грубшії прищиваєвати, можно їм часом — но не всегда — і м'яса подати, але лучше брашно їм да будет огородное, плоды земний і овощи. Питіє же всегда да будет чистая вода, а нікогда (не) вино или паленька (водка), или иное что, розпалюющее кров. Потребно діти упражненіями тілесними кріпити, щоб от ногтей приучилися отровергати всякую язву.

Примітити тут нужно, что с дітьми слабшого состава можно і ніжніє обходитися, однакож наблюдать, чтобы ніжністю еще больше не ослабіли.

5. Потребно єсть дітям позволить упражненія тілесния, щоб они бігали, скакали, на дерево лізли, подати їм ігрушки, забавки, наприклад: лопту бити, пиги грати, в річці купатися, по лісу ходити за ягодами, черешнями, грибами, рибки ловити і. пр., ибо через такое упражненіє тіла і дух бодрствует, і тіло бывает лучшее орудіє духа. Прото Платон того хромим називает, кто токмо в душевных силах упражняется, а тіло в лінивости оставляет.

6. Више всіх же нужно єсть, чтобы родители отрокам своїм добрый приклад подавали. Дітина удобоприемлемая і все принимает, что видит или слышит.

Так, если дітина видит родителей своїх молящихся, работающих, то сама по приміру їх будет молиться, работати, когда чесний слова слышит, то і сама будет чесно говорити. Но если видит отца п'яного, безстыдного, матер же проклинающую, сварливую, то само привыкнет на всякий безстыд, сварливость, проклинанія, пусторічія, бездільність. Отдалится от сердца дітини ніжность і добродітель, і будет подобный плод своїм родителям, ибо мало-помалу приучится ко нравам родителей, і якое дерево, такіі будут і овощи.

7. Прото повинні родители дітям своїм всегда добрый подавати примір, їх любезно, а не з проклинанієм напаминати, за доброе діло похвалити, полюбити і обдарити, а за злоє тихенько наказати, і то не с гнівом, не с яростію, але з благом напаминанієм, і не наказанія ради, но ради направленія. Наипаче же должны родители діти свої от молодости, то єсть, як уже говорити начинают, учити Отче наш і молитви, с ними рано і ввечер, пред обідом і по обіді молитися, їм показовати образки святых, на стіні висящіі, учити их на набожний пісні, в погоду брати їх с собой в церковь і протолковати їм, что там діється, і так прищиваїти їх к благочестію, запалити в сердцах їх любовь к Богу, любовь к ближньому і словом возбуждати в них добродітель.

На тіх началах основивається первое наставленіє дітей, чрез родителей подаваемое, по котором родители тщательно і опасно поступати іміють, і так діти свої приготовить к школьному наставленію. Когда бо уже діти до седмого от роду приходять літа, тогда должно їх, совсім приготовленных, записати дати до школы, потребными книжками снабдити, і так отдати учителеві, висшого наставленія приемлющих.

СВОЙСТВА І ДОЛЖНОСТИ УЧИТЕЛЯ

Педагогія єсть художество художеств, посему і педагог всіх художников со взором звання свого перевищаєт, он бо єсть котрий не нікую ломкую вещь, но чоловіка і чоловічество устрояєт.

*Вкратці, що нужно наставнику іміти, щоб он
должность свою досконало совершил?*

Всяк, кой посвящается в наставленіє юношества, должен уже от природы на сіе быти изобран, ибо не всяк учай і наставляй назватися может учителем і наставником. Не іміючий свойства потребная, больше вредит чоловічеському обществу і гражданству, нежели пользует. Он, місто наставленія, невіджество, а місто направленія, пагубу подаєт юношеству, як неукій врач больше губит, нежели спасает.

Прото, понеже наставленіє єсть художество художеств, наставник преимущественными должен быти обдарен свойствами, а между прочими:

1. Наставляти хотяй должен на тую службу іміти истинное званіє.

2. Імієт посідати доброе і правое познаніє і свідініє того предмета, котрий иним преподавати хочет.

3. Должен быти чистого і непорочного права і должен процвітати добродітелями.

4. Должен быти уже от природы кроток, важный і полного характера муж.

5. Повинен учеников своїх любити і їх любов такожде собі приіобрісти.

6. Од природы надобно єму посідати легкий і вразумительный преподаванія способ.

7. Должен іміти средствія, ко ученію і наставленію потребніі.

8. Должен добрый порядок уважати.

Кто тіх свойств од природы дарованных не імієт,

той на сфері педагогичеськой ніякой не принесет пользы, і лучше єму той отречися служби, нежели даколи пред судом Господнім за недостатки страшно отвітствовать і вічно наказанну быти.

*Особенно на что уважати должен учитель со взором
добрых нравов?*

11. Учителю такожде на совісті да будет, чтобы в дітях народолубіє возбудил і в сердца їх заскіпил любов к своей народности, ибо чоловік без народности подобен єсть скитающемуся волку, которому всякий ліс отечеством єсть, гдѣ брашно находит. Первая об'язанность чоловіка єсть ко Богу, друга же к своему народу. Прото забавки ради да научит діти пісні народніі, в зборникі пісней і во Альманахах находящііся. Пісні народніі бо великую приносят пользу. Чоловік чувствует лучше власное, нежели чужое, возбуждается в нем дух народолубія. Бо кров не можно затаїти, а народ наш єсть нам ближній і родный. Если чоловік от малости не приучился народ свой любить, останет несклонным, равнодушным, ні тот, ні другой, предаєтся індиферентизму, а індиферентизм єсть найбільше зло в чоловічестві, ибо такий чоловік ні сюда, ні туда, бывает самолюбєць, он, кромѣ себе самого, нічим не занимается і бывает опасный і бідственный, стыдятся народом своїм, стыдятся самого себе.

Якая єсть учителя должность к болящим дітям?

Діти много раз школьную іміють хороту, когда сирічі или не научилися задачу, или что неправо сділали, і боятся казні, прото больными показуются. О том учителю розсудити нужно будет, і такого лжебольного наказати.

Но діти болізнують частіє і найбільше от переходу или иных причин. В том случаї учитель да посітит больную дитину і, наколико может і знаєт, да єй помагаєт. Когда же хвороба тяжкая єсть, да повелит призвати лікаря і так да помагаєт ученику.

Тім способом учитель не токмо чоловічества должность ісполнит, но і довірність учеников своїх, да і родителєй себє прїобрїєт чрез отчєє своє попечєніє.

Когда нїкоторая дїтина болїзнуєт, то учитель в школі повелит всїм ученикам молитися о болїзнующем, і если хворота не єсть преемливая і если не єсть заразливая, пошлет болїзнующего прїятелєй для увєселєнія єго, но і сам такому прїлїжати будет поспїшно і єго розвесєляти.

Заключенїє.

Учителї!

Ви єсте соль, ви єсте просвітителї народа, — народа, доселї оставленного, народа, просвіщенїя требующого! Вам отдают родителї дражайшее свое сокровище, вам отдает правительство все чоловічество, да вашим попечєнієм, вашим руководством истребится зло і процвітаєт добродїтель. Из рук ваших стяжати будет праведный судїя род чоловічєский, ви отвѣтовати будете за все доброе і злоє на страшном судїи...

Учителї! Будете пастирі добрі, ведїте ягнята, вам врученїя на паству точну і хранїте їх од хищенїя волков! Во-первых, бїжіте самї от зла, творїте благо, поставляя самих себе во образ дїтем, даби сїї на добрая ваша дїла, аки в зеркало зрящи, во благих успївали і от злих дїл і словес уклонялися. «Іже бо наказует сина за прегрїшенїє, — говорит Плутарх, — в неже сам падает, себе самого осуждает». Будите, таже, вождї народа, будите отцї чад родимих, будите просвітителї народа, просвіщая, во-первых, самих

себе. Не взирайте на лихую мзду, ибо великую убогий народ не может вам дати еще нинї. Дадите ви їм средствїя ко имїнію, і они тогда воздадут, коли не вам, то дїтям вашим, нинї же во мзду да будет вам сердечное утїшенїє, что ви на славу Бога воздвигаете народ, что ви засїваєте зерно, которое воздаст плод сторицею, утїшаяся в том, что імена ваша записана будут на небесїх.

Додаток.

Слишу я непрестанно, то что уже давнее єсть извинєніє: «Ми убогі, ми худобнїї, ми ледва жиєм, если б дань заплатити могли, і прото нам не потребно школи. Отцї і дїди наші не мали школ, а прото жили, і ми неукї, еще прото живєм», — Тї суть єжедневни извинєнія, і про такїї нерадливости просвіщенїє народа нашего так на долго затыглося, і ми остали от других народов, прото ми і бїднї, ибо розумом себї порадити не можем і не знаєм.

Родимцї! Просвіщенїє єсть нужное для жизни народа, то узнати должно, ибо народ без просвіщенїя не может називатися народом. Такой народ мертвый єсть, в нем жизни нїт, і легко пропадает, як пчели без матери. Постарайтесь о просвіщенїї дїтей ваших, ибо в тїх єсть будущность народа, будущность жизни!

ЕСТЕСТВЕННО-ДУХОВНАЯ РАССУЖДЕНИЯ

Рассуждение III

О БОЖЕ

Рассуждать о Боге есть неисчерпаемый океан, но я узнаю существо великое, вышнее всех, превосходящее духа моего понятие; владыку и владетеля, и ничесоже рассуждая, покорнейше поклоняюсь пред его Величеством, скажу: «Великий Боже, Владетель всея твари, коего ничто большее, ничто не может поняться высшее, не искусен телесной ваги, однакож всех телес и телесных Содеатель. Начало без начала, от которого протекает источник всех благ, естества Начальник и Управитель, вся своею силою содержа, не содержим от никого; непостижимое величество, сама Истина — Премудрость, Блаженство, Жизнь, Честь, Конец, Разум, Правда, Свет, Путь и Благодать!»

Без места, на всяком живий месте, Неподвижный, Непокколебимый, дая всем движение, от которого вся и чрез которого вся и в котором вся совершаются; всегда постоянно той сам и один, никогда неизменяемый и неизменяемый. О, ты по вечном системате величеством телес и множеством управляешь, и Судьбами владеешь по воле и мудрости; Царь Царей, которому мириады служащих пристоят духов, Ты живий всюду, и коего обиталище есть свет неприступный. — Тебе я, бедное создание, умоляю, люблю над все и величаю и молю и покорнейше прошу, призри на мя милостиве, Господи, и услыши глас мой моля-

щегося Тебе, ниспосли зарю всеблестяющего Твоего света, отжени тьму разума моего, покажи мне путь правый и настави мя, чтоб не понал мя порок, ведущий в заблуждение, и не владело мною легковерие, и слепая мысль не отстранила мя с честного ходника и свертком с пути не привела во отчаяние. — Без Тебя бо, Владыко, ум наш смертен есть, и человеческая благодать и добродетель лишь что возносится в мнимую высоту, сейчас упадает и со всею славою своею пропадает. Без твоего вдохновения непонятна есть тайна истины и не познавается истинное блаженство. Подай же мне, Господи, чтоб, Тебя познавши, Тебе угодным быть можно, посему же, чтоб познавши самого себя, узнал я: Что я есть? Чему на земле живу? Почему zde пришел? И где оттуду подеюсь? Что мне надобно делать, чего остерегаться в жизни моей? Да, егда придет кончина жизни, когда ударит мне последний час, смерть благоприятна будет мне и пристань спасения!

Рассуждение IV

О МИРЕ И ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ЖИЗНИ

Я в мире этом живу и живу уже 53 года, но я недавно познал с части мир; я любил мир и любовался ним, все наслаждало меня, и я радовался жизни моей, думая, что все люди так суть созданные, как и я, что говорят, то и мыслят, как обещают, так и делают, протом любил, очень любил людей, и они ласкотно повторяли любви моей. Но много раз ошибся и, можно сказать, никогда не случилось мне так, как я думал, как желал и как мне обещали люди и друзья, я весьма ошибался, и не давно тому, что я, изнищен, начал понимать свет и видел его со всем шаром его.

Я родился на свет, пришел наг и с плачем, в один миг, как узрел свет, сейчас горестно заплакал, который плач лишь мамчина сосца утолила на краткое время, и то было время ребенства сладкое и в горести.

Незадолго настало иное время, кое уже не сосца утешала, но забавы света, и виделся мне весь свет забавою и игрушкою. Под тяжким жезлом учителя, коего почитал, как свирепого тирана, запертый, как птичка в клетке, видел уже первую перемену света. Отдален от матерных сладких лон, разлучен с первоизбранными друзьями, отлучен от веселящих мя иногда мест, я в чужине, как в заточении, видя непрестанно тирана своего, трепещась от его вида, вторичею зарыдал ужасно, поминая несносную свою горесть на толь веселом свете. И той был другой период жизни на свете сем.

Но, познакомившись с новыми местами, с новыми друзьями, я скоро забыл первый сладчайший век, и сдружился с новым, он такожде заблистал некогда суетным светом и, как птичка в золотой клетке, привлек ко всему, что было мне прежде ужасное, даже и розги учителя не были уже страшливые. И то был период второй.

Я по сему подрастал, но росли со мной и нужды и горести. Я уже желал денег, чтоб их расточить без успеха, я желал хорошего платья и болезненно чувствовал недостаток моих имений. Но сих всех горестнее мучить начали уже несносные страсти, вкравшаяся в чистое сердце пустая любовь, изничтожающая внешние* чувства, она завладела мыслью и пленила ум. Девушкин взор один почитал всем блаженством, унылою стала вся жизнь, и все желание было непонятное, несносное. Тогда мила мне была самотность; зеленые луга, прелестные цветочки не увеселяли, все

* Мае бути — внутренние.

занимала девушка, и вечерний поцелуй потрясал кипящими жилами, очень несносно палил невинную грудь и всеожигаемый пламень выбухивал с глаз. О, как много раз горенько заплакал в самотные минуты, горесть та превышала все горести; томные чувства забыли радостей, настала скука, плач и горесть, и то был период третий.

Я уже вылечился от пагубной горести, избрал сан, но, разумеется, в начале низшего степени я печалился поступать степенем, искал честь, славу и между тем умолял суету, тщеславие, а легкомыслие вдруг последовало всем делам. О, как горестно заплакал много раз о несправедливости начальника, о, как много раз любимый иногда друг, превысив меня полстепенем, выточил горестную слезу из непокойной груди. Я трудился ночь и день, смагался на пустую вершину, и та подавала мне несносную печаль и болезнь, и то был четвертый века период.

Я уже добился вершины, я стою на верху горы, подо мной бездна ужасна, голова крутится, смотря вниз, должно держаться, чтоб не упасть в глубину смертоносную. Как много раз завидую под горой на свирелке играющему пастуху, многожды желаю переменить с ним высокое мое состояние. И то само рождает печаль, болезнь и воздыхание. Или в счастливых днях, доволен собой, взираю на могилу — темную, смутную могилу, а глаза заливаются слезами, понимая, что незадолго она моим будет отечеством. Право и неправое нажитое имение такожде смутит сердце, видя его по смерти в чужих, а можно, во вражиих руках. И то есть период пятый.

Я уже на вершине, смотрю дозрелым оком на мир той и что вижу, скажу.

Придите и увидите все чины, все люди, легкомысленные и своими периодами занятые саны, смотрите в светлотемную мира сего панораму, и увидите:

Тут жжет жар солнца несносный. Тут ужасная зима потрясает чувствительными ударами. Тут мор косит человечество и быдлат. Тут несносный голод томит уды. Тут страшливая война побирает жизнь и жизни дорогшее имение. Тут смутное худобство и недостаток. Тут еще и все животное — великое и маленькое, зверь, муха, комар, вошь, блошица и бляха, и всяка беда нападает, беспокоит бедного человека!

Видев свет в панораме, теперь посмотрим его в представлении театральном, говорят бо некий, что мир весь есть театр, где действующие особы суть дурные, а зрители еще дурнейшие них.

В первом действии являются беды и опасности. Тут показывается в своем величестве Обман, Коварство, Лукавство и Хитрость; далее показывается Грабеж, Хищение. Оттуда изгоняется Верность, Благочестие, Набожность, Любовь и Почтение, далее изгоняется справедливость с Правосудьем враз и (с) Спокойствием. На то являются вдруг Злодейства, завладевшие всею сценою; тут далее приходит Брат, приготавливающий брату своему коварство, является Безбожный сын, на родного отца враждующий, и Супруга, мужу своему яд приготавливающая, с другой же стороны свирепый Муж, супруге пакости делающий. Наконец, действуют Воры, Хищники, Разбойники и лукавые Обольщики, и те возвышаются на степени, украшенные чинами почетными, титулами, предводящим всю сию украшенную толпу Лицемерам, у всех большое почтение имущим. И тем способом оканчивается явление первое.

Во втором явлении представляет сцена богатые поля, места, грады и домы, в них первую играют роль глупцы и дураки с блядьми и распутными женщинами, Начальники с гончими собаками, соколами и хорошими лошадьми. Те играют, танцуют, весе-

лятся, едят и пьют дорогое вино, а тут на стороне честный, правый, богобойный, припадком уничтоженный человек голодом млеет, и умирающему нет кто бы подал воды.

Явление третье есть для зрителей превосходное: тут предидет Суетою носимая великолепная девятцветная хоругва-знамя, на которой величайшими золотыми буквами написано есть: *Politica*.

На караульной ее страже с орудиями стоят Сребролюбие и Эгоизм, предидущим тарабанщикам, трубачам и музыкантам, в коже ягнячей последуют: Лицемерие, Чужеложство, Святоткрадство, Кровосмешение, Содомия, Блуд, Любодейство, Зависть, Заздрость и Корысть. За теми же толпою горнется множество из мирского, военного и духовного сана Начальников, Чиновников, Мещан, Купцев, Торговников, Художников всякого пола и возраста со слугами и служанками своими, полным горлом кричащих: се Счастье идет, придите, люди, послужите нам, мы усчастливим вас и ваши потомки, давайте ваши деньги, давайте нужные издержки на иждивение, они принесут внукам вашим сторишний плод, токмо сношайте все, что нам потребно к премудрому Намерению, к цели счастья, бо то без нужных издержек счастья не можно получить. И хотя взаим приносите деньги, получите отсотки ваши серебром и золотом. Давайте зерно, волю, коровы, нужно бо все для издержания солдат, кои с опасностью жизни хранят ваше счастье, а если вы самохотно не даете, то мы властью вышнюю поберем все, и вы — *polle, velle** — должны счастливыми быть.

Та сцена оканчивается спевом, смехами, радостными восклицаниями, бо и в первых двох действиях играющие особы присовокупляются, и все разом

* Желая или не желая.

угощаются, разуметельно, насчет будущего счастья.— На стороне же стоит Народ бедный, нагий, растерзанный, и то не человеческий образ, но тень образа. Он полным горлом должен кричать: «Мы счастливы!» Бо кто бы осмелился сказать, что он несчастлив, той бунтовщик, ребелант, в цепь берется и, оковами обтяжен, горенько отплатит за злое свое неверие и суеверие.

То есть Театр мира сего. Я в толпе осчастливленного народа присутствую тому зрелищу и уныло ожидаю кончину, когда уже спустится картина и сцена окончится, но она не чтоб избыла, але всегда продолжается веселее и ужаснее.

Рассуждение V

О ЖИЗНИ

Поднебесный мир есть обиталищем всех созданий душевных и одушевленных, между коими предстает человек как благородное створение и прото чрез жизнь разумеется тут жизнь человека — а сице: жизнь моральная, жизнь душевная и духовная, благочестивая. Такую жизнь понимать легко видится, но ю непорочно содержать трудное дело; тут должно воевать с самым естеством, с натурою, со светом и всеми чувствами. Бо, о жаль! создатель человека устроил бедным, слабым, недужным и на зло наклонным; недуг, таже, неправда наклонность и слабость суть семена, от коих происходит человек, и прото как тяжело есть благородным быть тому, кто с порочного родился семени. Скажи мне ты, лицемер, скажи, кто добрый есть, и я отвечаю: никто сам собой. И кто не злостлив? — Отвечаю: тот, кто боязнь от права, от закона утрашен, насильно грущается злобы, или тот, кто не может по воли делать своей. Бо натуре противиться не так легко есть,

как многим мнится. Она долг свой требует, жар, в груди рожденный, укротить и удержать великой требует силы. И для того непрерывная брань, тщательная условность и насилие должны поправить порок самого семени. От ребячества должно есть уздить пламень, бухтающий из груди, ибо привычка, временем подтвержденна, в силах есть сокрушить силу природы. Таже, жизнь человека уже от природы злостию смешана есть. Се повсюду напасть, врагами наполнен свет, скрываются повсюду злоден, разбойники, обманщики, и тех гнуснейшие ласкотники. А кто в силах толико убежать засадам? Найпаче, коль Фортуна обожаема ласкательным посмотрит на слабого смертного оком, когда побуждает и поощряет мягкое сердце бешенная и безумная похоть с любострастием, сейчас располагает свои окопы дурная пыха, вселится праздность и ленивость, к ней присоединится вдруг обжирство, а от сих рожденное неотменно приближается своеволие и резвость и ей сродная смелость.

Напротив, в других страсть отвсюду тужит и разбирает покой чувств, многожды самое убожество и недостаток огорчает и беспокоит бедного, и се вдруг тому последует зависть и гнев, ложь, обман, коварство, и так насильствует кражею, воровством вознаграждать ущерб, природою ему вделенный.

О, убогий человек! Така-то твоя жизнь! Когда отдаляешься от огня, впадаешь во воду, когда от одной бежишь беды, впадаешь в другую... Но посмотрим ныне человека доброго и благочестивого, повивающегося законам и в добродетели живущего. О, и тот не есть свободен бесчисленных опасностей. Благий бо человек еще больше скорбей, оскорблений и повреждений претерпевать должен, нежели злочестивый. Бо свет сей широкое есть злочестия обиталище и беззакония. Честность и добродушие

в этом обиталище не постоят. Так рассмотрим по зверях и скотах. Невинных зайцев больше поражают стрельцы, нежели свирепых тигров и гневливых львов. Невинного голубочка больше преследуют, нежели хищного ястреба. Так и Ты, человеке, буди благочестив и добрый, да скорее будешь жертвою ненасытных волков или горших еще от волка людей.

Такто свет идет, так течет в нем жизнь человека! Так свет той что может иное называться, как тиранином жизни?

Говорит латинская пословица: homo homini lupus. Человек есть волком человеку. И то истина есть. Но не токмо человек человеку враг, но и вся создания то само делают, с разделием, что редко случается в одиноком роде. Так ястреб заседает на голубя и невинную горлицу, лукавый змей похищает ящеры и лягушки. Так по диким лесам враждуют алчущие звери и растерзаются заимно и поочередно. Так-то все и между людьми бывает: похищает один другого, и хотя не убивает его пищи ради, но тем тяжелее, ненасытной корысти виною, где лишь может, губит человек человека.

От всех сторон враг, и то все одно будешь справедлив и прав, или фальшивый и злодей, ибо, как сказано, правого еще больше ранят стрелы, нежели злочестивого брехуна. Итак, о ты недужна, безоружна добродетель, ты напрасно пустое имя, между толкими врагами, между злодеяниями тебе нужно истребиться и пропадать вовеки.

Но человек не есть зверь, чувствует добродетель в внутри, посемже преславная добродетель не безоружна, она защищена законами и толико чиновниками, представленными и толь нравоученными Священниками, коих служба стоит в защищении добродетели и истины. Так есть, и так должно быть, но в борьбе той внутренний и невидимый враг всегда

преважает сильных рыцарей; той есть: эгоизм, корысть, самолюбие, и сего душа есть золото! О, пустая глина, о, блестящая грязь! И ты царствуешь так сильно над бедною добродетелью, над жизнью человека на целом поднебесном свете!

Золото владеет законами, а для убогого закон токмо карный остается справедливым! Законы суть мрежи, говорил греческий философ, в коих слабые мухи похищаются, но сильные осы и шершни раздирают их. Так то, истинно так: много и великоможный широкими пропускается дверьми, а бедняк задерживается силою закона справедливо и совестно. О, бедный человек, се образец твоей жизни. Такая то жизнь!

Человек начинает жизнь с плачем, и лишь на ноги сможет, сейчас ему в следе идет. Немилостивый учитель отбирает природную свободу; он растет, растут желания: той науками, сей художеством жаждет, но и тут — что за польза добродетели? Глупец в пустом многоглаголании величается и возношается над тихим мудрецом; той непрестанно ищет пустую славу и налезает, а мудрец, не имея времени и охоты до сыскания пустоты, остается потуплен, презрен и пренебрежен, к тому колико неудобства и беспокойства сносить должен, желая премудрость себе обрести! От много учения уже глаза слабеют, уже утроба сыреет, скоро приходит несносная старость. И то не дивно, ибо: понять и знать истину есть противно природы человека, и как ночью хитающая сова не может терпеть зарю солнечную, так и ум человеческий, вознесен высоко, падает вниз, слабеет и уничтожается. И то прочто? Прото, бо премудрость совершенна есть самому Богу и безтелесным духам приличная.

Таже, не помню все невыгоды смертного на свете и (в) жизни, одно скажу, что жизнь наша полна есть тернием: мы в тернии ходим, между тернием живем, опасность отовсюду, внимать, таже, и прилежать нужно, чтоб не поколоться и не раниться, может быть, и смертельно.

КРАТКИЙ ЗЕМЛЕПИСЬ ДЛЯ МОЛОДИХ РУСИНОВ

(Уривки)

Предисловіє

Чоловік, на землі живущий, первіє створителя свого, Господа Бога, посемже і землю, на котрой поставлен єсть, познати должен. А понеже разум человеческий єдин єсть способ к сему познанію, он же чрез сравненіє вещей развивается, — прото чоловіку нужно єсть, чтоб, окрем себе самага, і пространійше розширился, і не токмо свой, но і других людей состояніє, не токмо свою країну, но і чужую познал. Посем, сравнивше себе с другими, доброе от злого, но і лучшее от доброго розсудил і віділил. Прото знаніє землеписа єсть от наук потребнійшеє, бо в нем чоловік будущий усиловность і добродітели других людей познаєт, їм подражати, а злоє чужое ненавидіти усилуєт.

Прото книжниця сія сільским учителем весьма вручается, чтоб они повели діточки изображали, поминающе їм нрави і добродітели изображенных, а ганившие порок чужих народов. Но чтоб книжниця сія большую иміла ціну, потребно єсть, чтоб каждый учитель каждую країну мапами ізяснил, і такую маленькую Європи хотяй мапу дешево добыти может.

(Закінчення «Общей історії»).

Із сего видно, что не єсть постоянного — чєго на світі; видно і то, что жизнь царств і великих імперій подобна єсть жизни чоловіка, кой, родившєся, растет, двигается, славы ищет і, ю достиг, по малом

времени упадає, умирає, і тоді друзя бажають йому вічну пам'ять.

Видно, що як єдиного чоловіка смерть другому жизнею буває, так упадок єдного царства славу і величство другому подає. Видно далі і те, що народи, уже тайним чувством свого племене славу глядающе, искренню любов к своїм кривним паче, не жели к иноплеменикам, показовати принуждени суть. Напослед же видно, что народ, хоть і як малий, до сего време щасливо і непоколебимо стоїт, пока соединеніє, любов, народопочтеніє, обичаї і нрави властні, бесіду, одєжду, а найпаче набоженство і літературу, то єсть, народний союз кріпко сохранияє. Потупивше бо или перемінивше хоть єден от сих характеров, слабїєт, упадає і так навіки іще-зает, поддаєтся иноплеменикам, которіи єго, як безчувствительное бидло, на свою употребляють пользу.

З ПУБЛІЦИСТИКИ ТА ЩОДЕННИКІВ

ПУБЛІЦИСТИЧНИМ ПЕРОМ

ПРЯШОВ, 2/14 МАРТА (1850). Радосно увідомляєм, що у нас по горах розточенні і розпространенні Русини помалу совокупляються і с веселим чувством піднімають новорожденну народність свою і новою конституції неізреченную благодать. Радості той знак є, что тут собралось дружество на розпространеніе народной літератури і достойним прикладом Его Преосвященства, ревного нашего Архієрея, размножается поклад на непрерывное ей основаніе... Доброзванное тоє дружество о том старатися будет, чтобы оставленному народу руському понятію его прилежніи подавало книжочки і так задушенную силу народа возбуждало, ему потребнішого просвіщенія легкіи способи подавало, словом: чтобы упавший подгорний народ усиленно поднимало. Ціль тая многополезна челоуічества тикається і прото с сердечним прошенієм возглашаються ревнотушніи і вагу челоуічества на серці носящіи русини, чтобы полезное тоє наміреніе благодієними писаніями, доброю порадою і грошами подкріпляти милотиві были, узнаючи то, же без літератури сущий народ мертвий єсть і что сама література народу духа подати годна єсть.

Но не мож затаїти і то, что і у нас находятся многі, котори би под чуждим ігом і тепер — а то про лихую хвалу или свойственно особную пользу — довольніише і весельише работати желали, подобні безчувственному скоту, который прото, бо ему на сміію господаря своего окрошки і в гной верженну мерву

збирати позволяється, состоянієм своїм доволен, покойно стенет под ігом і угибається нечувствительно под кнутом немилотивого господаря, лучшую презривше добротитель; і тим реченно да будет: «имііи уши слышати, да слышит». Ми неблагодарних тих сродников оставме в своей злобі і лишме на потупленіе світа, но единакож молиме о них Господа: «Боже, прости їм, бо не відають, что творят».

* * *

ПРЯШОВ, 19/31 СЕРПНЯ (1850)... Жизнь челоуіка подобна єсть едногодному времени; в ней єсть веселая весна — вік дітинський, літо — вік юношеський, осень — вік мужеський і зима — вік старий. Як сія времена едно от другого зависят, так і челоуічеський вік еден за другим слідуєт щасливий або непрестанно унилий. Як кто начинаєт весною, так пожнет в осени, так спочиваєт в зимі; а як кто зачинаєт в молодости, так кончит в старости. І то каждоденное потверждает искусство, коль видиме нещасного старика, жебрачіи бисаги трудно носящого і проклинавшого свою в молодом віку лінивость!

Братя Русини! Сіє слово вам говорю, слово искренного серця, слово братней любви. Се незабавки приходит нам лютая зима, приходит время, в котором сельськіи починаються школи, в котором молодых дітей весна розвивається і душевніи плоди збираються. Внимайте на щастіє отрочатей ваших і приготавляйте їх к душевной оной весні, подайте їм способ збирати сокровища, щоб в лютой оной зимі, т. є. в старілом віку плод, ними засіянный, їм благополезный был!

Правда єсть, что ми всі убогіи, недостаток маєтков єсть причина худого нашего состоянія, но скажіте ми: кто богатым родился? Источники маєтков суть

душевний і тілесний сила. Сії от Бога суть і от умовності, а Господь умовному помагає. Худоба наша перепона єсть зображення нашого. Но то все другі народи також є мали і мають, і нам печені голубки не літали на стол. Кто хочет, все может. Воля человека всемогущая есть. Ум і дух чоловічий не має перепони, а если опустится человек, если только готовое от неба ждає, если сам не трудится изобразити сили свої, тогда, хотяй его на небеса выдвинем, он енакож остане безчуттєвим трупом... І прото, братя, не перепонит нам убогство, только волю і добрий розум в'єдно спойме, і увидимє, что догонимє других народов с помощью Всемогущего... Отложме на сторону давня суєвірія, зачнім з Богом! Єще не познаєть, і увидимє успіх по малом времени.

Нам, таже, не хибит ино, лише зображення, т. є. школа. Бо у нас єть здоровий розум, здоровое тіло, словом, сила єть, но ю только порушати потребно. Заумінім лишень собі, что хоцеме учитися і уже готово все, бо под єдною зимою наш хлопець научитє читати і писати, чрез другу і, можно, єще і третю зиму упражняєтьсє, і уже зображений муж остане, будет читати книги, новини, что читал — то пробовати будет, і легко приобрієть собі того, что би был перед тїм і не думал. Сам видумаєть собі помощь, сам тягость свою облегчит...

Но смотрім нині способи, як можно тоє произвести? 1. На благополєзний той конець нужно єть наперед щирюю мати волю і умїну; т. є., чтоб каждый, діти имущий, хотїл їх просвітити, тогда отвалит сам камїнь тягости. 2. Потребно і найпотребнїйшее єть, чтоб ч(єсні) священники, котрым Бог заповїдал учити і просвітяти народ, сію задачу ревнотушно і умовно исполняли, т. є., чтоб собі за первую повинность своего служения приняли зображення оное,

і не так лиш налегко, но серцем і душею. Они бо суть спасителя наслідники, достойно, чтоб і слово Христо-во «Оставьте дітей приходити ко мнї» не токмо устами говорили, но і ділом исполняли! Але 3. і дяки службу науки не так із повинности, як із любви і внішного* страстей возбужденія кончили, і то первое єть, бо даремний труд человека, кедь воля не єть изуполна. Очесні священники! Послухайте слово Господне, о сем чрез Єзекиїла вам гремляще: «Се аз на Пастири, и взйшу овец моих от рук пастирских!» Не уповайте і не желайте мзду за сіє. Будет вам мзда на небесїх, а вопреки страшный отвїт ожидает вас. Но 4. ви, РОДИТЕЛІЄ! — повинуетєся о воспитанїї дітей, котрым ви жизнь дали, старатися повинні ви заповїдею Божїєю діти вашї, особенно хлїбом благонаравїя, кормити, чтоб они члени отечества достойнїи были, чтоб они в пользу народа росли, а то єдине чрез доброе воспитанїє, т. є. чрез науку їм сотворите...

ПРЯШОВ, 27 СТУДНЯ 1850. Радостна была мнї година, 134 число «Вїстника» принесшая, бо тогда поучился, что число чесных руських писателей новим членом, господином Подгоряном, умножилось, же (жаль, что его не познаваю) добрі пишет по-нашему, но і ревнует о справї народной, что показал словами: «Братя, до діла славного займїмся соединєніими силами». Прото єму возрадуюся і поздравляю сердечно, хотяй незнаємого. Но понеже чесний сей дописователь в первом уже явленїї мене оскорбил і посміялся, говорячи, что по Ужгородської столицї уже і словаци учатся кирильскїї буквы, а я — русин — Азбуку малярськими буквами издал, тїм мене пред всїм народом на поруганїє отдал. Але я не сержуся прото, і явно

* Має бути: внутрішнього.

исповім, что я 1847 года власним розходом издал книжицю азбучную і покрестил ю: «Книжиця читальная для начинающих». Но прошу ю глубочайшим посмотри́ти оком, і сейчас каждый увидит, что книжиця она не мадярськими, но церковно-славенськими буквами писана єсть, что удостовірит і то, же в Пряшевской епархіі із ней безплатно мною роздані 2000 екземпляри такого учинили успіха, якого доселі еще видано не было, бо руські діти із ней по-руськи читати научилися, а не мадярськи. Суть в ней, а сице в срітеніі, і мадярські букви, но і такіі потрібніі были і суть, чтоб доселі по-мадярськи учивийся і руськую азбуку незнавий без руководителя і сам научиться мог читати по-руськи. Что книжиця она по-руськи писана была, то і мадяри узнали, і про ню свое я витерпіл, бо еди́но прото, что я руські книжочки писал, от мятежников поруган. І до смерти не забуду 27 апріля 1849 года, як розбойник между орудіями веден до Кошиць, гді для мене шибениця строїлася!

Але понеже чеснійшому Подгоряну книжиця она не любится про нісколько слов, прото ознаймую тепер, что сей минувшейся, сего года нова такая читальная видана єсть Книжиця в 2500 екземплярів, і я радоватися буду, если із сей руським діточкам служити могу. Она цінится на 10 кр (айцерів) сер. (ебром), занимает чети́ре перемички (аркуші — О. Р.), хорошо оправлена і всякими руськими письмени, т. є. церковними, гражданськими і рукописьменными буквами і упражненіями оздоблена, хотя́ і в ней находятся на конці німецькі, готтицько-славянські і римско-мадярські букви, но лише для того, чтоб руський ученик виді́л і понятіє мал о буквах других народностей. Изданна єсть таже і другая книжиця чисторуськая, покрещенная «Добродітель превішает богатство». Сію уже

больше раз літератори узнали за добрую, і сія может ся достати у Пряшові і Ужгороді по ціні 20 кр. (айцерів) ср. єсть і «Молитвенничок» за 24 кр. Такожде может ся достати і первый руський Альманах, братіями галичанами прославлен, по ціні 30 кр. ср., а в позолоченой оправі — по 1 зл. 6 кр. ср.; суть і штемпльованіі Місяцослови (календарі) по 10 кр. ср. Тепер але под тиском єсть і незабавки вийдет «Краткий Землепис (Geographia) для сельських школярей по ціні 20 кр. ср. і сейчас дається под тиск до Будина каждому русинові весьма потрібная книжиця под назвою «Литургическій катехис», обряди церковния і Літургію с. Йоанна Златоустого из'ясняющая. А сей ціна будет 1 золотий ср. Книжочки сії суть по-руськи писані, і ні единого мадярського слова не вміщают. Просим о защищеніі їх і кому люби́ло би ся о книжочок таких даєдну мати, прошу да ся оголосит у подчертаного крилошанина у Пряшові, хоть і письменно, наисті́ получит якнайскорі́й.

Братя! Для воскресенія задушеного народа найбільше потрібна єсть література, а сице література для начинающих. Не стиді́мся сказати, что всі починающіі єсьме і письмена нашіі еще не суть совершенни. Но кто был без азбуки філософ? Начинати потрібно первіє, і так достигнем чрез упражненіє до успіха великого і желаємого високого просвіщенія. А тепер «лучше єсть да што, як ни́ч».

Духнович

* * *

ПРЯШОВ, 28 СТУДНЯ 1850. На́йбільше народности сокровище сохранилося всегда в простонародних преданіях, которія для легшого понятія і симфоніі в ритмах, то єсть согласних слов оконченіях, со-

ставляють народні пісні, у нас співанками названі. В народних піснях, если оня внутренно по-смотрим, часто находятся древнішія історії, розвиваніе народа достойніших фамілій; і часто чудесная діла, самим історикам тайная, находим в них, а найбільше в потеряних, потуплених і наполи забытих. Тут содержатся давні обичаї, игри, народна древність, і з сих познаєм не токмо словесности розвитіе і чистоту, но і самого духа народа. Із таких древніх пісней, приповідок премудріший Міцкевич доводит славянського народа духа, нрави і судьбу. В сих познає і видит народ, як в зерцалі, в сих по давньому митологичеському виду із'ясняєм і ми давні обряди. Так познані суть нам уже неживущі народи. Так один Оссіан в своїх піснях представляє нам древній скандинавський народ, коего величество нас до удивленія восхищає. Так в піснях пам'ятаєм на великого Ігоря і Олега, Єрмака і пр. Таковія пісні як простішія, так суть достовірнішія, бо самая простота оціняє їх достовіріє. І прото ми вознамірилися народні издати пісні, щоб древні обичаї легше із'яснити могли. Для того молим вас, подбескидських братей, пожалуйте, прийміте невеличкий труд і іспишіте в народі гев-там еще находящієся стихи, наприклад, о чорном і білом Бозі, о чорной корові, о суботках, о пастухах і пр., і увидите, яке єсть в них древности сокровище! Ми ожидаєм тшання вашого і просим: пошліте нам по времєнно в пользу общенародную. Не внимайте посмівавшихся на сіє, «бо они не знают, что чинят». Еще раз молим вас і ожидаєм вашего ревнованія.

Заведеніе Літературное Пряшовское

* * *

ІЗ ПРЯШОВА (1861). Наша кореспонденція перестала потому, что я нездоров тілесно, но всего больший недуг духовный, непокой душі і серця, что наши русини без духа, без сознання самих себе крутятся по сторонам чужим, а своего отвергаются діла. Я, видя то, отчаял і лишил все напрасное діло, і только по нуждам удаваюсь в уряд, гді всяк тягнет для своей користи, а я остаюсь в меньшости! Что тут діялося і діється з А. Добрянським, то Вам извѣсно із газет, — і я обвинен всім ділом, но я не отрекаюсь, бо сміло заступал і заступаю свою руськую народность, а за то мене ненавидят. Осъм священников (мадяронов) повстало против честнѣйшого А. Павловича да і против мене, запродали его, як брата Йосифа в Єгипет, на суд мірський ложжю і клеветами. Уже дважди держались истязанія (інквізиції) на Маковиці, но се даром, годі бо где-что виколоти противу нас. Так, брате мой, в таком состояніи что мні иное ділати? Молчати!.. Одна надежда нам, что тепер берется на Соймі угорськом вопрос народностей. Словаки борются за свое, румуни кричат — так і нам, русинам, сама собою прийдет отрошинка, і ми (не желавшії) получим что-то.

* * *

ІЗ ПРЯШОВА (1861). Когда я читал угорсько-соймовой комісії законний очерк касательно народностей, палаті дня 13 августа предложений, казалось мні, что весь фирнамент, розвален, угнетает мя, что внезапно джума, сказивши воздух округ мене, подавляет диханіє. Мене лишило присутствіє! Прочто? Будьто не угодило, не нравилось предложеніє оное моему ожиданію? Ніт! Но по той простой вині,

что в предложенного очерка предисловії комісія для основанія начала или вступной точки взяла на увагу прошенія, країнському сойму предложенія — слов'янське*, сербське, волоське — а о руськом молчит. Должна молчати, коли русини самі умолкли, даже оніміли, не подав в своем інтересі жадного прошенія...

Сейчас, коли всі народи, духом времени ободренни, справедливою законодавства і щедротою правительства воззваннїї, на основанїї равноправности свое возстаніє і оживленіє силою ожидаємих нових законов убезпечити стремят і ревнуют, один руський народ уснул летаргічним сном, не дая знака своего живота. Почто тогда собственно нічого не просили Русини? Так ли они блаженні, что нічого не требуют? Или не знали, что просити? — Или зная, не дерзнули?...

...Сторгнем токмо завісу, оноє покривающую, і покажется явно, что скудость любви і приверженности к народности, а ізтуда прозябшії проклятії плоди — егоїзм і індивергентизм причиною были непредложенного прошенія. Сїї гражданскії пороки не натоолько в нижнім, як в вишнім відділі обрїтаються. В оном, як в паровім котлі, все кипит стремленієм і ревностію народность нашу воздвигнути. Но вишнього відділа лица не подвизались нам ніякого направленія или худїї намеки дати, коїми, як електричною искрою, все вдохновенієм би розпалилося было. і ми, свободним, честним, даже похвальним способом соглашившись, могли і должні были прошеніє народное предложить Сойму країнському. Ми ожидали, як недужнїї в овчей купелі. Ангел свободы возмутил воду, но в двох епархїях человека не было!.. По той причині ми як в вірительностях і чиновствах столич-

* Мається на увазі словацьке.

них, так на соймі країнському малим, почти незнатним числом заступлени єсьме.

Нікого не обходит свідініє, что і гражданскії гріхи суть. А сей опущенія гріх єсть воистину головний, с которого касательни нікогда не випокуютьсѣ! — Скромность єсть красная добродітель, но із скромности отказатись прав своїх, оставити свой народ, статись ізмінником і его бідную долю по возможности не поправити, єсть тяжкий порок. А в том взорі спуститись на дискрецію нам чужой партїї і ожидать милостиню — єсть постидная полтронерія. Носити шлейф мадярам, як нікоторїї наші священники і мірськія лица з порабощенієм своеї народности творят, — єсть гнусное рабство!

Прото ободряю всіх, котори ім'я русина надарено на себї носят, котори о народі і о народности нічого не радят, но яко вереди на тілі оного ширят і рум'яніються, смертельную язву на оноє затягуючи; котори не токмо яко інсекти на жирі его питаються, но яко пїявиці, кров его виссавши, сил животних ограбляють, а того бідного уже скелета долю уллучшити, его благосостояніє воздвигнути не заботятся, чтобы — по образу иних народов — познали і призналися быти русинами, должности касательно народности своей ревнїє исполняли, преимущественно благонамїренію Адольфа Добрянського, которий, як Йозуе, в землю обїтованную привести хочет, — поспїшествовали, по крайній мірі, не препятствовали. Иначе на воплі і стенанія народа возбудится Немезис і сплетением с молнїй бичем вас поразит, вереди випалит пекельним каменем, а і пїявиці не дасть ссати кров, — истребит вас безславних с лица земли, — зайдете в ад з проклинанієм народа і отмщенієм Небес!!!

* * *

ІЗ ПРЯШЕВА (1862)... Я нині, хотя і нездоров, займаюсь издаванієм народних пісней, ніскільки і Вам пересилаю. Да то і радість, когда молодці наші і дівочки руськії поють пісні! Радостніє слези точились мні, бывшему в Торисках на посвященіє, як то молодеж заспівала «Я русин был, есмь і буду», таже і ині руськії пісні. В пініі участвовали радо і дівочки, бо слава нашим молодцям, что неустомимо виучуют дівчат, бо пісні їх і саміі недруги похваляють.

Ми старці уже до могили, но із нашого попела воскреснут Фенікси, і ті будут солодше піти про руськое...

* * *

ІЗ ПРЯШЕВА (1863). Радостно мні слишать, что ви, галичане, думаете о театрі. Того истинно нам і Вам потрібно. Но у нас невозможно, бо тут ніт руськой публіки, а Вам во Львові, Перемишлі і пр. прежде всего нужно театр. Во-первых, поки еще не-много своїх народних діл, можно би употреблять переводы із російських і німецьких да із французьких. Они майстри в том. Между прочими, находится в Народном домі і мое одно дільце — «Верховний тарабанщик»,— оно исправленієм вираженій послужило б такожде...

Театр есть душа цивилизації, есть эстетика. Что же тикается ігроков, тому послужит доброе і бодрое наше юношество, руськії молодці і дівушки на способ, як то у словаков угорських, кої с пользою упражняются, і тім двигают народность.

Но можно би устроить еще один род театров для сельського юношества. Только, чтоб были дільця, так,

напр., могут семинаристи сділати подобніі дільця моему «Добродитель превышает богатство», можно би сложить историю Блудного сына, Йосифа, Самсона і проч., или нічто із домашней истории, і так сельськіі діти полезно забавляли би ся да і нікая-то польза приходила би на фонд школьній.

Ви, братья мої, подійствуйте в том смислі успішно. Я уже не могу: постарілі і послаб, уже совершил теченіє, нині радість чувствую токмо в чужих пра-цях...

Бог да любит Вас, і я Вас люблю, да любіте і Ви друга.

Духновича.

З МЕМУАРІВ

ЗАПІСКА 1858

Дня 15/27 августа 858 был в Народном домі искренно привітан от своїх. Слезы котилися і душа билася, видя народное движеніе задушенных русинов і начало востанія славного нікогда, но уже совсім потупленого народа.

О, востани, Славо, воскресни, як фенікс, от пепла, попраний врагами народа!

ДНЯ 13/25 студня 1859. Предпринято было против мене ужасное нападеніе человеком, которому нікогда я зло не помислил, но по возможности всегда добро ділал.

Он, подозрінієм ведомий, вечером, як бісновитий, напал на мя, лежащего в болізни, оскорбил грубо і легко убил би был, если б у мене на той час не был би гость, от коего он, устрашився, сам злою совістію гонимий, убіг, як іногда злобливий Каїн.

Господи, прости ему, ибо он не знал, что творит.

А мні подай, Господи, сил, щоб я, оскорблен, нападающему на мя і по сему всегда добро ділать мог і не отдавать злом за злое.

ЗАПІСКА 1861

Внимай

Бывший австрійський міністер граф Голуховський (Goluchowski), которого еще прадід Голух был честним русином, взял собі за предмет бідних совсім

іскоренить в Австрійской державі русинов. Лучшая его была мысль доткнуться самого языка і письмен руських, ті первіе атакіровать было его порядочною задачею. І истинно сділано всего, что на истребленіе рушини служило. Указом одним препоручено епископам, щоб клір в проповідях хоронился от всіх старослав'янських і російських слов, но употреблял спрощенный язык, которим простий говорит народ, щоб нікто старослав'янським или російським не писал діалектом. І вонистині найшлись русини, помагающі тому-то розпоряженію і зачали писать по волі Голуховського. Бо у Відні вифабриковалась новая правопись руськая і розширена по галиційським школам, щоб так сгубить і доселі уже довольно сгублений малоруський язык. Но то все мало еще виділося Голуховському, голова его горіла злобою противо русинов. По его мысли определена была на 30-ое число мая 1859 комісія до Львова, о том рішить імюющая, щоб місто кирильської Азбуки втиснуть русинам латинський алфавет с чеською правописсю і так совсім руськую викоренить Азбуку. Вслідствіе сего замисла дві руськія часописи «Зоря Галицкая» і «Вістник» запершені, писателі руськіі в подозрініе взяті, і мні самому приданий поліцейний сторож, кой всегда в одном домі со мной пребывать должен был, внимая, когда і кто посітит мене і проч.

Но минулося і Голуховського всемогущество, систем правительства обернулося на лучшее. В метрополиту галицького именован муж по серцю народа, Григорій Барон Яхимович. Он прежде всего за должность собі взял получить состояние падших русинов і 23-го сентября 1860 подал прошеніе его Величеству о возобновленіи древних руських прав.

Цар батюшка милостиво склонился прошенію русинов, воскресил погибшее руськое слово і пове-

ліл, щоб в руських округах і урядовим язиком был язик руський і проч. Ітак: «Поем Господеві, славно бо прославился».

Нота.

Лаборськії русини вибрали собі на соймового заступника (аблегата) грозного мадяра Рудольфа Буяновича. Он їм все обіщав, і бідніі русини под предводительством тамошніх священников все вірили своїм лжепророкам.

Один раз вислана была із Сойма депутація о во-прос еманціпації жидов, гді начальник Саплонцаї так начал говорити: «Жиди большею частію бывають между убогим народом, обманывая бідних людей. Так знаю, в Марамороші бідних русинов уже до крайнього привели убожества,... прото я не соглашаюся на еманціпацію жидов...»

На то руський посол Буянович огниво сказал: «Жиди суть торгующий народ і великоумный, но русини суть глупіі, лінивіі, неробочі, словом, не достойни ім'я народа. Я еманцікую жидов, а русини спокойни могут быти, если будут рабами» і проч.

Такто уводят наші священники бідний народ до пропасти про свою користь.

НЕ ЗАБУДУ ПО ВСЕЙ ЖИЗНИ

По скончанію нещасного мятежа, так реченого Кошутовського, на Угорщині угорськії русини, російськими полками одушевленніі, зачали по-народному думать, воздвигше по силам слабым і письменность свою. Я в том ділі был одушевлен, понуждал молодеж руськую до діла, істочив сили і деньги, видал сейчас дільце под заглавіем: «Книжиця для начинающих», которое дільце, для народа простого в стихах четири раз печатаное, великую принесло

пользу для народного духа і для літератури. Издал сейчас молитвенничок руський «Хліб душі», которое дільце с восторгом розхвачено так, что четири рази должно было его печатать. Сейчас издал «Альманах» і «Місяцеслов» і проч.

Я радовался духом, что наші забвенніі русини показали пламьнь духовной жизни, трудился ночью і днем, боролся с перепонами і врагами і заложив, учредил «Літературное заведение», которое порядочно издавало начальніі літературніі сочиненія.

І радосно могу сказать, что русини епархії Пряшовської одушевились, найпаче же молодеж стала душевно ревновать за руський дух і за руськое слово. Дівушки уже не стидилися пїть руськіі пісні, і піснь моя народная «Я русин был, есмь і буду» повсюду голосовала в обществах, да уже і жиди зачинались учить руському. На гімназії Пряшевской я преподавал руський язик і любезно посіщали школу мою не токмо русини, но і словаки, і мадяри, да і лютеранськіі ученики. Кто извістит мое удовольствие!? Я трепетал в радости, думал, что оно і таки останется навсегда!

Уже все было готовое в моїх торжествующих мислях, токмо печатніі требовал уже ко исполненію і совершенію моїх дум. І розгадав лучший на тоє способ: откупить у ужгородського книгопечатаря Кароля Еллінгера печатню, т. є. привілеگیю, і отдать ю отцам Василіанам мукачевським, і учредить там руськую печатню. Посовітовал о ділі с отцом протоігуменом Бованковичем, і он готовим показался откупить печатню і сотворить руськую. Словом, все было совершенно исполнено, токмо нужно было архіерейського соизволенія. Я прото 1851 года в місяці Іуні удался до архіерея мукачевського до Ужгорода, сообщив ему приватно наміреніе мое і благосклонность протоігумена. Архіерей похвалил

діло народное і сказав, что тое на консисторії предложит і скончит полезно.

На третій день архієрей Василій Попович скликав консистор, і я такожде прибув на конференцію. Но, вмiсто ожидаемого предмета, представлен был один процес брачний... По двух часах процес докончился. Тогда я встал, с кротостію поздравив єпископа і всіх членов іменем моего єпископа, капітула і клира, хотіл внести предмет мой о розвитку літератури народної і о печатні, но єпископ прервал мое слово і, смотря на землю, роз'яреним голосом вопросил мене: «Є у вас письмова довіреність?»* Я тіми словами опарен, отвітовал: «В мене такої довіреності немає, бо я не вважаю, що вона потрібна, адже мене тут знають, я не приїхав з Америки, я в цій св. Єпархії шість років працював нотаріусом і до цього я присяжний присідатель цієї консисторії, немає в мене про те відомостей, щоб я був позбавлений цієї привілегії. Інакше, коли б ті, що мене послали, знали, що мені буде потрібна письмова довіреність, виставили б її на одному листі». На тое владика своїм підозрительним голосом отвітил: «Ні, ні, тут ніхто не може нічого пропонувати без довіреності...»

Я смятен покорно отповіл: «Якщо я не заслуговую на те, щоб мене вислухали як посланця, то вислухайте мене як приватну і відому тут особу, члена цієї святої консисторії. Я не збираюся викликати неспокій, я хочу підняти справу загальнонаціонального значення, запропонувати заснування національної друкарні, а це питання торкається народу, до якого ми всі належимо». Но владика упорно отвітил: «Ніхто ніяких пропозицій не може робити без довірено-

* Діалог між Духновичем і владикою в оригіналі подано по-латині. Передаємо його у перекладі.

сті!» З тим владика встал і отишов, і так кінець был згоди.

Я такожде отишов на мою квартиру на парафію, і сейчас оставил Ужгород с тим умислом, что нікогда в жизни не увижу город, в котором от дiтства воспитан был, і од'їхав не без см'ятенія.

Но что сталося? Я от'їхав із Ужгорода, от'їхав покойно. А сейчас жандарми приходят на парафію Цегольнянськую вооруженні, кричучи, щоб їм видать якогось-то бунтовника, возмущителя каноника Духновича і, не вислідив того, по цілом городі розбіглися, искаючи баламутника, агітатора руського і російського пропагандиста.

Начальник столичний Янке сейчас писал чиновное посланіє на єпископа Поповича, щоб видал каноника Диновича (так было писано), но єпископ отвітовал, что он Диновича каноника не познает і что под тім іменем у него нікто не был.

Так поводилося со мной в Ужгороді, і мої наміренія в пользу народа мадярами, больше же руськими мадяронами (ренегатами), так были воздані. Господь да отмездит їм, не відають бо, что творят!

ДНЯ 24 АПРІЛЯ '861 ПО НОВОМУ МІСЯЦО-СЛОВУ. Виїхала із Пряшова двінацятьлична депутация до Зборова виглядовать і виисковать противо вибора на сойменного аблегата г. Адольфа Добрянського. Придишов сам староста — Над-Жупан Фелікс Сіньєї, верховний письмоводитель Павел Шемшеї, верховний стряпчий Добаї і прочіі, всі мадяри, один із русинов — г. крилошан Йосиф Шолтис.

Діло єсть о том: «Маковицькіі русини с словаками зборовськими і иними слав'янами... вибрали собі в посла Адольфа Добрянського, совітника Угорського намісництва в Будині, як истинного народолюбця і защитника слав'ян. То было поводом неугодова-

нія малярським аристократам. Вибір був законний, безтревожний, всі вибирателі трезвенно, порядочно і безстрастно сносилися, кажуть, що не було в 1000-людном зібранні одного п'яного чоловіка, крім попа Альберта Брадача, п'яниці і злобнішого чоловіка, повалившогося на подібє свині в болото. Но хотів і вибір так чесно і так законно отбылся, однакж противо сему отозвалася партія, отличающаяся от русько-слав'янського народу, желающая помаляршити весь мір. Появилися сейчас угнетенія, гоненія, руганія, інтриги і все диявольське ремесло. А то протом: «на аблегата или посла назначен был із сторони нікотрих руських священников Йосиф Якович, адвокат із Песта. Той сам был виволен русинами в посла уже 1848-го года, і хотів шляхта шариська противо него тогда постала натолюко інтригами, что он на сойм і не был припущеним, однакж постоянний русини знову его вибрали. Той і нині як то на готово пришол, вручая себе, таже і руський програм видал. Но пред самою вольбою двома днями прибыл сюда і ц (ісарський) намісничеський совітник, помянутий Адольф Іванович Добрянський, із'являя, что если его выберут в послы, то он готов принять посольство на Сойм угорський. ...То об'явилося народу маковицькому без всякого намаганія агентами Добрянського, г. Антонієм Рубієм і Михайлом Невицьким, найпаче же священником біловезьким Александром Павловичом, которого весь народ (невзираа на исповіданіє і народність) обожаєт ради его честности, цілости, нравственности, приязности к народу, ради великого его чоловіколюбія і готовности пожертвованій на пользу народа, в которого слід ідет весь народ. Его совіти народу святити, так, что Павлович біловезький скажет, то каждый чоловік охотно исполняет, так что Павлович стался на Маковиці всемогущим про свої добродітелі. Той сам Павлович без всякой

агітації толюко об'явил, что он на Добрянського даєт свое жребіє, сейчас весь народ згучал: «Ми всі там гді біловезький священник, — і кричал непрестанно: «Добрянський, Добрянський!» І так на жребованії Добрянський получил 613 жребій, Якович же 242 жребій от своїх достиг, і так избран в посла Адольф Добрянський.

Но чорт не спит, чорт своїх захищаєт. Чорт нахнув повітового суддю Александра Подгаєцького, і той біслий, хотів із чисто руської фамілії проізшедший, однакж больший русинам враг, той, которого отець был у нас консисторіальним адвокатом, той, который, жил блудно, розточил все имініє отчее с блудницами, той, которого русини лично же впливом Духновича произвели на нинішное достоинство, который на самом виборі стал противо Добрянського, с своїми гайдуками грозил бідним русинам палками, киями, в'язницею і мученіями, враг окаянный, видя не по своему мнінію випавший вибір, огорчен гордостію, сейчас на столичное зборище подал извістіє, что русини (лично помянутий Павлович) агітовали россизмом, говорячи: «Придет московський цар на возваніє Добрянського і вислободит нас от іга малярських панов»; даліє, что Павлович наустил народ, что не будут священникам роковину платити, і прочіі, сему подобній ложній извістія. В том інтригантном ділі найшол он на сторону свою подобних собі збойников, священников маковицьких. Но что реку: священников? Ба — лупежников, врагов народа, волков стада руського, інтригантов, а сиче на чєлі тіх был Андрей Артим, намісник і дубовський приходник, так ревний священник, что принесенную в церков дітину крестити не хотіл, котору должны были родители нести во иную парафію, і там покрестити; кой із простого роду проізшол, однакж простого чоловіка не терпит і пр.; 2. Алойсій Кендровський, бывший

лях і кой змінив отцю своєму, називаючомуся Сциранка, ім'я своє перемінив із Сциранки на Кендровського. 3. Гвоздович, никловський приходник, враг всего руського. 4. Іван Гвоздович, пережнього отець, приходник цернинський, драч народа. 5. Петро Гвоздович чорнянський, кой на три годи не літургизовал, в церков не ходил, — безбожний — і не сповідал, тім хотя присилить народ на даяніє собі роковини. 6. Николай Дзубаї кечковський, глупець і осел, кому деньги богом суть. 7. Гулович, мадярон і лупежник; к тім причипилс я чесний старий приходник орлихський Ілія Ковалицький, обманутий злодіями. Ті, споївс я з лаборськими попами, окаянними мадярами і ренегатами, запродали в особі Павловича руський народ на Сойм угорсько-мадярський, оклевета я его, что он тягнет за Росією і ожидающого од Росії спасенія. То суть пастирі руського-угорского подкарпатського народа, — священники лихії, нечестивії подносятся на одного чесного, невинного, благого і благочестивого священника, запродава ют его, як брата Йосифа в Єгипет. Но, даст Бог, і постидятся враги его.

Так от'їхала славная изслідовательная депутація противо невинного Павловича, проданого братами нечестивими. Увидим, что изслідит? Однакож стид і горесть, когда священники нечестивії ведут невинного священника на суд мірський, желая убить, умертвить неповинного, як жиди Христа.

Сотвори, Господи, со мною знаменіє во благо, яко да увидят вразі мої і постидятся, яко Ти, Господи, помог мні і утішил мя еси!

ПРИМІТКИ

На Україні твори Олександра Васильовича Духновича окремою книгою виходять уперше. Упорядкувала і підготувала тексти для цього видання невтомна дослідниця літературного процесу й культури історичного Закарпаття Олена Михайлівна Рудловчак, яка народилася в м. Мукачеві; ще в період входження Закарпаття до складу Чехословаччини життєві дороги привели її до Пряшева (Словаччина), де досі живе і працює. Тяжка хвороба не дозволила їй повністю підготувати це видання. Аби його випустити в ювілейний Духновичів рік, видавництво попросило іншого дослідника життя і творчості видатного нашого діяча культури, яким є О. Духнович, теж пришівчанина Юрія Бачу, написати вступну статтю.

О. М. Рудловчак, готуючи тексти книги, відібрала найкращі поезії О. В. Духновича, подала окремі зразки його прози, вмістила драматичні твори, один з яких широко відомий поколінням нинішніх закарпатців та пришівчан, що в 20-і — 30-і роки могли бачити постановки п'єси «Добродітель превинає богатство» як на професійній, так самодіяльній сценах у наших селах і містах. У зв'язку з обмеженим обсягом книги упорядниця не мала змоги ширше представити в ній наукову (педагогічну, історичну, філософську) спадщину, публіцистику та мемуари, ці зразки творчості О. В. Духновича подані окремими дописами до газет, фрагментами та уривками з великих творів та записних книжок.

При подачі текстів упорядниця прагнула якомога точніше транслітерувати сучасною українською орфографією тогочасні написання слів та звуків, передати вимову, що, враховуючи наявність текстів, друкованих церковнослов'янським алфавітом, різницю між тогочасним «гражданським» та сучасним українським алфавітом, як і етимологічним та фонетичним принципами правопису, являє значні труднощі. Аби донести до сучасного читача особливості тогочасної писемної мови, її певну архаїчність, збережено у дієсловах минулого часу кінцеве «л» (*писал, читал* — характерні лише для тогочасної писемної мови, на Закарпатті і Пряшівщині тут у народному мовленні послідовно вживається «в» — *писав, читав*). У дієсловах третьої

особи однини та множини теперішнього часу збережено тверде кінцеве «т» (*робит, роблят*; така вимова характерна й для багатьох говірок Закарпаття та Пряшівщини). Аби уникнути небажаних перекручень змісту у дієслові «бути» та всіх похідних від нього послідовно збережено звук і букву «ы» (*быти, был тощо*), вживання в цьому місці «и» призводить до змістових перекручень, на Закарпатті та Пряшівщині народне мовлення досі чітко розрізняє вимову звуків «и» та «ы».

ХУДОЖНІ ТВОРИ

ПІСНЬ НАРОДНА РУСЬКА (Вручання). Точне датування цієї найпопулярнішої поезії Духновича не встановлено, оскільки не зберігся жоден з датованих її автографів. Вперше надрукована в укладеному автором літературному альманасі «Поздравление русинов на год 1851 от Литературного заведения Пряшевскаго» (Відень, 1851). Твір завершував книгу-альманах, і віршем читачеві вручалася ця книга, у першодруці вірш завершувався строфою:

*Прийми той щирий дарок,
Прийми вот маленьку книгу,
І сей письменний рядок;
Прочее же не забуду,
Сердца моего скруху
Пожертвити; — я твой буду,
Твоім другом і умру.*

Духновичь.

Так повним прізвиськом підписано першодрук. Вдруге автор подав цей вірш у календарі «Місяцеслов в поздравление угорских русинов на год 1857» під заголовком «Піснь народна руська». Подається за цим виданням. Твір багато разів друкувався в різних варіантах, став народною піснею, подавався з нотаціями. За життя була ще одна публікація (1864) в Ужгороді («Місяцеслов на г. 1864»), де подано даний варіант тексту з припискою: «Сія піснь есть достойна того, аби ю каждый русин на пам'ять знал».

ПОСЛІДНЯЯ МОЯ ПІСНЬ. Твір написаний 1862 року, коли автор тяжко хворів, як поетичний його заповіт. Автограф зберігся у рукописній збірці «Записка 1861», датований 3 березня 1862 року. Вперше надруковано у літературно-художньому збірнику «Галичанин» (Львів, 1862. кн. I, вип. I, с. 19—20). В автографі є всередині ще чотири строфи, які не подані у першодруку. Подається за першодруком, текст першо-

друку без додавання вказаних чотирьох строф звірених з автографом.

ЖИЗНЬ РУСИНА. Вірш вміщений у всіх трьох виданнях букваря О. Духновича «Книжиця читальная для начинающих» (Будин, 1847, 1850, 1852). Подається за виданням 1850 року.

ПОЗДРАВЛЕНІЄ. Вперше надруковано у місяцеслові «Поздравление русинов на новый год 1850» (Перемишль, 1850). Подається за першодруком.

ПОЗДРАВЛЕНІЄ РУСИНОВ НА НОВИЙ ГОД 1852. Твір написаний за мотивами народних новорічних вінчувань-побажань. Вперше надрукований у газеті «Вісник» (Відень, 1852, № 3, с. 11). Автограф зберігся у рукописній збірці Духновича «Загадки и логогрифы» (1852, с. 11—12). Подається за автографом.

РАДУЙТЕСЯ, СОКОЛЯТА. Поезія вміщена у рукописному збірнику «Записка 1863» під рубрикою «Піснь з поводу купленнаго питательного дома 27 січня 1864», написана з приводу заснування при «Спілці св. Йоанна» в Пряшеві гуртожитку для бідних дітей-учнів. Друкується за названим автографом.

РУСЬКИЙ МАРШ. Автограф зберігся у рукописній збірці «Записка 1861», не датований, вміщений між записами другої половини 1861 року, ближче до кінця, наступний запис — 2 грудня 1861 року. Подається за автографом. Покладена на музику ще у минулому столітті.

ПІСНЬ НАРОДНА. Написана за народнописаними мотивами, ця поезія, її автограф, вміщена в «Записці 1861», датована 2 грудня 1861 року. Покладена на музику, досі співається у Східній Словаччині, як свідчить О. М. Рудловчак. Подається за автографом.

ПІСНЬ ЗЕМЛІДІЛЬЦЯ-ВЕСНОЮ. Вперше надрукована у молитовнику О. Духновича «Хліб душі» (1857), написана раніше, зберігся пізніший варіант її автографа у «Записці 1858». Подається за вказаним першодруком. Одна з найбільш відомих в народі поезій Духновича. Закарпатські москвофіли, друкуючи переклад її російською мовою, здійснений М. Гербелем (Поезія славян. — Петербург, 1871), намагались довести, що О. Духнович писав свої твори російською мовою.

ВОЗЗВАНІЄ. Вірш присвячений Олександрові Павловичу. Автограф вміщений в альбомі «Приятний пам'ятник, или дружественная записка Александру Духновичу, собора крылошан Пряшевскаго сочлену 1853 от друзей». Запис зроблено 1856 року з припискою «А. Павлович Біловежскій». Подається за автографом.

ОТЕЧЕСТВО. Автограф вірша зберігся у рукописній збірці малого формату «Діло от безділія Александра Духновича»,

укладеній 1859 року. Вперше надруковано в газеті «Слово» (1865, № 75). Подається за автографом.

КАЗКА. Вірш написаний за народними мотивами. Вперше надрукований в газ. «Отечественный сборник» (1853, № 10) під заголовком «Повість «Сліпий і хромий». У календарі Духновича «Місяцеслов на год 1857...» має заголовок «Сліпий і хромий». Автограф зберігся у рукописній збірці «Загадки и логогрифы» (с. 106—107). Подається за автографом.

ВОЛОЦЮГА. Автограф вірша зберігся в рукописній збірці «Загадки и логогрифы» (с. 90), вперше надрукований у календарі «Місяцеслов на год 1857...» Подається за першодруком.

ДОВОЛЬСТВО. Автограф вміщений у зб. «Діло от безділія Александра Духновича» (1859, с. 162—163), першодрук в «Місяцеслові на год 1869» (Ужгород, 1868, с. 42). Подається за автографом.

ГОРДИВШЕМОУСЯ ЧИНАМИ. Автограф зберігається у зб. «Діло от безділія...» (с. 17), надруковано в газ. «Русин» (Ужгород, 1923, № 56). Друкується за автографом.

ЩАСТІЄ ЖИЗНИ. Автограф — там же, с. 302—307, вперше надруковано у виданні «Зоря Галицкая, яко Альбум» (1860, с. 59). Подано за першодруком.

ЧТО БЫВАЛО—ЕСТЬ І НИНІ. Датований — 29 січня 1860 р. — автограф вміщений у рукоп. зб. «Записка 1858». Вперше опубл. у «Зоря Галицкая, яко Альбум» (1860, с. 60—61). Подається за першодруком.

МИРОСЛАВ В БУДИНІ. Твір написаний між 22 і 25 січня 1863 р., автограф — в «Записка 1863» (с. 6—10). Подається за автографом.

ПРОЩАНІЄ З М'ЯСНИЦЯМИ 1852. Автограф — у рукописній зб. «Загадки и логогрифы» (с. 35—38) без датування. Вперше опубліковано в газ. «Вісник» (1852, № 14), згодом у впорядкованому Духновичем календареві «Місяцеслов на год 1857» (с. 56). Друкується за автографом.

ПІСНЬ ПРОСТОНАРОДНА («Прийди ти до нас...»). Широко відомий твір О. Духновича, має нотацію, став народною піснею, відомий у кількох варіантах. Два варіанти належать перу О. В. Духновича. Перший автограф датований 5 грудня 1861 р. — в «Записці 1861» (с. 35—44), другий — в «Записці 1863» (с. 114—125) і надрукований в «Місяцеслові на год 1875». Подається за другим автографом.

ПІСНЬ ПРОСТОНАРОДНА («Ой, гаю мні, гаю...»). Датований автограф — 3 лютого 1864 р. — у «Записці 1863» (с. 106—113), за яким і подається.

СВОБОДА. Перший вірш, вписаний О. Духновичем

у його рукописну збірку «Privatae cogitationes» (с. 36—37) під час праці у Біловезі. Датується літом 1844 року. Має заголовок «Піснь о свободі». Інший варіант автографа вміщено у рукописній збірці «Забавки Александра Духновича каноніка Пряшевскаго» (1848, с. 18—19), що друкувався з деякими змінами в альманасі «Поздравление русинов на год 1851...» (с. 35—36). Подається за другим автографом.

САМОТНОСТЬ. Вірш написаний наприкінці 50-х років. Автограф — у рукоп. зб. «Діло от безділія...» (с. 300). Друкується за автографом.

ПІСНЬ К ЛЮБЕЗНІЙ. Перший варіант автографа — в тій же рукописній збірці біловезського періоду, що й «Свобода», інший варіант — в рукописних «Забавках...» (1848, с. 23—24) — тут подається за даним автографом.

НЕЗАБУДКА. Автограф знаходиться у зб. «Забавки...» (с. 47—51), за яким і подається. Вперше надруковано в альманасі «Поздравление русинов на год 1851...» (с. 37—39) без розбивки на строфи.

ЛЮБОВ МИЛОЙ І ОТЕЧЕСТВА. Вперше надруковано в альманасі «Поздравление русинов на год 1852 от литературного заведенія пряшевскаго» (с. 32—33). Подається за першодруком.

ТОСКА НА ГРОБІ МИЛОЙ. Вперше надруковано в альманасі «Поздравление русинов на год 1852...» (с. 34—39), подається за цим виданням. Поезія покладена на музику, як пісня вміщена у пісеннику «Хоры на слова А. Духновича» (Прага, 1928, с. 52—55).

ТУГА. Вірш є переспівом власної поезії «Піснь», що ввійшла до опублікованого в 1850 р. оповідання «Мілен і Любция». Подається за автографом із зб. «Записка 1863» (с. 132—135) — тут вміщено під 1864 р.

НА ПОХОРОН МАТЕРІ. За твердженням М. Бескида, цю поезію О. Духнович зачитав на могилі матері (мати — Марія Іванівна Герберій померла 13 липня 1843 року в с. Ремета). Першодрук після смерті О. Духновича, в газ. «Отечественный сборник» (1866, № 9). Подається за першодруком.

ДУМА НА 60-ЛІТНЮ ПАМ'ЯТЬ. Поезія написана з нагоди власного 60-ліття. Автограф — у зб. «Записка 1863» (с. 11—13), за яким і подається. Першодрук (з деякими відмінностями) — у «Місяцеслові на год 1865» (с. 141).

НАДГРОБНОЕ ОЛЕКСАНДРА ДУХОВИЧА. Подається за автографом з альбома «Пріятний пам'ятник...» (с. 188—189), де ця поезія вміщена між творами 1859 року.

МЛАДОСТЬ. ЧЕСТЬ. ХВАЛА. КЛЯТВА. ЛЖА І ТАТЬБА. О РАДОСТЯХ ШКОЛЬСЬКИХ.

О ДІЛАХ ШКОЛЬСЬКИХ. О СПРАВОВАНІІ ДІТЕЙ В ШКОЛІ. РАДОСТЬ ВЕСНИ. Всі поезії подаються за першим виданням букваря О. Духновича «Книжица читальная для начинающих» (В Будині граді, 1847). Вірші «О ділах школьських», «О справованії дітей в школі», «Радость весни» подано в скороченому вигляді, значно скорочено кінцівки цих творів.

ЖАБА. За словами О. Духновича, поезія написана «по лаборському вираженію», тобто діалектом Лабірщини. Вперше надрукована в альманасі «Поздравленіе русинов на год 1851...» (с. 50—51). Подається за першодруком.

МУХА. Автограф байки вміщено в зб. «Записка 1863», датована 19 січня 1864 р. Вперше надрукована у календарі «Місяцеслов на год 1865» з незначними правками. Подається за автографом.

ЗАГАДКИ-ГАДАНКИ. Загадки О. Духнович писав наприкінці 40-х — початку 50-х років. Ввійшли до укладеної в 1852 році рукописної збірки «Загадки и логогрифы...» Окремі зразки, подані тут, друкуються за автографами. Вони друкувалися Духновичем у віденській газ. «Вісник» за 1862 рік та додатку до нього «Отечественный сборник», пізніше у дитячих журналах та підручниках на Закарпатті та у Галичині. Загадки-гаданки О. Духнович складав з розрахунку не лише на дітей, а й на дорослих.

ЛОГОГРИФИ. Це загадки, розгадки яких ґрунтуються на слові чи літері, складі слова, із врахуванням, що у старослов'янському алфавіті (азбуці) кожна літера мала свою назву (б — буки, с — слово, м — мисліте тощо). Вміщені тут логогрифи подаються за автографами рукописного зб. «Загадки и логогрифы...»

ПАМ'ЯТЬ ШАВНИКА. Нарис написаний на курорті Шавник поблизу Пряшева 1 червня 1850 р. Тут О. Духнович часто відпочивав. Вперше надруковано в альманасі «Поздравленіе русинов на год 1851...» (с. 71—78). Подається за першодруком.

МІЛЕН І ЛЮБИЦЯ. Сентиментально-романтичне оповідання, вперше надруковане в альманасі «Поздравленіе русинов на год 1851...» (с. 79—149) без зазначення автора. Дослідники довели авторство О. Духновича. Уривок, вміщений у цій книзі, подається за першодруком.

БАСНЯ ПРОТИВО СТИДЯЩИХСЯ СВОЄЙ НАРОДНОСТІ. Автограф байки зберігається в рукописній зб. «Діло от безділія...» (с. 194—196). Вперше надруковано у календарі «Місяцеслов на год 1866» (с. 45). Подається за автографом.

АФОРИЗМИ, ПРИСЛІВ'Я. Автографи цих коротких

прозових, частково поетичних творів увійшли до рукописної зб. «Діло от безділія...» (1859). Окремі зразки, подані в цій книзі, друкуються за автографами.

Добродітель превішає богатство. П'єса вперше надрукована окремим виданням 1850 р. в Перемишлі. Перша постановка на сільській самодіяльній сцені на Східній Словаччині в 1851 р. (учнями двох сіл — Тополян і Странян). Подається за першодруком (скорочено).

Головний тарабанщик. П'єса написана на початку 50-х років. Зберігся автограф, примірник якого Духнович наприкінці 50-х років подарував Львівському Народному дому. Вперше надруковано у кн. О. Духновича «Вибране» (Пряшів, 1963; упорядкування Ю. Бачі). Подається за автографом.

З НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ

О НАРОДАХ КРАЙНЯНСЬКИХ ИЛИ КАРПАТОРОССАХ УГОРСЬКИХ... (Фрагмент). Історико-етнографічне дослідження. Повна його назва «О народах крайнянських или карпаторосах угорських, под Бескидом в Землинської, Унгської і Шаринської столиці живущих». Вміщена як друга частина (71 сторінка рукопису) до рукописної збірки «Забавки Александра Духновича, каноника Пряшовского. 1848». Повний текст вперше видрукувала О. Рудловчак в 1979 році в «Науковому збірнику Музею української культури» (Пряшів, № 9). Подається за автографом, який зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки.

ИСТОРИЯ ПРЯШЕВСКОЙ ЕПАРХИИ. (Уривки). Свій твір О. Духнович написав латинською мовою, дійшов до нас у перекладі К. Кустодієва російською мовою окремою книгою, що вийшла у Петербурзі 1877 року. Фрагмент поданий за цим виданням. Латинський текст був датований 1846 роком. Рукопис загубився.

НАРОДНАЯ ПЕДАГОГИЯ... (Фрагменти). Повна назва праці «Народная педагогія в пользу училищ і учителей сельских». Вийшла окремою книгою у Львові в 1857 році з позначкою: «Часть I. Педагогія общая». Рукопис О. Духновича загубився. Подається за першодруком.

ЕСТЕСТВЕННО-ДУХОВНАЯ РАЗСУЖДЕНИЯ (Фрагменти). Повна назва твору «Естественно-духовная разсуждения Александра Духновича Крылошана в Пряшове 1855». Рукопис (255 с.) зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки, на обкладинці рукою О. Духновича написано: «Для народного Дома посылает Духнович». Крім поданих тут «разсуждений» (III—V), складається

з таких частин (I. О началe вешеств; II. О телесах; VI. О бедах жизни; VII. О судьбе; VIII. О свободе ума и деле. Продолжение; IX. О терпении человека; X. О душе; XI. О разинствіи людей; XII. О войне). Вперше надруковано у кн.: Олександр Духнович. Твори в 4-х томах.— Т. 2.— Пряшів, 1967. Подається за першодруком з послідовною транслітерацією тексту російською мовою.

КРАТКИЙ ЗЕМЛЕПИС ДЛЯ МОЛОДИХ РУСИНОВ. (Уривок). Підручник написаний і виданий О. Духновичем 1851 року, складається з двох частин: історії і географії. Як педагог він цим підручником виділив історію і географію як окремі навчальні предмети, доти в народних школах подібні матеріали несистематизовано подавалися в читанках. Цим підручником започатковано подібні видання, які з'являлися потім на Закарпатті та у Галичині. З наведених уривків видно, наскільки прогресивними були педагогічні погляди О. Духновича. Текст подано за першодруком.

З ПУБЛІЦИСТИКИ, ЩОДЕННИКІВ ТА МЕМУАРІВ

ПРЯШОВ, 2/14 МАРТА (1850). Стаття надрукована без підпису автора в газ. «Вісник...» (1850, №14).

ПРЯШОВ, 10/31 СЕРПНЯ (1850). Надруковано в газ. «Вісник» (1850, № 84) без підпису автора.

ПРЯШОВ, 27 СТУДНЯ 1850. Стаття надрукована в газ. «Вісник» (1851, № 5) за підписом «Духновичъ».

ПРЯШОВ, 28 СТУДНЯ 1850. За підписом «Заведеніє Литературное Пряшевское» видруковано у «Віснику» (1851, № 7).

ІЗ ПРЯШОВА (1861). НАША КОРЕСПОНДЕНЦІЯ... Підписано криптонімом «А. Д.», Видруковано у газ. «Слово» (1861, № 45). Це фрагмент листа О. Духновича до Я. Головацького від 16/28 червня 1861 року.

ІЗ ПРЯШОВА (1861). КОГДА Я ЧИТАЛ?.. Стаття вміщена в газ. «Слово» (1861, № 60).

ІЗ ПРЯШЕВА (1862). Я НИНІ... (Уривок). Стаття вміщена в газ. «Слово» (1862, № 1). Підпис — «А. Д.»

ІЗ ПРЯШОВА (1863). РАДОСТНО МНІ СЛИШАТЬ... Стаття видрукована в газ. «Слово» (1863, № 10) з підписом «А. Духнович».

ЗАПИСКА 1858. Повна назва «Записка Александра Духновича 1858». Обсяг «Записки 1858» 378 с. Це щоденникові записи автобіографічного характеру, художні твори та нотатки. Охоплює події від середини 1858 до кінця 1861 рр. Два записи в цій книзі подані за автографом.

ЗАПИСКА 1861. Теж записи різного характеру, як і в попередній. Мала 165 сторінок. Записи охоплюють 1861—1864 рр. Повна назва рукопису «Записка Александра Духновича от года 1861». Оригінал зберігався в архіві Пряшівської єпархіальної бібліотеки, нині втрачений, але збереглася копія оригіналу, яка належить М. Ричалці. Подані тут фрагменти друкуються за цим джерелом.

Д. М. Федака

ЗМІСТ

«...А на батька пам'ятайте». Вступна стаття Юрія Бачі 5

ХУДОЖНІ ТВОРИ

ПОЕЗІЯ

«...З своїм знатися родом...

Піснь народна руська (Вручання)	18
Послідня моя піснь	19
Жизнь русина	21
Поздравленіє	24
Поздравленіє русинов на Новий год 1852	32
Радуйтеся, соколята	36
Руський марш	38
Піснь народна	40
Піснь земледільця — весною	41
Воззваніє	42
Отечество	43
Казка	44
Волоцюга	45
Довольствіє	45
Гордившемуся чинами	45
Щастіє життя	46
Что бывало — есть і нині	47
Мирослав у Будині	49
Прощаніє с м'ясницями	50
Піснь престоноародна («Прийди ти до нас...»)	51
Піснь престоноародна («Ой, гаю, мні гаю...»)	54

«Так я сльози проливаю»

Свобода	57
Самотність	58
Піснь к любезній	58

Незабудка	59
Любов милой і отечества	61
Тоска на гробі милой	63
Туга	66
На похорон матери	67
Дума на 60-літню пам'ять	68
Надгробное Олександра Духновича	69

Маленьким соколятам

Младость	70
Честь	71
Клятва	71
Лжа і татьба	72
О радостях школьських	72
О ділах школьських	73
О справованії дітей в школі	74
Радость весни	75
Жаба	76
Муха	77
Способи щастія	80

Загадки і логогрифи

Загадки-гаданки	82
Логогрифи	86

ПРОЗА

Пам'ять Щавника	99
Мілен і Любиця (Фрагмент)	94
Басня против стидящихся своей народности	100
Афоризми, прислів'я	102

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

Добродітель превинает богатство (скорочено)	107
Головний тарабанщик	143

З НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ

О народах крайнянських или карпатороссах угорських	181
История Пряшевской епархии (урипки)	188
Народная педагогія (Фрагменти)	198
Естественно-духовная рассужденія (Скорочено)	208
Краткий землепис для молодых русинов (Урипки)	219

З ПУБЛІЦИСТИКИ ТА ЩОДЕННИКІВ

Публіцистичним пером

Пряшов, 2/14 марта (1850)	222
Пряшов, 19/31 серпня (1850)	223
Пряшов, 27 студня 1850	225
Пряшов, 28 студня 1850	227
Із Пряшова (1861)	229
Із Пряшова (1861)	229
Із Пряшева (1862)	232
Із Пряшева (1863)	232

З мемуарів

Записка 1858.	234
Записка 1861.	234
Примітки	243

Літературно-художнє видання

Олександр Васильович Духнович
ТВОРИ

Упорядкування, підготовка текстів
Олени Михайлівни Рудловчак,
вступна стаття Юрія Андрійовича Бачі,
примітки Дмитра Михайловича Федаки

Худ. оформл. Н. С. Пономаренко
Худ. редактор Б. В. Томашевський
Техн. редактор Н. Т. Яремчук
Коректор Є. С. Павлик

Здано до склад. 17.03.93.

Підписано до друку 05.04.93.

Формат 70 × 100¹/₃₂. Папір друк. № 1.

Літ. гарнітура. Офсет. друк.

Умов. друк. арк. 10,4. Умов. ф.-відб. 10,8.

Облік.-вид. арк. 10,38. Замовлення № 383-3.

Видавництво «Карпати»,
294000, Ужгород, пл. Жупанатська, 3.
Львівська книжкова фабрика «Атлас»,
290005, Львів, вул. Зелена, 20.

Д85 **Духнович Олександр**
Твори / Упоряд. О. М. Рудловчак; вступ.
ст. Ю. А. Бачі; приміт. Д. М. Федаки; Худож.
оформл. Н. С. Пономаренко.— Ужгород: Кар-
пати, 1993.— 250 с.
ISBN 5-7757-0362-6

Олександр Духнович (24.IV.1803—30.III.1865) —
видатний український культурно-освітній діяч на терені
історичного Закарпаття (нині Закарпатська обл. України
та Пряшівщина у Словаччині) — письменник, педагог,
історик, етнограф, фольклорист, журналіст, видавець
церковний діяч, його ім'я широко відоме в народі. До книги
ввійшли найбільш характерні його художні твори —
поетичні, прозові, драматичні, — фрагменти та уривки
історичних, педагогічних та філософських праць, зразки
публіцистики. За повоєнний час твори автора окремою
книгою виходять на Україні вперше.

Д 4702640100-012 Без оголош.
215-93

ББК 84(4Укр)

НАРОДНА
БІБЛІОТЕКА